

Henni Sormunen

**”TAUSTANI VUOKSI OSAAN ARVOSTAA
PALJON KATTOA PÄÄN PÄÄLLÄ”**
Diskurssianalyysi asunnottomuutta kokeneiden
selviytymispuheesta

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2023

TIIVISTELMÄ

Henni Sormunen: ”Taustani vuoksi osaan arvostaa paljon kattoa pään päällä” Diskurssianalyysi asunnottomuutta kokeneiden selviytymispuheesta

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityön tutkinto-ohjelma

Ohjaaja: Paula Vasara

Huhtikuu 2023

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on tarkastella asunnottomuutta kokeneiden henkilöiden selviytymispuhetta asunnottomuudesta omaan kotiin. Asunnottomuuden taustalla olevat syyt ovat moniulotteisia ja asunnottomuuden polulle ajaututaan erinäisten yksilöllisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden summana. Perimmäisinä syinä asunnottomuudelle nähdään olevan väestönkasvu, kaupungistuminen, talouden suhdannevaihtelut ja suuret tuloerot. Yksilökohtaisista tekijöistä esimerkiksi taloudelliset haasteet, päihde- ja mielenterveysongelmat sekä äkilliset elämäntilanteen muutokset voidaan nähdä riskitekijöinä. Vuosien aikana asunnottomuutta on saatu vähennettyä pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishajautuksella merkittävästi, mutta siitä huolimatta Suomessa on yhä tuhansia asunnottomia henkilöitä. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten asunnottomuudesta selviytyminen näyttäytyy puheessa ja millaisia merkityksiä siihen liitetään. Merkitysten rakentumisen lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan subjektipositioita, joita eri toimijoille tulkintarepertuaareissa muodostuu suhteessa asunnottomuudesta selviytymiseen. Yksilöiden kokemuksia kuulemalla on mahdollista kehittää asunnottomuustyötä yhä toimivammaksi ja haastaa asunnottomuuteen liittyviä ennakkoluuloja.

Tutkimuksen aineisto koostuu kymmenen asunnottomuutta kokeneen henkilön vapaamuotoisesta kirjoituksesta keruukutsuuni. Aineisto on kerätty Tietoarkiston Penna keruulla loppuvuoden 2022 aikana. Aineiston analyysi on toteutettu diskurssianalyysia hyödyntäen. Tutkimuksen laajempi viitekehys pohjautuu sosiaaliseen konstruktionismiin, jonka mukaisesti sosiaalinen todellisuus rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Tutkimusongelmaa on lähestytty selviytymiseen liittyvien teorioiden, sekä asumispolun viitekehysten tuella. Tutkimuksen tekoa on ohjannut kaksi tutkimuskysymystä, jotka on muotoiltu seuraavasti: 1) *Millaisia selviytymisen tulkintarepertuaareja asunnottomuutta kokeneet henkilöt tuottavat?* 2) *Millaisia positioita eri toimijoille tulkintarepertuaareissa muodostuu?*

Aineiston analyysin avulla on paikannettu kolme tulkintarepertuaaria: 1) vastuurepertuaari, 2) kohtalorepertuaari sekä 3) kohtaamattomuuden repertuaari. Tulkintarepertuaarit kuvaavat selviytymistä moninaisena prosessina, johon vaikuttaa useat eri tekijät ja toimijat. Kirjoituksissa esille tulevat subjektipositiot vaihtelevat tulkintarepertuaarien sisällä ja niiden välillä muodostaen selviytymisestä kertovalle yksilölle sekä muille toimijoille erilaisia asemia suhteessa selviytymiseen. Vastuurepertuaareissa selviytyminen muodostuu muun muassa omien valintojen, avun vaatimisen ja järjestelmän jäykkyyden kautta. Repertuaareissa korostuu yksilön vastuu omista valinnoista ja täten myös selviytymisestä. Kohtalorepertuaareissa korostuvat oman kontrollin ulkopuoliset asiat, sekä siitä johtuva vaihtoehtojen puutteellisuus. Aineisto-otteiden kautta kuvautuu tilanteita, joissa jokin ennakoimaton, sattumanvarainen asia on johtanut asunnottomuuteen tai siitä selviytymiseen. Kohtaamattomuuden repertuaareissa asunnottomuudesta selviytymistä värittävät kokemukset apua ja tukea vaille jäämisestä. Repertuaareissa on nähtävissä, miten asumiseen saattaa merkittävästi vaikuttaa asumisen ja hoidon linjaukset, resurssit, sekä palvelujärjestelmän vaihtoehdot tuen tarvitsijalle.

Tulokset tuovat esille asunnottomuuspolkujen sekä selviytymiseen liittyvien tekijöiden moninaisuuden ja yksilöllisyyden. Kokemukset avun ja tuen saamisesta vaihtelevat repertuaareissa muun muassa sen mukaan, mistä apua on saatu ja mihin apua on tarvittu. Selviytymistä tukevana lähteenä repertuaareissa korostuvat ystävät ja läheiset, oma toiminta, sekä instituutiot kuten sosiaalitoimi ja asumisyksilöt. Huomionarvoista on, että samoja tekijöitä, kuten ammattilaisia ja ystäviä, kuvataan sekä selviytymistä tukevana että haastavina tekijöinä. Kaiken kaikkiaan tulosten mukaan rakentuu kuva kokonaisvaltaisen tuen tarpeesta asunnottomuudesta selviytymisessä. Palveluilta ja muilta ihmisiltä kaivataan ymmärrystä asunnottomuudesta moninaisena ilmiönä, sekä joustavia ratkaisuja, joita olisi mahdollista soveltaa yksilön tilanteeseen sopivaksi, kuitenkin yksilön itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Sosiaalityössä tehtävän asunnottomuustyön rooli on tässä tärkeässä asemassa, varsinkin koska asunnottomuuteen kietoutuu usein muitakin sosiaalisia haasteita. Merkittävänä tekijänä asunnottomuudesta selviytymisen kuvauksista nousee asunnottomuutta kokeneen tunne siitä, että on tullut kohdatuksi ja hyväksytyksi tilanteessaan ihmisenä ja yksilönä, jolla on ollut halutessaan mahdollisuus saada tukea ja apua, sekä mahdollisuus selviytyä niiden kautta takaisin asumisen polulle.

Avainsanat: Diskurssianalyysi, sosiaalityö, asunnottomuus, asumispolku, selviytymispuhe

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Henni Sormunen: "Due to my background I greatly appreciate having a roof over my head" A discourse analysis of the experiences of people who were formerly homeless

Master's Thesis

Tampere University

Degree program in social work

Supervisor: Paula Vasara

April 2023

The aim of this thesis is to examine the meanings of getting out of homelessness by the former homeless people. In addition to meanings constructed in the narration, the research examines subject positions of applicants and the social reality that is constructed in the speech regarding getting out of homelessness. The study is qualitative, and the main purpose is to bring out the voice of the people who have formerly been homeless. The homeless population is diverse, and the path to homelessness is often driven by a sum of various individual and social factors. The root causes are seen to be population growth, urbanization, economic fluctuations, and large income differences. In addition, homelessness is also affected by individual factors for example financial challenges, problems with intoxicants, mental health problems, and sudden changes in life situation can be seen as risk factors. Over the years, homelessness has been significantly reduced due the long-term programs. Nevertheless, there is still thousands of homeless people living in Finland. By hearing the individuals who have experienced homelessness, it is possible to promote the development of effective measures to end homelessness and challenge prejudices about homelessness.

At the end of the year 2022 ten individuals with personal experiences of getting out of homelessness replied to the data collection. The data was collected by using Tietoarkisto's Penna data collection. The analysis of the data has been carried out using discourse analysis. The theoretical framework of this thesis is in accordance with social constructionism, housing pathways and coping-strategies. The research has been guided by two research questions: 1) What kind of interpretative repertoires of getting out of homelessness are produced by the people who have experienced it? 2) What kind of subject positions are formed for different actors in the interpretative repertoires?

Through the analysis of subjects' writings, I pinpointed three different interpretative repertoires. The interpretative repertoires are: 1) interpretative repertoire of responsibility 2) interpretative repertoire of destiny 3) interpretative repertoire of nonencounter. These interpretative repertoires portray a varied and occasionally conflicting range of meanings in relation to survival from the participants' perspective. Also, the subject positions vary within and between the interpretative repertoires creating different positions for the individual and for other actors in relation to survival. Interpretative repertoire of responsibility included writings about individuals' own choices, lack of alternatives and strictness of the system. The repertoires emphasized the individual's responsibility for their own choices and thus also for getting out of homelessness, although the distribution and variation of responsibility among different actors were also seen in the repertoires. In interpretative repertoire of destiny, things outside of one's control, and lack of alternatives were emphasized, and had impact on getting out of homelessness. In interpretative repertoire of nonencounter, homelessness and getting out of it, are coloured by lack of help and support.

The results indicate the diversity and individuality of homelessness paths, and also the importance of comprehensive support. The experiences of receiving help and support vary in the repertoires. For example friends, individual's own actions and choices, institutions such as social services and housing services, are mentioned as sources that both supported but also challenged, the path back to housing. All in all, the results increase understanding of homelessness as a complex phenomenon. According to conclusions the significance of comprehensive support when getting out of homelessness is distinct. The forms of homelessness work and its interventions should both be developed in a way that they would become more individualized and flexible. Social work plays a key role in this comprehensive work with homeless people. As a significant factor in the writings is a feeling of being seen and given an opportunity to receive support and help if wanted, when trying to get back to the path of housing.

Keywords: homelessness, social work, discourse analysis, housing pathway

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
2. ASUNNOTTOMUUS ILMIÖNÄ	4
2.1 ASUNNOTTOMUUS JA KODITTOMUUS KÄSITTEINÄ	4
2.2 ASUNNOTTOMUUDEN HISTORIAA JA SYITÄ	6
2.3 AIEMPI TUTKIMUS ASUNNOTTOMUUDESTA	8
3. ASUNNOTTOMUUDESTA OMAAN KOTIIN	10
3.1 YKSILÖN OMAT KEINOT SELVIITYÄ	10
3.2 YKSILÖN SOSIAALISEN VERKOSTON TUKI	13
3.3 TOIMENPITEITÄ ASUNNOTTOMUUDEN EHKÄISEMISEKSI	14
3.4 ASUMISPOLUN VIITEKEHYS	17
4. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	21
4.1 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	21
4.2 SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI VIITEKEHYKSENÄ	22
4.3 DISKURSSIANALYYSI	23
4.4 AINEISTON KERUU JA KUVAUS	24
4.5 AINEISTON ANALYYSI	25
4.6 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	26
5. SELVIITYMISPUHEESTA MUODOSTUNEET TULKINTAREPERTUAARIT.....	29
5.1 VASTUUREPERTUAARI	29
5.2 KOHTALOREPERTUAARI.....	36
5.3 KOHTAAMATTOMUUDEN REPERTUAARI.....	41
6. TULOSTEN YHTEENVETOA JA POHDINTAA.....	48
6.1 YHTEENVETOA TULKINTAREPERTUAAREISTA	48
6.2 JOHTOPÄÄTÖKSET	50
7. LOPUKSI.....	53
KIRJALLISUUS	55
LIITE1 – KERUUKUTSU	62

TAULUKOT

TAULUKKO 1. ASUNNOTTOMUUDEN TYPOLOGIA	5
--	----------

1. JOHDANTO

Vuonna 1987 YK:n kansainvälisen asunnottomien vuoden aikaan, Suomessa asetettiin kunnianhimoiseksi tavoitteeksi poistaa asunnottomuus vuoden 1991 loppuun mennessä. Tuohon aikaan asunnottomia ihmisiä oli Suomessa noin 18 000. (Lehtonen & Salonen 2008, 19.) Vaikka viimeisten vuosien aikana asunnottomuutta on saatu vähennettyä pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmilla, tilastojen mukaan marraskuussa 2021 Suomessa on yhä ollut 3948 yksinelävää asunnotonta, joista 1318 on luokiteltu pitkäaikaisasunnottomiksi (ARA 2021, 4). Kokonaisuudessaan asunnottomuutta on kuvattu viheliäiseksi ongelmaksi. Asunnottomuuden määrittely ja näkemykset siitä vaihtelevat eri intressiryhmien mukaan, eikä asunnottomuuteen ole keksitty pysyvää ratkaisua, vaikka Suomessa voidaan nähdä vallitsevan laaja yksimielisyys oman asunnon tarpeellisuudesta. (Saari 2015, 22.) Aihe on siis edelleen ajankohtainen tutkittavaksi.

Asunnottomuus on yhteiskunnallinen ongelma ja valtiolla on velvollisuus edistää jokaisen mahdollisuutta oman asunnon saamiseen. Asunnottomuuden ilmiön taustalta löytyy useita eri tekijöitä, kuten väestönkasvua, kaupungistumista, asuntojen puutetta, tuloerojen kasvua ja eriarvoisuutta. (Vva ry, 2022.) Ilmiön monimuotoisuuden vuoksi myös ihmisten kokemukset siitä poikkeavat toisistaan huomattavasti. Asunnottomuus on voinut olla yksilön elämässä yksittäinen jakso, useita eri jaksoja tai elämäntilanteita hallitseva, vuosia tai jopa vuosikymmeniä kestävä jakso. (Clapham 2005, 201–207.) Asunnottomuutta esiintyy eri elämäntilanteissa, eri ikäisillä, yksineläjillä ja perheillä. Lisäksi siihen voi liittyä lukuisia erilaisia itsestä riippuvaisia tai riippumattomia tekijöitä. Asunnottomuuteen johtavat syyt jakautuvatkin usealle eri institutionaaliselle ja poliittiselle alueelle, ja toisaalta yksilöiden elämänhallintaan ja siihen vaikuttaviin tekijöihin, mikä tekee asunnottomuuden ratkaisemisesta haastavaa. (Saari 2015, 136.)

Tutkimuksen näkökulmana toimii sosiaalityö ja sen rooli ja mahdollisuudet asunnottomuudesta selviytymisessä. Suomessa vallalla olevassa Asunto ensin -periaatteessa asunto nähdään päämäärän sijaan edellytyksenä kuntoutumiselle, eikä asumiskykyä tulisi pitää kriteerinä asunnon saamiselle. Periaatteen mukaan asuminen on perusoikeus ja se tulee turvata, jotta henkilöllä on mahdollisuus sosiaaliselle, psyykkiselle kuin fyysisellekin kuntoutumiselle. (Tsemberis 2010.) Sosiaalityössä asumissosiaalista työtä tehdään erityisesti aikuissosiaalityössä, mutta myös esimerkiksi päihdepalveluissa sekä osana monikulttuurista sosiaalityötä. Keskeisinä tekijöinä asumissosiaalityöhön liittyy asiakkaan kokonaistilanteen jäsentäminen, ja sitä kautta sellaisiin psykososiaalsiin sekä käytännöllisiin haasteisiin vastaaminen, jotka vaarantavat asumista. Työ

keskittyy niin ehkäisyyteen ja haittojen vähentämiseen, kuin myös rakenteelliseen työhön epäkohtiin puuttumisen kautta. (Granfelt 2022, 11–15.)

Tässä pro gradu -tutkimuksessa keskityn asunnottomuutta kokeneiden henkilöiden selviytymispuheeseen. Idea tutkielman aiheesta nousi työskennellessäni nuorten sosiaalityössä, jolloin huomasin, kuinka haastavaa työntekijänä oli tarttua asunnottomuuteen ja siihen laajemmin kietoutuneisiin ongelmiin. Samaan aikaan uutisoitiin korona-ajan vaikutuksista asunnottomien elämään, kun monet asunnottomille tärkeät palvelut joutuivat sulkemaan ovensa. Erityisesti kiinnostukseni heräsi sitä kohtaan, miten asunnottomuutta kokeneet henkilöt itse kokevat polkunsä asunnottomuudesta omaan kotiin – mitkä tekijät nousevat esille ja merkitykselliseen asemaan asunnottomuudesta selviytymisen näkökulmasta. Tutkimukseni tarkoituksena on tuottaa sosiaalityötä hyödyttävää tietoa, erityisesti asunnottomuuden parissa työskentelyyn liittyen. Tavoitteenani on lisätä tietoa siitä, kuinka kohdata ja auttaa asunnottomia henkilöitä sekä vahvistaa selviytymistä tukevia tekijöitä heidän elämässään. Tutkimukseni taustalla on ajatus siitä, että asunnottomuutta kokeneet ovat itse oman tilanteensa ja elämänsä asiantuntijoita. Asunnottomuus ja käsitys siitä on sosiaalisesti konstruoitu ja ajassa muuttuva, ja sen todellisuus tulee esille kuulemalla sen kokeneita yksilöitä, jonka kautta ilmiö inhimillistyy ja kokemuksellistuu. Näin on myös mahdollista haastaa asunnottomuuteen liittyviä stereotyyppioita ja ennakkoluuloja.

Minulla on vilpittömä kiinnostus sitä kohtaan, millaisena polku asunnottomuudesta omaan kotiin näyttäytyy sen kokeneille henkilöille. Henkilökohtaisen kiinnostuksen lisäksi aiheella on myös yhteiskunnallinen merkitys. Kun ihmiseltä puuttuu asunto, häneltä puuttuu samalla usein edellytykset ihmisarvoiseen elämään, kuten turvallisuuteen, yksilöllisyyteen ja yksityisyyteen. Lisäksi asunto on muutakin kuin katto pään päällä. Asunto merkitsee ihmiselle usein kotia, joka on tärkeä osa sosiaaliseen ympäristöön juurtumista. (Saari 2015, 22.) Asunotilanteen ja palveluverkoston toimivuuden tai toimimattomuuden taakse kytkeytyy vielä paljon syvemmälle menevä maailma: asunnottomuutta kokevan henkilön oma maailma, jossa asunnottomuus näkyy yksilöllisenä koko elämään vaikuttavana tekijänä. (Sunikka ym. 2007, 7.) Yksilöiden kokemuksia kuulemalla voimme löytää parempia keinoja työskennellä asunnottomien henkilöiden parissa, sekä muokata asunnottomuustyötä yhä toimivammaksi.

Tutkimukseni on laadullinen ja analyysimenetelmänä käytän diskurssianalyysia. Tutkimukseni laajempänä teoreettisena viitekehyksenä toimii sosiaalinen konstruktionismi. Tutkielmaa varten olen kerännyt aineiston Tietoarkiston Penna -keruun avulla, jonka kautta analysoitavaksi kertyi 10 kerto-

musta asunnottomuudesta selviytymisestä. Tutkimuksessa olen etsinyt vastausta siihen, millaisia tulkintarepertuaareja asunnottomuudesta selviytymiseen liitetään ja millaisia positioita puheessa eri toimijoille muodostuu. Teoreettisena pohjana ja analyysini tukena olen käyttänyt selviytymiseen keskittyviä teorioita sekä asumispolun viitekehystä. Selviytymisteoriat käsittelevät yksilön pyrkimyksiä selviytyä stressiä aiheuttavista tilanteista, jolloin yksilön tarkoituksena on erilaisten selviytymiskeinojen avulla yrittää hallita sellaisia vaatimuksia, jotka verottavat yksilön resursseja (Lazarus & Folkman 1984). Asumispolun kehys taas tuo esiin yhteiskunnan rakenteita ja muita toimijoita, jotka ohjaavat osaltaan asumista (Clapham 2003).

Tutkielma etenee johdannon jälkeen osaan kaksi, joka käsittelee asunnottomuutta ilmiönä. Avaan aihetta asunnottomuuden ja kodittomuuden käsitteiden määrittelyn, asunnottomuuden historian ja siihen johtavien syiden, sekä aiempien tutkimusten kautta. Luvussa kolme pyrin rakentamaan asunnottomuudesta selviytymisestä mahdollisimman kattavan kuvan lähestymällä aihetta sekä yksilön omien selviytymiskeinojen, sosiaalisen verkoston tuen, sekä asunnottomuuteen tähtäävien toimenpiteiden kautta. Samassa luvussa avaan myös asumispolun viitekehystä. Neljännessä luvussa kuvaan tutkimusasetelman sekä pohdin tutkimuksen eettisyyttä. Tämän jälkeen siirryn aineiston analyysin kautta syntyneisiin tuloksiin esitellen kolme tulkintarepertuaaria. Kuudennessa luvussa yhteenvetoa tutkimukseni keskeisistä tuloksista ja niistä syntyneistä johtopäätöksistä. Tutkimuksen lopussa pohdin lyhyesti tutkimuksen teon prosessia sekä mieleeni nousseita jatkotutkimusehdotuksia.

2. ASUNNOTTOMUUS ILMIÖNÄ

Sekä Suomessa että kansainvälisesti asunnottomuus ymmärretään moniulotteisena yhteiskunnallisena sekä sosiaalisena ongelmana. Asunnottomuuden taustalla olevat syyt ovat moninaisia, minkä vuoksi asunnottomuuden polulle päätyminen on usein monen erinäisen yksilöllisen sekä yhteiskunnallisen tekijän summa. Asunnottomuuden ratkaisemiseksi ei ole löydetty yhtä pysyvää ratkaisua. Lähestyn aihetta avaamalla ensin sitä, miten asunnottomuutta määritellään, sekä asunnottomuutta ja kodittomuutta käsitteinä. Tämän jälkeen käsittelen asunnottomuuden historiaa Suomessa sekä asunnottomuuteen johtaneita syitä eri aikoina. Viimeisimpänä tässä luvussa esittelen aiempaa suomalaista asunnottomuustutkimusta. Tarkoitukseni on näiden teemojen kautta luoda kuvaa asunnottomuuden ilmiöstä Suomessa aiemmista vuosikymmenistä tähän päivään. Aiempien tutkimusten esittelemisellä pyrin valottamaan sitä, mihin tekijöihin tutkimuksissa on milloinkin keskitytty ja miten oma tutkimukseni sijoittuu aiempien tutkimusten jatkumoksi.

2.1 Asunnottomuus ja kodittomuus käsitteinä

Määritelmät siitä, ketkä katsotaan asunnottomiksi vaihtelevat eri maiden välillä. Määritelmät eivät ole täysin yksiselitteisiä eri toimijoiden, tilastojen, eikä myöskään itse asunnottomuutta kokeneiden henkilöiden kesken. Asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskuksen (ARA) mukaan asunnottomuus määrittyy sen paikan mukaan, missä henkilö oleskelee. Asunnottomaksi katsotaan henkilöt, kenellä ei ole omaa vuokra- tai omistusasuntoa. Tämän määritelmän mukaan asunnottomuus on jaoteltu neljään eri muotoon; tilapäisesti tuttavien tai sukulaisten luona asuvat, ulkona, porrashuoneissa, ensisuojuissa tai muussa vastaavissa asuvat, asuntoloissa tai majoitusliikkeissä asuvat, sekä laitosmaisissa yksiköissä asuvat. (ARA 2021, 5, 28.)

Euroopan asunnottomuustoimijoiden verkosto FEANTSA on laatinut asunnottomuuden typologian nimeltään ETHOS (*European Typology of Homeless and Housing Exclusion*). Taulukko selkeyttää hyvin sitä, miten laaja kirjo eri asumisolosuhteita asunnottomuuteen ja kodittomuuteen liittyy. Erilaisten määritelmien perusteella voidaan siis ajatella, että asunnottomuuden käsitteellistämässä on osittain kyse siitä, miten asunto määritellään (Kettunen 2007, 381). Lehtonen ja Salonen (2008, 21–22) ovat tehneet typologiasta Suomeen sovellettavan version, jonka kuvaan tiivistetysti alla olevassa taulukossa. Taulukossa käsiteryhmät on jaettu neljään eri luokkaan, jotka jakautuvat 12:een eri asumisolosuhteeseen.

TAULUKKO 1. Asunnottomuuden typologia (Lehtonen & Salonen 2008, 21–22) mukaan.

KÄSITERYHMÄ		OPERATIONAALINEN RYHMÄ
Ulkona asuva	1 2	Julkisessa tilassa asuminen (ei asuntoa) Yömajassa asuminen ja/tai pakko viettää useita tunteja päivässä julkisissa tiloissa
Asunnoton	3 4 5 6	Asunnottomien majoitus / Tilapäinen asuminen Turvapaikanhakijoille/maahanmuuttajille järjestetty asuminen Laitokset Tuettu asuminen
Turvaton asuminen	7 8 9	Ei sopimukseen perustuva asuminen (esim. tuttav luona) Häätöuhka Väkivalta uhan alla asuminen
Epätarkoituksenmukainen asuminen	10 11 12	Tilapäiset asumisen muodot Epätyydyttävä asuminen Erittäin ahdas asuminen

Vuonna 1990 ARAn selvityksen mukaan asunnottomia henkilöitä on Suomessa ollut noin 16 000. Kymmenen vuotta myöhemmin vuonna 2000 luku on ollut hieman vajaa 11 000. (ARA 2002.) Tällä hetkellä ajankohtaisimman selvityksen ARA julkaisi 25.2.2022 vuoden 2021 asunnottomien tilastoista. Kaiken kaikkiaan tilastollisesti asunnottomuus oli vähentynyt vuonna 2021. Marraskuussa Suomessa on ollut 3948 yksinelävää asunnotonta, joka on vajaa 400 vähemmän kuin edeltävänä vuotena. Vajaasta 4000 asunnottomasta 1318 on luokiteltu pitkäaikaisasunnottomaksi. Pitkäaikaisasunnottomuuden määritelmässä termistä poiketen korostuu avun ja hoidon tarve – tällöin asumista haastaa merkittävästi jokin terveydellinen ja/tai sosiaalinen ongelma, kuten päihde-, velkai- tai mielenterveysongelma. Usein asunnottomuuteen liittyy tavanomaisiksi luokiteltujen asumisratkaisujen toimimattomuus ja sopivien tukipalveluiden puute. Ajallisesti asunnottomuuden voidaan katsoa olleen pitkäaikaista silloin, kun se on kestänyt yli vuoden tai se on ollut toistuvaa edeltävän kolmen vuoden aikana. (ARA 2021, 4.)

Yleisen suomalaisen asiansaston (YSA) määritelmän mukaan asunnottomuus -termin yläkäsitteenä on sosiaaliset ongelmat. Vaihtoehtoisiksi termeiksi asunnottomuudelle on lueteltu muun muassa asuntopula, huono-osaisuus, irtolaiset, kodittomat, kulkurit ja syrjäytyminen. Englanninkielinen sana *homelessness* viittaa ennemminkin kodittomuuteen asunnottomuuden sijasta. Vaikka näitä termejä käytetään usein toistensa synonyymeina, ne sisältävät keskenään erilaisia merkityksiä. Asunto viittaa pääasiassa materiaalsiin seikkoihin, kuten kattoon ja seiniin. Tämä korostuu myös usein

asunnottomuutta kuvaavissa tilastoissa, joissa keskitytään niiden ihmisten lukumäärään, joilla ei ole fyysistä paikkaa, jossa asua. Tästä laajempänä käsitteenä voidaan pitää sanaa koti. (Ranta & Juhila 2019.) Koti liittyy kokemukseen itselle merkityksellisestä paikasta, joka rakentuu niin materiaalisten ja emotionaalisten tekijöiden sekä sosiaalisten suhteiden kautta. (Esim. Blunt 2005; Granfelt 1998).

”Kodittomuus on mielestäni suvuttomuutta perheettömyyttä ei pelkkää katuelämää. se on irrallisuutta. Tyhjiyttä.” (Aineisto-ote.)

Tekijöitä, jotka tekevät paikasta kodin on mahdotonta luetella yksiselitteisesti. Kodin tunne ja sitä rakentavat tekijät vaihtelevat yksilöllisesti. Se voi olla esimerkiksi sitä, että haluaa asunnon tietyltä alueelta läheltä sosiaalisia kontakteja tai tehdä kodista kodin tuntuisen ja persoonallisen sisustuksella. Kuitenkin on tärkeää nostaa esille, että joillekin ihmisille koti ei ole ikinä edustanut turvalliseksi koettua ja merkityksellistä paikkaa, joka olisi tukenut emotionaalista paikkaan kiinnittymistä ja hyvinvointia. Näitä kokemuksia on voinut syntyä jo lapsuudessa, mutta myös aikuisuudessa esimerkiksi väkivaltaisen parisuhteen kautta. Lisäksi paikkoihin kiinnittymistä on voinut estää pakolliset muutot. Kun pysyvää paikkaa, jota kutsua kodiksi ei ole koskaan ollut, voi paikkaan kiinnittyminen olla vielä aikuisenakin haastavaa sekä aikaa ja tukea vaativaa. Tämä voi osaltaan vaikuttaa siihen, että ihminen voi päätyä poikkeaviin asumisratkaisuihin, jotka voisi äkkiseltään näyttäytyä omina vapaaehtoisina valintoina. Kuitenkin todellisuudessa asunnon menettämiseen ja kodittomuuteen voi olla sidoksissa monet aiemmat kokemukset ja tunteet niin sanotusta irrallisuudesta. (Ranta & Juhila 2019.)

2.2 Asunnottomuuden historiaa ja syitä

Tässä kappaleessa avaan tiivistetysti asunnottomuuden historiaa ja asunnottomuuteen johtaneita tekijöitä eri aikoina Suomessa. Ensimmäisiä merkkejä asunnottomuuden keskittymisestä kaupunkiin voidaan Suomessa nähdä olleen toisen maailmansodan aikoihin. Tällöin oli voimassa irtolaislaki, jolla pyrittiin kitkemään epäsosiaalista elämäntapaa, jota ei nähty yhteiskunnan edun mukaisena. 1940-luvun aikoihin Helsingin asuntotilanne muuttui radikaalisti, kun Helsinkiin syntyi kova asuntopula muun muassa muuttoliikenteen, siirtoväen ja pommituksissa menetettyjen asuntojen takia. Asunnottomat henkilöt majailivat pääasiassa pommisuojuissa, parakkirakennuksissa, kirkoissa ja seurankuntataloissa. Reilu parikymmentä vuotta myöhemmin olinpaikoiksi tulivat asuntolat ja metsät. Asuntopulaan alettiin laajemmalla mittakaavalla vastata vasta 1960-luvun lopulla, jolloin on rakennettu merkittävä osa nykyisistä lähiöistä. (ks. Lankinen & Vihavainen 2011; Lehtonen & Salonen 2008.)

Asunnottomuuden yhdistäminen huonotapaisuuden sijaan huono-osaisuuteen tuli esille 1980-luvun aikoihin. 1980-luvun tutkimukset luokittelivat asunnottomuusongelman neljään eri joukkoon. Selkeimmin asunnottomuus näkyi ulkona niin teltoissa, autoissa, kuin rapuissakin. Yömaja- ja joukkomajoitusasuminen luokiteltiin myös samaan ryhmään. Toisena jaottelussa oli tuttavien ja sukulaisten luona majoittuvat henkilöt. Kolmanteen ryhmään kuuluivat naimattomien miesten ja naisten asuminen iäkkäiden vanhempinsa luona. Neljäntenä ja suurimpana ryhmänä oli laitoksissa asuvat henkilöt. (Taipale & Kaakinen 1988, 10.)

1990-luvulla lamavuodet aiheuttivat asunnottomuuteen liittyvien ongelmien leviämisen ihmisten velkaantumisen ja työttömyyden vuoksi. Lisäksi lama jätti jälkeensä muun muassa perheiden pahoinvointia, päihdeongelmien lisääntymistä ja toimeentulokiriippuvuutta. Asunnottomuuden väheneminen kääntyi tällöin uuteen nousuun ja asunnottomaksi joutui myös niin sanotusti tavallisia työssä käyviä ihmisiä. (Lehtonen & Salonen 2008, 16.) Lisäksi maahanmuuton lisääntyessä yhä useampi asunnoton oli ulkomaalaistaustainen (Rastas 2002). 1990-luvun asunnottomuuteen on vaikuttanut myös esimerkiksi terveystalouksien painottuminen yhä enenevässä määrin avohoitoon. Tämä on tarkoittanut sitä, että erilaisten terveystalouksien tarpeessa olevat ihmiset tarvitsisivat yhä enemmän mahdollisuuksia erilaisiin tuettuihin asumismuotoihin. (Lehtonen & Salonen 2008, 16.) Tänä päivänä asunnottomuusriski koskettaa yhä laajempia ihmisryhmiä. Riski kohdistuu yhä enemmän henkilöihin, joilla on taloudellisia ongelmia, sekä syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin. (Karppinen 2020, 2.)

Niin kuin asunnottomuuden historiasta on huomattavissa, asunnottomuus on yhteiskunnallinen ongelma, mutta siihen nähdään vaikuttavan myös monet yksilökohtaiset syyt. Asunnottomuuden perimmäisinä syinä nähdään olevan väestönkasvu ja kaupungistuminen, talouden suhdannevaihtelut sekä suuret tuloerot. Yksilötasolla asunnottomuudelle voidaan luetella joitakin riskitekijöitä. Näitä ovat esimerkiksi vaikeudet elämänhallinnassa, päihde- ja mielenterveysongelmat, taloudelliset haasteet, sosiaalisten resurssien vähäisyys, sekä äkilliset elämäntilanteen muutokset, kuten esimerkiksi sairastuminen, läheisen kuolema, ero tai työttömäksi jääminen. Edellä mainittujen tekijöiden kasautuessa, riski asunnottomuuteen kasvaa. (Ks. Asunto ensin 2018; Saari 2015, 137–139.)

Kokonaisuudessaan asunnottomuutta on kuvattu viheliäiseksi ongelmaksi. Asunnottomuuden määrittely ja näkemykset siitä vaihtelevat eri intressiryhmien mukaan, eikä asunnottomuuteen ole keksitty pysyvää ratkaisua. Suomessa vallitsee laaja yksimielisyys oman asunnon tarpeellisuudesta, mutta yksimielisyys kaikkooa, kun painopiste siirtyy asunnottomuuden ratkaisukeinoihin, niihin

priorisoimiseen, sekä kustannuksiin. Koska asunnottomuuteen johtavat syyt yltävät useammalle institutionaaliselle ja poliittiselle alueelle, mutta toisaalta myös yksilöiden elämänhallintaan ja siihen vaikuttaviin tekijöihin, on ilmiön ratkaiseminen haastavaa. (Saari 2015, 22, 136.) Asunnottomuus onkin maailmanlaajuisesti tarkasteltuna sitkeä ongelma.

2.3 Aiempi tutkimus asunnottomuudesta

Viimeisimpänä tässä luvussa avaan aiempaa suomalaista asunnottomuustutkimusta ja liitän oman tutkimukseni aiempien tutkimusten jatkoksi. Vuosien varrella asunnottomuutta on tutkittu monesta eri näkökulmasta. Varhaisimmissa tutkimuksissa asunnottomuutta on lähestytty rakenteellisena ja yhteiskuntapoliittisena ongelmana. Tästä poikkeavalla tavalla asunnottomuuden toi esille yhteiskuntatutkimuksen nousu, joka keskittyi sosiaalisiin ongelmiin. Tähän liittyvän suomalaisen yhteiskunnallisen keskustelun, sekä asunnottomuustutkimuksen merkittävänä avauksina voidaan pitää Lasse Murron (1978) ja Ilkka Taipaleen (1982) väitöskirjatutkimuksia. Murto ja Taipale lähestyivät asunnottomuutta etnografian kautta kulttuurisena ilmiönä tuomalla esille asunnottomien omia merkityksiä. (Lehtonen & Salonen 2008, 17.) Tutkimuksissa määriteltiin esimerkiksi kodittomuuden ja asunnottomuuden käsitteellisiä eroja, yksilöllisten ja rakenteellisten tekijöiden suhdetta, asunnottomien elinolosuhteita ja asunnottomuuden yhteen kietoutumista alkoholin käytön kanssa (Murto 1978).

1990-luvun yhteiskuntatieteiden metodinen murros nosti asunnottomuustutkimuksessa esille kiinnostuksen konstruktionistiseen näkökulmaan, jonka kautta alettiin tutkia niitä puhetapoja ja diskursseja, jotka ylläpitivät asunnottomuutta sosiaalisena ongelmana. Arja Jokista ja Kirsi Juhilaa voidaan pitää tämän tradition edelläkävijöinä vuoden 1991 tutkimuksella ”*Pohjimmaiset asuntomarkkinat*”. Tämä käsite kuvaa pitkäaikaisasunnottomien kohdalla muodostuvaa tilapäisasumiseen liittyvää kehää. Tutkimuksessa keskityttiin kahteen kysymykseen: ”Miksi lukumääräisesti pienestä asunnottomuuden ja puutteellisen asumisen ongelmasta on Suomessa tullut ikuisuuskyseminen? Miksi pieni joukko ihmisiä kiertää heikkotasoisesta asumisen kehää asuntomarkkinoiden pohjalla?”. Tutkimus nosti esille kritiikkiä sitä kohtaan, että asunnon saamisen edellytykseksi on luotu kuva niin sanotusta ”normaaliasukkaasta”, jonka raameihin osa kansalaisista ei välttämättä koskaan tule yltämään. Tämän kautta kyseenalaistettiin normaaliksi luokiteltua asumismallia ja tuotiin esille tarvetta uudentyypisille asumiskulttuureille, jotka mahdollistaisivat enemmän vaihtoehtoja. (Jokinen & Juhila 1991; Lehtonen & Salonen 2008, 17.)

Vasta tästä myöhemmin suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa on alettu kiinnittää huomiota myös naisten asunnottomuuteen. Naisten pitkäaikaisasunnottomuutta koskevan tutkimuksen Suomessa

avasi Riitta Granfelt (1998) väitöskirjallansa ”*Kertomuksia naisten kodittomuudesta*”. Tutkimus käsittelee naisten asunnottomuutta sekä yhteiskunnallisena että yksilöiden kokemana ja elämänä ilmiönä. Tutkimuksen painopiste oli naisten ihmissuhteissa ja psyykkisen kokemisen alueella – tutkimus toi esille niin turvattomuutta, riippuvuutta, hylätyksi tulemista, särkynyttä äitiyttä kuin marginalisoitumistakin. (Granfelt 1998, 7–10, 174–178.) Lisäksi Granfelt otti tarkasteluun kodittomuuden käsitteen asunnottomuuden rinnalle, jota avasin tarkemmin kappaleessa 2.1.

2000-luvulla asunnottomuuteen keskittyvällä tutkimuksella on pyritty toimintatapojen arviointiin ja kehittämiseen, jotta asunnottomuuteen voitaisiin vaikuttaa yhä paremmin (Lehtonen & Salonen 2008, 19). Vaikka asunnottomuudesta on melko paljon erilaista tutkimusta, ei sen tutkiminen silti ole ongelmaton. Yhtenä keskeisenä haasteena voidaan nähdä asunnottomuudesta olevat tilastot, jotka koskevat pääasiassa vain palvelujen käyttäjiä. Toisena keskeisenä ongelmana voidaan pitää asunnottomuustutkimuksen metodeja ja siitä seuraavaa tulosten puutteellista yleistettävyyttä. Lisäksi asunnottomia henkilöitä on vaikea tavoittaa muun muassa kotiosoitteen puuttumisen vuoksi, minkä takia tutkimukset käsittelevät usein vain palveluiden piirissä olevia henkilöitä. Lisäksi tämän vuoksi seuranta tutkimusten teko on haasteellista. (Swärd & Runquist 2000, Lehtonen & Salonen 2008, 18 muk.)

Tästä huolimatta suomalainen asunnottomuustutkimus on jatkunut vuosikymmenten ajan rakentuen vuoropuhelussa kansainvälisten tutkimusten kanssa. Vuosien saatossa asunnottomuus on ilmiönä monimuotoistunut: mielikuva asunnottomista ja yleisesti asunnottomuudesta ilmiönä on muuttunut yhteiskunnan muuttuessa. Lähtökohdiltaan tutkimusten voidaan nähdä painottuneen kolmeen eri näkökulmaan: rakenteelliseen, yksittäisten ihmisten kokemuksiin keskittyviin, sekä asunnottomuuteen liittyvien käytäntöjen, kielen ja sille annettujen merkitysten tutkimiseen. (Haahtela 2005, 20.) Oma tutkimukseni keskittyy näistä kaikkein vahvimmin tähän viimeiseen traditioon, mutta näen sen myös läpileikkaavan kahta aiempaa näkökulmaa.

Keskityn tässä tutkimuksessa pääosin suomalaisiin tutkimuksiin, sillä kansainvälisten ja suomalaisten tutkimusten vertaaminen toisiinsa on haastavaa erilaisten palvelujärjestelmien ja tilastointien vuoksi, vaikka asunnottomuuteen liittyvät tekijät ja teemat ovatkin usein samankaltaisia. Lisäksi aineistoni on kerätty Suomessa, joten näen suomalaiseseen tutkimukseen keskittymisen aiheellisempänä. Kansainvälistä tutkimusta asunnottomuudesta kuitenkin on myös runsaasti. Tutkimuksia on koottu esimerkiksi Euroopan asunnottomuustoimijoiden verkoston (FEANTSA) internetsivuille. Viime vuosiin liittyvänä ajankohtaisena aiheena sivuille on julkaistu muun muassa COVID19 -pandemian ja asunnottomuuden välisiä yhteyksiä ja palvelujärjestelmän muutoksia kokoava raportti.

3. ASUNNOTTOMUUDESTA OMAAN KOTIIN

Tässä luvussa lähestyn asunnottomuudesta selviytymistä eri näkökulmien kautta, sillä tutkimukseni keskittyy asunnottomuutta kokeneiden selviytymispuheeseen. Avaan ensin selviytymisen käsitettä ja ihmisen omia keinoja selviytyä. Nostan esille selviytymisen yksilön omana subjektiivisena kokemukseksi sekä avaun Lazaruksen (1984) sekä Latackin ja Havlovicin (1992) määritelmiä selviytymisestä, sekä selviytymismenetelmistä. Näiden teorioiden mukaan pyrkimykset selviytyä näkyvät yksilön reaktioissa tilanteeseensa. Luvun toisessa kappaleessa avaun sosiaalisen verkoston käsitettä, sekä sosiaalisen tuen merkitystä selviytymisprosessin kannalta.

Asunnottomuudesta selviytymisessä ei ole kuitenkaan kyse yksinomaan yksilön käyttämistä selviytymismenetelmistä ja sosiaalisen verkoston tuesta, joten näen aiheellisena lähestyä aihetta myös muista näkökulmista. Käsitän itse asunnottomuudesta selviytymisen lähes samalla tavalla, kun asunnottomaksi joutumisen: kyse on monien eri tekijöiden yhteisvaikutuksesta ja tätä kuvaa mielestäni luonnollisesti asumispolun viitekehys. Asumispolku on David Claphamin (2003) kehittämä viitekehys ja samalla tapa, jonka kautta tarkastella asumista ja asunnottomuutta. Lähtökohtana on eri rakenteiden ja toimijoiden vuorovaikutteisuus. Viimeisessä alaluvussa lähestyn asunnottomuudesta selviytymistä erilaisten toimenpiteiden kautta. Mitä Suomessa on tehty asunnottomuuden ehkäisemiseksi ja kitkemiseksi? Mitä keinoja sosiaalityössä on asunnottomien henkilöiden tukemiseksi ja auttamiseksi?

3.1 Yksilön omat keinot selviytyä

Tässä kappaleessa pohdin yksilön omia keinoja selviytyä. Määrittelen ensin lyhyesti stressin käsitteen, sillä selviytymisen käsite (*coping*) perustuu stressiteorioihin. Stressistä on olemassa paljon tutkimuksia, minkä takia siitä ei ole olemassa yhtä määritelmää, joka olisi yksiselitteisesti hyväksytty. Useimmat teorioista kuitenkin korostavat stressin määrittelyssä ympäristön ja yksilön välistä suhdetta. Tällöin huomio keskittyy yksilön kognitiiviseen arviointiin omasta tilanteestaan, sekä yksilölliseen kokemukseen resurssien ja vaatimusten keskinäisestä epäsuhdasta. Määritelmän mukaan stressiä ilmenee tilanteissa, joissa yksilöön kohdistuu sellaisia vaatimuksia, jotka ylittävät omat voimavarat tai verottavat niitä liikaa. (Lazarus & Folkman 1984.) Stressi on välttämätön osa ihmisten elämää, mutta se, miten ihmiset kokevat stressiä ja käsittelevät sitä vaihtelee ihmisten välillä. Stressireaktio koostuu ihmisen fysiologisista reaktioista ja käyttäytymisestä stressaaviin tekijöihin, kuten asioihin, jotka yksilö kokee uhkaaviksi, haastaviksi tai vaarallisiksi. (Poijula 2018, 48–49.)

Asunnottomille merkittävää stressiä voi aiheuttaa esimerkiksi epävarmuus tulevasta yösiijasta ja turvallisuudesta sekä siitä, kauan asunnottomuus tulee jatkumaan.

Selviytymisen ja selviytymättömyyden käsitteitä käytetään usein elämän kriisiytymisen yhteydessä, ja näen, että asunnottomuus voidaan luokitella kriisiksi. Selviytyminen voidaan käsittää yksilön subjektiivisena tuntemuksena ja kokemuksena omasta pärjäämisestä, jaksamisesta sekä siitä, että kykenee itse vaikuttamaan omaan elämäänsä. Selviytymisen nähdään olevan yhteydessä yksilön voimavaroihin niin kognitiivisiin, emotionaalisiin, sosiaalisiin kuin hengellisiinkin. Näiden lisäksi se on yhteydessä olemassaolon kokemukseen, elämän tärkeyden ja merkityksen kautta. Kokonaisuudessaan selviytyminen voidaan nähdä prosessina, jonka edellytyksenä usein sekä olosuhteiden että yksilön on kyettävä jollain lailla muuttumaan. Tämä kuitenkin edellyttää sitä, että henkilöllä on käytössään selviytymistä mahdollistavia resursseja. Selviytymisen vastakohtana, selviytymättömyyteen taas voidaan nähdä liittyvän vahva uupuminen ja väsyminen, jotka voivat johtaa pitkäaikaiseenkin lamaanumiseen. (Ikonen 2000, 13–15, 34.)

Kun ihminen tulkitsee jonkin tilanteen stressaavaksi, hän käyttää usein yhtä tai useampaa keinoa selvitäkseen tilanteesta. Lazarus kollegoineen (1984) on määritellyt selviytymisen alati muuttuvina kognitiivisina, sekä käyttäytymiseen liittyvinä pyrkimyksinä, joilla pyritään hallitsemaan näitä stressiä aiheuttavia sisäisiä ja ulkoisia vaatimuksia, joiden uskotaan kuluttavan yksilön voimavaroja. *Kognitiivisia* menetelmiä ovat muun muassa arviointi, suunnittelu, pohdinta ja välttely. *Käyttäytymisellä* puolestaan tarkoitetaan sellaista aktiivista toimintaa, jolla yksilö pyrkii hallitsemaan kuormittavaa tilannetta. Tällaisia voivat olla esimerkiksi liikunta, lepo ja lääkeaineiden käyttö. Selviytymispyrkimykset ovat siis reaktioita jonkin tilanteen vaatimukseen. (Lazarus & Folkman 1984, 141–142.)

Selviytymiskeinoihin kuuluu kaikki ne kognitiiviset, sekä toiminnalliset keinot, joita henkilö käyttää. Nämä voidaan jakaa vielä ongelmasuuntautuneisiin (*problem-focused coping*) ja tunnesuuntautuneisiin (*emotion-focused coping*) keinoihin. (Lazarus & Folkman 1984, 141–142.) Latack ja Havlovic (1992) ovat nimittäneet näitä menetelmiksi, joilla pyritään joko kontrolloimaan tai pakenemaan tilannetta (mt., 494–493). Ensimmäistä yksilö käyttää tunnistaakseen, arvioidakseen ja ratkaistakseen ongelmatilanteen. Tämä voi tarkoittaa sekä ulkoisiin että sisäisiin tekijöihin liittyviä muutoksia. Jälkimmäisellä, eli tunnesuuntautuneilla selviytymiskeinoilla yksilö pyrkii epämiellyttävien ja kuormittavien emotionoiden lievittämiseen. Kokonaisuudessaan selviytyminen on muuttuva ja kehittyvä prosessi, jonka aikana yksilö turvautuu usein moniin erilaisiin selviytymiskeinoihin. (Lazarus & Folkman 1984, 141–142, 150–153.) Latack ja Havlovic (1992)

ovat luokitelleet näiden lisäksi myös kolmannen selviytymismenetelmien peruskriteerin. Kriteeri keskittyy siihen, onko selviytymismenetelmän luonne *sosiaalinen* vai *yksilöllinen*, eli pyritäänkö tilanteesta suoriutumaan yksin vai muiden ihmisten avuin. (mt., 492–493).

Selviytymisen käsitteen yhteydessä esiintyy usein myös resilienssin käsite. Resilienssi (*resilience*) käsitteelle ei ole vakiintunut suomen kielessä yhtä suomennosta, mutta usein siitä käytetään esimerkiksi sanoja sinnikkyys, joustavuus, pärjäävyys, muutosjoustavuus, sopeutumis- ja selviytymiskykyisyys. Etymologisesti sana on peräisin latinan kielen sanoista *salire* ja *re-salire*, jotka tarkoittavat hyppäämistä ja takaisin hyppäämistä. (Poijula 2018, 16.) Varhaisimmat tutkimukset resilienssistä keskittyivät valikoituihin vahvuuksiin ja ominaisuuksiin, kuten älyllisiin toimintoihin, jotka auttoivat ihmisiä selviytymään vastoinkäymisistä. Myöhemmin resilienssin käsitettä on laajennettu koko elinkaaren aikana tapahtuviin negatiivisiin elämäntapahtumiin, kuten köyhyyteen, kodittomuuteen, väkivaltaan, luonnonkatastrofeihin ynnä muihin. (Herrman ym. 2011, 259–260.) Resilienssin on todettu olevan tavallinen sekä myös yleinen ilmiö, joka kumpuaa ihmisen luontaisesta sopeutumiskyvystä (Esim. Bonanno 2004, 22–24; Masten 2001, 227). Vahvan resilienssin voidaan siis nähdä tukevan yksilön selviytymistä.

Viime vuosina asunnottomuuteen liittyvä kirjallisuus on laajentanut painopistettä selviytymisen ja resilienssin tutkimiseen. Asunnottomana selviytymisestä löytyy useita, etenkin kansainvälisiä tutkimuksia. Tutkimuksia löytyy erityisesti selviytymisstrategioista, joita asunnottomat henkilöt ovat käyttäneet päivittäisestä elämästä selviytymiseen. Esimerkiksi Unger ja kumppanit (1998) ovat tutkineet stressin, selviytymisstrategioiden ja sosiaalisen tuen yhteyttä kodittomien nuorten masennukseen, fyysiseen terveyteen ja päihteiden käyttöön. Tutkimuksessa todettiin, että ongelmasuuntautuneet strategiat suojasivat tunnesuuntautuneita paremmin edellä mainituilta haitoilta. Samankaltaisiin tuloksiin ovat päässeet Votta ja Manio (2003), jotka totesivat ongelmien ja tunteiden välttelyn ja vetäytymisen olevan yhteydessä sekä psyykkisiin haasteisiin että käytösongelmiin kodittomien miesten elämässä. Tutkimuksissa, joissa on keskitytty selviytymiseen ja resilienssiin asunnottomien nuorten kertomuksissa on löydetty seuraavia tuloksia: tärkeinä teemoina yksilön elämässä on nähty muun muassa tulevaisuuden tavoitteet, toivo, muuttuviin olosuhteisiin sopeutuminen sekä itsensä arvostaminen ja ymmärtäminen. (Esim. Kidd 2003; Lindsey 2000.) Resilienssin ja asunnottomuuden yhteydestä on myös muun muassa tutkittu, että asunnottomat, jotka kokivat olevansa resilienttejä kokivat vähemmän yksinäisyyttä, toivottomuutta ja itsetuhoista käytöstä (Rew ym. 2001). Tutkimukseni ei kuitenkaan käsittele niinkään asunnottomana selviytymistä, vaan keskittyy sen sijaan asunnottomuudesta pois selviämiseen ja sosiaalityön rooliin siinä. Tästä näkökulmasta löytyy huomattavasti vähemmän tutkimuksia.

Saaren (2015) seitsemään eri hankkeeseen pohjautuvan teoksen mukaan asunnottomuutta kokeneiden henkilöiden perustelut omalle tilanteelleen olivat ensisijaisesti yksilöllisiä. Vaikka asunnottomuutta kokeneet henkilöt kertoivat rakenteellisten ja ulkoisten tekijöiden vaikuttaneen heidän tilanteeseensa, he eivät siitä huolimatta nähneet sen vaikuttavan siihen, miten he näkivät oman vastuunsa. Tämä voi selittyä osaltaan sillä, että Suomessa vallitsee kulttuuri pärjäämisen eetoksesta, jossa yksilön selviytyminen ja oma vastuu korostuvat. (Mt. 206–207.) Yksilöllinen selviytymisprosessi on kokonaisuudessaan kuitenkin kompleksinen sekä vaikeasti jäsennettävissä oleva, sillä siihen vaikuttaa monet eri tekijät. Yksilö voi pyrkiä ennakoimaan kriisejä ja varautumaan kestävästi erilaisiin vaikeisiin tilanteisiin, mutta tästä huolimatta elämässä voi tapahtua jotain arvaamatonta ja oman vaikutusvallan ulkopuolella olevia tapahtumia. (Ikonen 2000, 59.) Tämän vuoksi haluan nostaa esille, että vaikka päätin käsitellä tässä teoriaosuudessa yksilön omia selviytymismenetelmiä, en halua korostaa niitä liikaa. Tiedostan, että esimerkiksi asunnottomuudesta selviytymisessä on kyse paljon laajemmista tekijöistä, kuin yksilön omista selviytymismenetelmistä. Enemmänkin ajattelen itse asian niin, että yksilöllä on mahdollisuus käyttää henkilökohtaisia selviytymismenetelmiä, mikäli myös rakenteelliset resurssit mahdollistavat asunnottomuudesta selviytymistä.

3.2 Yksilön sosiaalisen verkoston tuki

Tutkimukseni aineistossa useimmat kirjoittajat kertoivat hakeneensa tukea asunnottomuuteen ja siitä selviytymiseen sosiaalisista verkostoistaan, minkä vuoksi koin oleelliseksi lisätä tähän lukuun alaluvun sosiaalisen verkoston tuesta. Yksilön selviytymisprosessin aikana ihmissuhteiden, kuten ystävien ja sukulaisten kautta saatu tuki on tärkeää (Ikonen 2000, 35). Yksilön sosiaalinen verkosto koostuu ihmisistä, jotka tuntevat hänet ja ovat hänelle merkityksellisiä. Sosiaalinen tuki voidaan määritellä yksilön sellaiseksi voimavaraksi, jota nämä toiset ihmiset tarjoavat (Ruishalme & Saaristo 2007, 81). Ihmisten kokemukset tuen saamisesta voivat olla kuitenkin toisistaan hyvin poikkeavia. Ihmissuhteista muodostuva verkosto tai yhteisö voi tarjota tukea joko paljon, vähän, ei ollenkaan tai olla jopa voimavaroja kuluttava tekijä. (Ruishalme & Saaristo 2007, 81). Huomionarvoista on myös, että kaikki eivät välttämättä halua sosiaalista tukea vaikeissa elämäntilanteissa. Osa tuesta voi siis olla toivottua ja osa vastentahtoista. (Saari 2015, 202.)

Sosiaalisen tuen käsite on yhdistetty laajasti selitykseen ihmisten kyvystä selviytyä elämän hankalissa tilanteissa (Saari 2015, 202). Sosiaalista tukea voidaan luonnehtia muun muassa neljällä tavalla: emotionaalinen tuki, joka kuvaa tunne-elämään liittyvää tukea, kognitiivinen eli erilaisia ajatteluprosesseja ja elämän tilanteen arviointia edistävä tuki, instrumentaalinen eli jokin

konkreettinen apu, sekä neljäntenä uskonelämään liittyvä hengellinen tuki (Nores 1993, 79 Iksen 2000, 36 muk.). Asunnottomien henkilöiden kohdalla sosiaalinen tuki on olennainen mahdollistaja toimivan arjen rakentamisessa. Erityisen tärkeäksi viralliseksi sosiaalisen tuen lähteeksi asunnottomien kohdalla on todettu asumisyksiköiden henkilökunta. (Saari 2015, 203.) Asunnottomien henkilöiden kohdalla korostuu usein konkreettinen apu, joka voi näkyä muun muassa yöpaikan, ruuan ja taloudellisen tuen saamisen kautta. Saatu tuki voi vaikuttaa tuen saajan tulkintaan omasta tilanteestaan ja sen hankaluudesta, mikä selittää sosiaalisen tuen vaikutuksen myös esimerkiksi stressin lievittymiseen. Saatu tuki voi vaikuttaa yksilöön muun muassa ehkäisemällä ahdistusta, lisäämällä uskoa omasta kyvykkyydestä ja oman elämän hallinnasta, sekä vahvistamalla omanarvontunnetta. (Vahtera & Uutela 1994.)

Sosiaalisen tuen merkitys korostuu tilanteissa, joissa ihminen kohtaa kriisin tai omat voimavarat ovat muista syistä vähissä. Vastaavanlaisissa tilanteissa ihmisen koetaan erityisesti tarvitsevan muita ihmisiä kehen luottaa ja ketkä välittävät huolimatta siitä, mitä on tapahtunut. Toisaalta kriisi voi myös toimia tekijänä, joka rikkoo yhteyttä omaan sosiaaliseen verkostoon. erityisesti silloin, jos kriisi aiheuttaa huonommuudentunteita, häpeää tai syyllisyyttä. (Ruishalme & Saaristo 2007, 81–82.) Näitä tunteita voidaan liittää myös asunnottomuuteen (Esim. Rautiainen 2022). Lisäksi asunnottomat henkilöt voivat olla vaikeasti tavoitettavissa esimerkiksi, jos heillä ei ole puhelinta käytössä, eivätkä läheiset ihmiset tiedä, missä henkilö majoittuu. Tällöin sosiaalisen verkoston voi olla haastavaa myös tarjota apuaan.

Sosiaalisen verkoston osana voi olla myös henkilöitä, joilta yksilö saa vertaistukea. Vertaistuki perustuu samankaltaisten elämäntilanteen tai kokemusten omaavien henkilöiden tasavertaisuuteen, avoimuuteen, kunnioitukseen ja jaettuun ymmärrykseen. (Kuuskoski 2003, 31.) Vertaistuki voidaan määritellä vapaaehtoiseksi ja yhteisölliseksi tueksi. Lisäksi tuki on vastavuoroista, mikä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi vertaistukiryhmässä jokaisen jäsenen voidaan nähdä olevan sekä avun saajia että antajia. Vertaisille tyypillistä on vilpittömän välittäminen toisista ihmisistä, sekä uteliaisuus sitä kohtaan, miten toinen samankaltaisia asioita kokenut on selviytynyt. Vertaistuki on tärkeää, sillä vertainen ymmärtää, mistä tilanteessa on kyse. Tätä kautta toisten kokemuksia voidaan peilata omaan tilanteeseen. (Mikkonen 2011, 214.)

3.3 Toimenpiteitä asunnottomuuden ehkäisemiseksi

Seuraavaksi siirryn toimenpiteisiin, joita Suomessa on tehty asunnottomuuden ehkäisemiseksi sekä sen poistamiseksi. Keskeisinä asunnottomuuteen vastaavina asunnottomuuspolitiikan periaatteina on

ollut koota polkuja ulos asunnottomuudesta niin, että polun lopussa asunnottomuutta kokeneen henkilön olisi mahdollista selviytyä elämisestä sekä asumisesta itsenäisesti. Asunnottomuuden eteen tehdystä työstä huolimatta, asunnottomuutta ei olla pystytty kokonaan poistamaan. Etenkään pitkäaikaisasunnottomuuteen ei ole pystytty rakentamaan riittävän tehokkaita toimenpiteitä (Lehtonen & Salonen 2008, 3). Asunnottomuuden ennaltaehkäisy onkin hyvin laaja kokonaisuus, joka liittyy muun muassa asumistuotantoon, työllisyyteen, arjen hallintaa tukeviin palveluihin, yksilön taloudenhallintaan, kotoutumiseen ja perheiden hyvinvointiin (Karppinen 2020, 6). Tuen tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen, kuten tilapäisen tai tuetun asumisen järjestämisvastuu kuuluu hyvinvointialueille (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 14 §).

Suomen perustuslain (731/1999) 19 §:n mukaan:

”Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.”

”Julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä.”

Asunnottomien sekä asunnottomuusriskiin luokiteltavien ihmisten parissa tehtävässä työssä poluttamisella on pitkät perinteet. Suomessa, sekä myös muissa maissa asunnottomuuteen on pyritty vastaamaan portaikkomallilla. Portaikkomallia on toteutettu monella eri tavalla. Yhteisenä tekijänä eri toteutuksissa on ollut ajatus siitä, että asunnottomien asumisen kyvyt ja taidot nähdään joltain osin puutteellisina, tai asunnoton henkilö kärsii jostain henkilökohtaisista ongelmista tai sairaudesta, joiden hallintaan saaminen tai hoitaminen on edellytys itsenäiselle asumiselle. Tämä tarkoittaa sitä, että asunnoton henkilö voi tarvita esimerkiksi kuntoutumista, eri asumisen taitojen opettelua tai hoitoa esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmiin ennen itsenäiseen asumiseen siirtymistä. Asumiseen tarvittavien kykyjen vahvistumisen myötä asunnottoman henkilön on mahdollista siirtyä eri tukimuotojen kautta vähitellen asumaan omaan asuntoon. (Juhila ym. 2016, 32.)

Asumisportaikkomallin rinnalle on rakennettu vaihtoehtoisia periaatteita, jotka perustuvat Asunto ensin -periaatteeseen, joka on peräisin Yhdysvalloista ja tarkemmin *Pathways to Housing* -järjestöstä. Asunto ensin -periaatteessa polku nähdään toisin kuin portaikkomallissa: asunto nähdään päämäärän sijaan edellytyksenä kuntoutumiselle, eikä asumiskykyä tulisi pitää kriteerinä asunnon saamiselle. Periaatteen mukaan asuminen on perusoikeus ja se tulee turvata, jotta henkilöllä on mahdollisuus sosiaaliselle, psyykkiselle kuin fyysisellekin kuntoutumiselle. (Tsemberis 2010.) Asunto ensin -periaate on ohjannut Suomen asunnottomuustyötä jo reilun kymmenen vuoden ajan (Karppinen 2020, 7). Asunnottomien parissa tehtävässä työssä merkittäviä toimijoita ovat myös kolmannen sektorin

toimijat, eli yhdistykset ja järjestöt. Suomessa tärkeää asunnottomuustyötä tekevät muun muassa Vailla vakinaista asuntoa ry, Sininauhasäätiö, Helsingin Diakonissalaitos, sekä Settlementiliitto.

Suomessa vuosien 2008–2015 välisenä aikana pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishojelmilla (Paavo I ja Paavo II) asunnottomuutta on kyetty vähentämään merkittävästi. Toimenpiteinä on ollut esimerkiksi tukimallien kehittäminen, ennaltaehkäisyn tehostaminen, sekä asuntojen ja hoitopaikkojen osoittaminen pitkäaikaisasunnottomille henkilöille. Toteutukseen ovat osallistuneet ympäristöministeriön lisäksi muun muassa Sosiaali- ja terveysministeriö, Rikosseuraamuslaitos, palveluntuottajat ja lukuisat järjestöt. Paavo II:n jälkeen asunnottomuustyö sai jatkoa vuoteen 2019 saakka asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelmalla (AUNE). (Karppinen 2020, 3.) Samana vuonna hallitus kirjasi ohjelmaansa asunnottomuuden puolittamisen vuoteen 2023 mennessä, sekä poistamisen vuoteen 2027 mennessä (Marin & Piippo 2019, 53).

Edellä esitellyt toimet asunnottomuuden poistamiseksi ovat asunnottomuustyötä. Ne ovat laajalaisia toimia, kuten asuntojen rakentamista tai kaupunkien tekemää strategiatyötä asunnottomuuden poistamiseksi. Tätä lähelle sijoittuu asumissosiaalisen työn käsite, jolle asunnottomuustyö toimii kattokäsitteenä. Asumissosiaalista työtä on Suomessa alettu määritellä osana Asunto ensin -mallia. Se tarkoittaa sellaista työtettä, jossa painopisteenä on asunnottomuuden ehkäisy ja asumisen turvaaminen. Työllä pyritään vastaamaan sellaisiin psykososiaalisiin ja käytännöllisiin haasteisiin, jotka vaarantavat asunnottomien tai aiemmin asunnottomuutta kokeneiden asumista. Työ keskittyy niin tilanteen huononemisen ehkäisemiseen, haittojen vähentämiseen kuin toipumiseenkin. Useimmiten asumissosiaalinen työ toteutuu ammattilaisten sekä asukkaiden välisenä vuorovaikutustyönä yksilöiden, ryhmien tai yhteisöjen kesken. Näiden lisäksi työ on myös rakenteellista, jolla pyritään puuttumaan asumisen ja palvelujärjestelmän epäkohtiin moniammatillisesti. (Granfelt 2013, 209, 224; Granfelt 2022, 11–14.)

Asumissosiaaliseen työhön kuuluu asumisohjaus, asumisneuvonta ja kotiin annettava asumisen tuki (Granfelt 2022, 14). Käytännön tasolla asumissosiaalista työtä toteutetaan monialaisena verkostotyönä eri toimijoiden, kuten esimerkiksi sosiaalityön, Kelan, talous- ja velkaneuvonnan, vuokranantajien, asunnottomien palveluiden, ulosoton ja asumisneuvonnan kautta. Konkreettisesti työ voi toteutua esimerkiksi seuraavasti: asumisen turvaaminen toimeentulotuella, asumisneuvonta vuokravelka- ja asumishäiriötilanteissa, ulosmittauksen määrän huojentaminen, muuttopäivän lykkääminen, tai talous- ja velkaneuvonnan saaminen. Merkittävältä osin työ on konkreettisiin asioihin kohdistuvaa vuorovaikutustyötä, jonka painotukset riippuvat asiakkaan tilanteesta ja työntekijästä. Sosiaalityössä asumissosiaalista työtä tehdään erityisesti aikuissosiaalityössä, mutta

myös esimerkiksi lastensuojelun jälkihuollossa, päihdepalveluissa sekä osana monikulttuurista sosiaalityötä. Keskeisenä työntekijän taitona on kyky analysoida asiakkaan kokonaistilannetta sekä siihen liittyvien erinäisten osatekijöiden välisiä suhteita. Lisäksi vertaistuen, kokemusasiantuntijoiden ja vapaaehtoistyön merkitys on suuressa roolissa asumissosiaalisen työn eri tilanteissa ja toimintamuodoissa. Työ voi toteutua kertaluonteisena tapaamisena, esimerkiksi talousneuvontana tai toisaalta olla vuosia kestävää moniammatillista työtä. (Granfelt 2022, 12, 14–16.)

Kun henkilöä uhkaa asunnottomuus tai henkilö on jo jäänyt asunnottomaksi, apua saa ottamalla yhteyttä oman kunnan sosiaalitoimeen. Asuntotuotanto on kuntien vastuulla, ja lähes kaikissa Suomen kunnissa on saatavilla kunnan vuokra-asuntoja. Asumiskustannuksiin pystyy hakemaan asumistukea Kelasta, jonka lisäksi toimeentulotuessa voidaan korvata tarpeelliseksi katsottuja asumisen kuluja, sekä vuokravakuutta pystyy anomaan perustoimeentulotukena. (Sosiaali- ja terveysministeriö – Asumisen turvaaminen.) Henkilöille, joille tavanomainen asuminen itsenäisesti ei ole sopivin vaihtoehto, voidaan sosiaalihuollon palveluna järjestää erilaisia asumista tukevia palveluja. Palvelujen tavoitteena on ennaltaehkäistä puutteellisista asumisolosta aiheutuvia laitos- tai muiden palvelujen tarvetta. Asumista tukevia palveluja ovat esimerkiksi tuettu asuminen, yhteisöllinen asuminen sekä ympärivuorokautinen palveluasuminen, joita tuottavat sekä hyvinvointialueet, järjestöt että yksityiset yrittäjät. (STM 2023.)

3.4 Asumispolun viitekehys

Viimeisimpänä tässä teoriaosuudessa avaan asumispolun (*housing pathway*) viitekehystä, sillä näen sen yhdistävän edellä esittelemiäni näkökulmia asunnottomuuteen kuin myös selkeyttävän aineistoani, ja sen pohjalta tehtyä analyysia. Asumispolkua voidaan käyttää metaforana sille, että ihmisellä voi olla useita, muuttavia asuinolosuhteita elämänsä aikana, jotka ovat seurausta eri elämänvaiheista ja valinnoista. Laajemmassa mittakaavassa asumispolun kehys tuo esiin yhteiskunnan rakenteita ja muita toimijoita, jotka ohjaavat osaltaan asumista. Tämän sosiaaliseen konstruktionismiin liittyvän kehyksen asumispoluista on kehittänyt David Clapham. Asumispolku ei ole teoria vaan ennemminkin tapa, jonka kautta asumista voidaan tarkastella. (Clapham 2003; 2005.)

Lähtökohtana asumispolkujen rakentumisessa on rakenteiden ja toimijuuden dynaaminen vuorovaikutteisuus. Erilaisten asumispolkujen nähdään muodostuvan yksilöiden ominaisuuksien ja aktiivisen toiminnan sekä olosuhteiden, kuten yhteiskunnan rakenteellisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Asumiseen sekä asumisen saamiin merkityksiin vaikuttaa ihmisen oma toimijuus ja rajoitteet asumiseen

liittyvien valintojen tekemisessä. Asunnottomuus nähdään tuloksena sille, että rakenteelliset tekijät luovat olosuhteet asunnottomuuden esiintymiselle, jolloin haavoittuvassa asemassa olevat yksilöt ovat riskissä joutua yhteiskunnan ja talouden epäsuotuisille kehityskuluille. (Clapham 2003; 2005.) Asunnottomien ihmisten kohdalla muun muassa alentunut toimintakyky, terveydentilan rajoitteet, perhesuhteiden muutos, päihde- ja mielenterveysongelmat, sekä taloudelliset vaikeudet vaikuttavat ihmisten mahdollisuuksiin tehdä valintoja asumispaikkansa suhteen. (Esim. Chamberlain & Johnson 2013; Juhila ym. 2016, 21.) Asumispaikkojen muutokset näyttäytyvät tällöin pikemminkin paikasta toiseen joutumisena tai ajautumisena, sen sijaan, että niitä voitaisiin pitää omina tietoisina valintoina (Nousiainen 2016, 164–165, 190).

Lisäksi asumiseen liittyvien valintojen mahdollisuuksien määrät riippuvat monista eri tekijöistä. Esimerkiksi varakkailla yksilöillä on runsaammin valinnanmahdollisuuksia kuin työttömällä ja matalapalkkaisilla henkilöillä. Lisäksi psyykkinen ja fyysinen terveys takaa laajemmat vaihtoehdot asumismuotoihin. Varsinkin pitkäaikaisasunnottomilla itsenäisen asumisen edellytykset ovat saattaneet heikentyä terveydellisistä ja sosiaalisista syistä. Tällöin valinnanmahdollisuudet voivat olla hyvin rajalliset ja ääritapauksissa syntyy tilanteita, jossa asunnoton joutuu valitsemaan kahden huonoksi koetun vaihtoehdon väliltä vähemmän huonon. (Juhila ym. 2016, 21.) Asunnottomalle kahden huonon vaihtoehdon väliltä valitseminen voi johtaa päätökseen jäädä esimerkiksi asuntolamaisen majoituksen sijaan asumaan kadulle. Valinta voi johtua siitä, että yksilö kokee kadun jopa asuntolaa turvallisempana tai muista syistä parempana vaihtoehtona. (Parsell & Parsell 2012, 425.)

Yhteiskunnassa vallalla olevat ajattelutavat ja ajankohtaiset politiikkaohjelmat muokkaavat kulloisenkin ajan asumispolkuja ja käsityksiä asumisesta. Näiden lisäksi kulttuuriset arvot, odotukset ja normit luovat rakenteita, joiden puitteissa määritellään tietyt asumismuodot vallitseviksi, perinteisiksi tai toisaalta, poikkeaviksi ja marginaalisiksi. Asumiseen liittyviä käsityksiä luodaan näiden kautta aina uudelleen – mikä on vallalla oleva käsitys esimerkiksi toivottavasta asumisesta, asumisen haasteista, puutteista ja tavoitteista on aikaan sidonnaista. (Raitakari & Juhila 2016, 42.)

Kategorisointia on kaikkialla niin julkisessa politiikassa ja asumiseen liittyvässä keskustelussakin. Ihmisiä voidaan nähdä luokiteltavan samalla tavalla, miten kulttuurisesti määritellään ja luokitellaan asumista ilmiönä. Asumispoluilla ihmiset ovat eri asemassa ja kategorioissa: vuokralainen, työtön, omistusasuja, maahanmuuttaja tai esimerkiksi valtaväestöön kuuluva. Eri luokituksiin liitetään erilaisia kulttuurisia odotuksia tavasta toimia, esimerkiksi vuokralaisen odotetaan maksavan vuokranantajalleen vuokraa. (Esim. Raitakari & Juhila 2016, 42.) Kategoriat eivät ole aina itse valittuja ja niihin

liittyy erilainen sosiaalinen asema. Olennaisesti esimerkiksi koditon henkilö on huomattavasti heikommissa sosiaalisessa asemassa kuin omistusasunnon omistava henkilö, mikä vaikuttaa siihen, miten henkilöä kohdellaan yhteiskunnassa, kuhunkin kategoriaan liitettävien erilaisten keskustelujen ja käytäntöjen kautta. (Clapham 2005, 30.)

Asumispolun viitekehystä on suomalaisessa asunnottomuustutkimuksessa käytetty esimerkiksi erilaisten asunnottomuuspolkujen erittelyyn asunnottomuuden keston mukaan (Kostiainen 2015), entisten pitkäaikaisasunnottomien asumiseen liittyvien valintojen merkitysten tutkimiseen (Nousiainen 2016), vanhojen ihmisten ja asunnottomien asumiseen liittyvien siirtymien ja valintojen tarkasteluun (Juhila ym. 2016), sekä ikääntyvien henkilöiden asumispolkujen ja -paikkojen sekä niiden merkityksellisyys tarkasteluun vanhenemisen kannalta (Vasara 2020). Yksinkertaisimmillaan asunnottomuuspolku kuvaa yksilön reitin kotitaloudesta asunnottomaksi, asunnottomana koetun ajanjakson, sekä reitin pois asunnottomuudesta omaan asuntoon.

Institutionaalista asumispolusta voidaan puhua, kun asumishistoria liittyy tiiviisti julkiseen ja ammatilliseen toimintaan. Esimerkiksi kun asumishistoria sisältää erilaisia laitosasumisjaksoja, tukiasuntoja, vankilan tai muita vastaavia asuinpaikkoja. Institutionaaliset asumisratkaisut eivät ole kuitenkaan kiinni vaan yksilön tuen tarpeesta ja valinnoista, vaan niihin vaikuttaa myös pitkälti asumisen ja hoivan linjaukset sekä resurssit ja palvelujärjestelmän määrittelemät vaihtoehdot tukea tarvitseville. (Juhila & Kröger 2016, 222.)

Tutkielmani aineistossa on läsnä aineistonkeruuseen vastanneiden eletty ja kerrottu asumispolku, jossa on näkyvillä puhetta sekä menneisyydestä, nykyhetkestä ja tulevaisuudesta. Puhe kietoutuu ymmärrykseen omista elämänvaiheista ja niihin liittyneistä odotuksista ja valinnoista, joilla tehdään omaa asumishistoriaa ja elämäntulkua kuulijalle ymmärrettäväksi. (Juhila & Kröger 2016, 215–216.) Yksilöiden kulkemat asumispolut voivat vaihdella vilkkailta pääpoluilta, sivupoluille ja taas takaisin (Clapham 2005, 34). Osa ihmisistä kulkee koko elämänsä vain toisella näistä: valtaosa kulkee asumispolkunsuun niin sanotusti pääpoluilla, eli esimerkiksi vanhempien kodista vuokra-asuntoon ja siitä omistusasuntoon. Ilman normaaleina ja kulttuurisesti hyväksytyinä pidettyjä polkuja, emme tunnista poikkeavia asumispolkuja ja niiden erilaisuutta niin sanotusti tavanomaisista asumispoluista (Juhila ym. 2016, 17). Asumispolun metafora ottaa kuitenkin huomioon niin tavanomaiset kuin siitä poikkeavatkin polut – polkujen moninaisuuden ja erilaisuuden, minkä vuoksi kyseinen metafora sopii mielestäni luonnollisesti tutkimukseeni.

Näiden neljän toisiaan täydentävien näkökulmien kautta olen pyrkinyt rakentamaan asunnottomuudesta selviytymisestä moninaista kuvaa. Kaikki nämä näkökulmat, niin yksilölliset

selviytymiskeinot, sosiaalinen tuki, yhteiskunnan toimenpiteet, kuten näiden yhdistävä viitekehys asumispolku tulevat jokainen osaltaan näkyviin aineistossani ja analyysissäni. Laajemmassa kuvassa yhteiskunta siis luo puitteita asunnottomuuden ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi. Sosiaalinen tuki ja yksilön selviytymismenetelmät ja voimavarat taas vahvistavat yksilön mahdollisuuksia selviytyä asunnottomuudesta omaan asuntoon.

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Pyrin tutkimuksellani ymmärtämään, kuvaamaan ja tulkitsemaan sosiaalisen todellisuuden ilmiöitä, käytäntöjä ja niiden merkityksiä, joten laadullisen lähestymistavan valinta oli luonnollinen omalle tutkimukselleni. Laadulliselle tutkimukselle ominaista on antaa aineistolle tilaa. Koska aineistoni on melko pieni, tarkoitukseni oli tehdä siitä mahdollisimman perusteellista analyysia. (Eskola & Suoranta 1998.) Tässä luvussa esittelen tutkimukseni toteuttamista kokonaisuudessaan. Kuvaan ensin tutkimuksen tavoitetta ja tutkimuskysymyksiä. Tämän jälkeen avaan sosiaalista konstruktionismia ja valitsemani analyysimenetelmää diskurssianalyysia. Näiden kautta siirryn kuvaamaan omaa aineistoani, sen keräämistä ja analysointia. Luvun lopussa pohdin tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta.

4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella, millaisia merkityksiä asunnottomuudesta selviytymiselle rakentuu asunnottomuutta kokeneiden henkilöiden puheessa, sekä millaisia eri positioita toimijoille kertomuksissa muodostuu. Lisäksi pohdin sitä, miten sosiaalista todellisuutta rakennetaan näiden kautta. Lähestyn tutkimusongelmaa selviytymiseen liittyvien teorioiden, sekä asumispolun viitekehysten tuella. Tutkimuksen tekoa ohjaa kaksi tutkimuskysymystä, jotka olen muotoillut seuraavasti:

- 1) *Millaisia selviytymisen tulkintarepertuaareja asunnottomuutta kokeneet henkilöt tuottavat?*
- 2) *Millaisia positioita eri toimijoille tulkintarepertuaareissa muodostuu?*

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kautta pyrin tarkastelemaan niitä merkityksiä, joita asunnottomuudesta selviytymiselle aineisto-otteissa muodostuu. Tavoitteenani on tarkastella selviytymisen sosiaalista todellisuutta ja siihen liittyviä merkityksenantotapoja, joita kirjoituksissa rakentuu. Toisella tutkimuskysymyksellä pyrin vastaamaan siihen, millaisia positioita asunnottomuudesta selviytyjälle sekä muille esille tuoduille toimijoille tulkintarepertuaareissa muodostuu. Tällä pyrin tuomaan esille eri toimijoiden asemaa suhteessa selviytymiseen.

Asunnottomien omien kertomusten esille tuominen lisää ymmärrystä asunnottomuudesta ilmiönä, sillä asunnottomuus ei ole kenenkään ihmisen ominaisuus, vaan perimmäisenä syynä siihen vaikuttaa yhteiskunnallinen tilanne (Vva ry, 2022). Päämääränäni on saada asunnottomien ääntä kuuluviin ja lisätä tietoa asunnottomuutta kokeneiden kokemuksista. Kun ihmiseltä puuttuu asunto, häneltä puuttuu samalla usein edellytykset ihmisarvoiseen elämään, kuten turvallisuuteen, yksilöllisyyteen ja

yksityisyyteen. Asuntotilanteen ja palveluverkoston toimivuuden tai toimimattomuuden takana on vielä paljon syvemmälle menevä maailma: asunnottomuutta kokevan henkilön oma maailma, jossa asunnottomuus näkyy yksilöllisenä koko elämään vaikuttavana tekijänä. (Sunikka ym. 2007, 7.) Yksilöiden kokemuksia kuulemalle voimme löytää keinoja muokata asunnottomuustyötä yhä toimivammaksi. Toivon, että tutkimuksen tuloksista on hyötyä asunnottomuuden parissa työskenteleville henkilöille ja tätä kautta asunnottomien henkilöiden kohtaamiselle ja auttamiselle.

4.2 Sosiaalinen konstruktionismi viitekehyksenä

Sosiaalinen konstruktionismi toimii tutkimukseni laajempänä teoreettis-metodologisena viitekehyksenä. Tämä oli luonnollinen valinta tutkimukselleni, sillä sosiaalista konstruktionismia käytetään yleisnimenä sellaisille tutkimussuunnille, joissa mielenkiinnon kohteena on sosiaalinen todellisuus ja ihmiset sen rakentajina. Päällimmäisenä ajatuksena sosiaalisessa konstruktionismissa on, että todellisuus, jossa elämme, rakentuu kielen ja muiden merkkijärjestelmien kautta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009.) Kieli ei siis ole vain tapa ilmaista itseämme, vaan sitä voidaan pitää toiminnan muotona, joka rakentaa maailmaa (Burr 2015, 11), ja näin ollen sen tutkiminen on myös tärkeää.

Sosiaalinen konstruktionismi on yleistynyt yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ja tätä voidaan kutsua kielelliseksi käänneeksi (Pietikäinen & Mäntynen 2009). Käyttäessämme kieltä, merkityksellistämme eli *konstruoimme* samalla niitä kohteita, joista kirjoitamme ja puhumme. Nämä merkitykset rakentuvat suhteessa toisiinsa ja tämän kautta muodostuu sosiaalisesti jaettuja merkityssysteemejä. Merkitykset ovat jatkuvasti näkyvillä arjessa tehden erotteluja ja luokitteluja eri merkitysten välillä – esimerkiksi: työntekijä ja asiakas, helsinkiläinen ja hämäläinen, ja niin edelleen. Tekemillämme merkityksillä on siis jokin sisältö ja määritelmä, joita käytämme jäsentääksemme maailmaa. (Jokinen ym. 2016, 26–27.)

Tutkimukseni keskiössä oleva aihe eli asunnottomuus on konkreettinen ilmiö, mutta samalla myös sosiaalinen konstruktio, sillä se saa eri aikoina ja eri maissa hyvin erilaisia sisältöjä ja tulkintoja (Granfelt 1998, 48). Tutkimuksessani merkittävää ei ole se, mikä on niin sanotusti objektiivisesti ”oikein” vaan se, millaiset merkitykset ovat yhteiskunnassa vallalla tai marginaalisia. Ajatusta tästä selkeyttää mielestäni se, etten oleta aineisto-otteideni kuvaavan yksiselitteisesti todellisuutta yhteiskunnastamme, mutta se ei tarkoita sitä, ettenkö olisi kiinnostunut siitä, mitä yhteiskunnassa tapahtuu. Päinvastoin olen kiinnostunut siitä, mitä ehkä yksinkertaisetkin kuvaukset kertovat todellisuutemme

rakentumisesta (Kts. Jokinen ym. 2016). Sinällään tutkimuksen teko on myös itsessään sosiaalista konstruktionismia, sillä sen teko tapahtuu tietyssä ajassa ja tietyissä olosuhteissa.

4.3 Diskurssianalyysi

”Mikä tahansa on, se yksinkertaisesti on, mutta heti kun yritämme ilmaista mitä jossakin on, astumme diskurssien maailmaan” (Gergen 1994, 72 Jokisen ym. 1999 muk.). Valitsin tutkimusmetodikseni diskurssianalyysin, sillä se kohdistuu ihmisten väliseen puhuttuun, kirjoitettuun, tai muuhun symboliseen kielen käyttöön. Diskurssianalyysi pohjautuu edellä esittelemääni sosiaaliseen konstruktionismiin, jossa korostuu näkemys siitä, että kielenkäyttö, eli *diskurssit*, sekä merkityksellistävät, järjestävät, rakentavat, uusintavat ja muuntavat todellisuutta. (Jokinen ym. 2016.) Tutkimuksen kohteena on ihmisten selonteot toiminnastaan sekä ympäröivästä maailmasta – *miten* kieltä käytetään ja *miten* kielen käyttöä selitetään. Eli toisin sanoen tarkastellaan sitä, millaisia tapoja ihmisillä on kuvata ilmiöitä ja niiden taustalla olevia syitä. (Suoninen 2016, 232). Tämä vaihtelee eri aikoina, eri paikoissa ja eri tilanteissa, eli kieltä voidaan pitää joustavana resurssina (Pietikäinen & Mäntynen 2009).

Diskurssianalyttisesti tarkasteltuna ei nähdä, että kieli kuvaa todellisuutta objektiivisesti ja yksiselitteisesti. Todellisuus ei ole homogeeninen, vaan se muodostuu useista rinnakkaisista ja toisinaan vastakkaisista merkityssysteemeistä, jotka ovat sidoksissa vallitsevaan kontekstiin. Kontekstilla tarkoitetaan sitä tiettyä aikaa ja paikkaa, jossa kielen käyttö tapahtuu. Merkityksiä tarkasteltaessa tulee huomioida, että kieli on sidoksissa sekä paikallisiin prosesseihin, kuten kasvokkaiseen vuorovaikutustilanteeseen tai tekstuaalisiin prosesseihin, että laajempiin kokonaisuuksiin, kuten kulttuuriin, historiaan, ilmastoon ja kielellisiin käytäntöihin. (Jokinen 1999, 56, 62; Jokinen ym. 2016.) Diskurssitutkimuksen keskeisenä tarkoituksena on tarkastella, miten eri todellisuuksia ja tapahtumia merkityksellistetään ja mitä seurauksia tällä on. Merkityksistä neuvotellaan kussakin käyttötilanteessa uudelleen erilaisten jännitteiden, sääntöjen, ehtojen ja seurauksien läsnä ollessa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009.) Lähtökohtaisena ajatuksena diskurssianalyysissa onkin, että samaa asiaa, ilmiötä tai tekoa voi tehdä ymmärrettäväksi lukuisin erilaisin perustelluin keinoin (Suoninen 1999, 18).

Diskurssianalyysissa kyse ei ole vain kielen vaan ennen kaikkea yhteiskunnan analyysistä (Pälli & Lillqvist 2020), minkä vuoksi se sopii oivallisesti myös aiheeseeni, asunnottomuuteen. Diskurssin sijaan käytän tutkimukseni analyysissa sen rinnakkaiskäsitettä tulkintarepertuaari. Tulkintarepertuaari-

rin käsitettä hyödyntäen kuvaan kirjoituksissa ilmeneviä kielenkäytön vaihteluita ja kielellisiä keinoja, joiden kautta ilmiöitä ja asioita kuvataan neuvotellen ja argumentoiden. Analyysissäni keskeisenä kiinnostuksen kohteena on myös näiden puhetaipojen kautta esille tuleva eri toimijoiden positioituminen eli asemoituminen. (Jokinen ym. 2016.) Analyysiin on valittu sellaisia kielellisiä prosesseja, joissa ja joiden kautta sosiaalinen todellisuutemme rakentuu. Tutkijan roolissa kuvaan tätä todellisuutta tutkimustulosteni kautta, mutta myös samalla luon sitä. Täten myös minun kielenkäyttööni tulee suhtautua refleksiivisesti. (Jokinen 1999, 40–41; Jokinen & Juhila 1999, 67; Suoninen 1999, 20.)

4.4 Aineiston keruu ja kuvaus

Alkuperäisenä suunnitelmanani oli kerätä tutkittava aineisto internetin keskustelupalstoilta asunnottomuutta käsittelevistä keskusteluista, jotta teksti olisi ollut mahdollisimman vapaata ja sensuroimatonta. Keskusteluja lukiessani kuitenkin huomasin, että keskustelut sisälsivät paljon kommentteja, jotka poikkesivat valitsemastani aiheesta sen verran, ettei niistä olisi ollut hyötyä tutkimuksessani. Kommentteja lukiessa sain kuitenkin idean aiheen tarkemmasta rajauksesta kiinnostuessani erityisesti selviytymiseen liittyvästä puheesta. Lopulta päädyin ratkaisuun kerätä aineistoni henkilöiltä, jotka ovat kokeneet asunnottomuutta ja selviytyneet siitä.

Halusin aineiston suhteen pitäytyä ideassa henkilön vapaasta kerronnasta, ja tämän takia Tietoarkiston Penna vaikutti sopivalta alustalta aineistoni keruuseen. Penna on verkkoalusta, joka on tarkoitettu esseetyyppisten kirjoitusaineistojen keräämiseen. Tutustuttuani Pennan käyttöehtoihin, lähetin sinne sähköpostitse luonnoksen kirjoituskutsusta, valitsemani taustatiedot, keruusuunnitelman, sekä tietosuojaselosteen. Sain Tietoarkistolta muutaman päivän sisällä luvan aineistonkeruuseen, jonka jälkeen täytimme yhdessä vielä arkistointisopimuksen. Arkistointisopimuksessa sovimme tutkimusaineiston arkistoisesta sekä luovuttamisesta mahdollista jatkokäyttöä varten. Valitsin, että rekisteröityneet asiakkaat saavat käyttää tutkimusaineistoa tutkimukseen, opetukseen ja opiskeluun, sen jälkeen, kun olen saanut oman tutkimukseni valmiiksi.

Tutkimus toteutettiin siten, ettei tutkimukseen osallistuvia voi tunnistaa, eikä heille voi aiheutua vahinkoa tai haittaa tutkimuksesta. Päätin, etten kerää tutkittavista muuta taustatietoa, kuin ikäjakauman ja sukupuolen. Näihin vastaaminenkin oli vapaaehtoista. Koen, että taustatietona olisi ollut hyödyllistä kysyä myös asunnottomuuden ajankohtaa ja kestoja, mutta siihen vastaaminen olisi ollut vaikeaa henkilöille, jotka ovat kokeneet useita eri asunnottomuusjaksoja. Taustatietokysymysten lisäksi keruussa oli tilaa kertoa vapaamuotoisesti kokemuksista. Vastaamista helpottamiseksi loin kysymyksiä,

joita pystyi käyttämään kirjoittamisen apuna. Kysymykset käsittelivät vastaajan polkua asunnottomuudesta omaan kotiin, selviytymiskeinoja, saatua tukea ja toiveita tuen saamisesta. (LIITE 1.)

Aineistonkeruuni avattiin Tietoarkiston internetsivustolla 11.10.2022, ja aloitin keruun levittämisen samana päivänä. Levitin keruuta seuraavien kolmen viikon ajan sähköpostitse kymmeneen eri palveluihin, joissa työskennellään jollain lailla asunnottomuuden parissa. Tällaisia olivat esimerkiksi Vailla Vakinaista asuntoa ry, Nal-palvelut, Diakonissalaitos, Sininauhasäätiö, Y-säätiö, Ohjaamo, Pelastusarmeija, sekä Kodittomien tuki ry. Lisäksi lähestyin sähköpostitse toimijoita, joissa koulutetaan kokemusasiantuntijoita, esimerkiksi Koulutetut kokemusasiantuntijat ry. Esittelin sähköpostiviestissä lyhyesti itseni, tutkimukseni tarkoituksen ja pyysin jakamaan keruuta henkilöille/tahoille, joiden kautta voisin saada vastauksia. Välitin keruun myös pienen esittelytekstin kera erilaisiin Facebook -ryhmiin, kuten puskaradioihin ja naistenhuoneelle. Edellä mainittujen lisäksi löysin myös Tiktok -nimisestä sovelluksesta henkilöitä, jotka olivat avoimesti kertoneet asunnottomuudestaan ja lähestyin heitä viestitse.

Aineiston keruu päättyi 11.11.2022 ja siihen kertyi yhteensä 11 vastausta. Niukka vastausmäärään saattoi vaikuttaa kyselyn toteuttaminen verkkoalustalla, sekä aiheen sensitiivisyys. Valitettavasti sellaisia vastauksia, jotka olisi saanut arkistoida ei kertynyt tarpeeksi, joten aineistoa ei tallennettu Tietoarkistoon, vaan se lähetettiin minulle käsittelemättömänä versiona. Taustatietojen perusteella suurin osa keruuseen vastaajista oli määritellyt olevansa mies (6) ja/tai sijoittuvansa ikäjakaumaltaan 50–79-vuotiaisiin (7). Muut taustatiedot olivat: nainen (3), muu tai ei määrittelyä (1) ja vastaamatta jättäminen (1). Ikäjakaumalta vastaajista yksi oli 15–29-vuotias ja kolme 30–49-vuotiasta. Yksi vastauksista ei käsittelyt tutkimusaiheeni, joten käyttökelpoisia vastauksia oli lopulta yhteensä 10 kappaletta. Vastaukset vaihtelivat pituudeltaan muutamista virkkeistä vajaan sivun mittaisiin vastauksiin. Tutkimuksen aikana säilytin digitaalista aineistoa suojattuna käyttäjätunnuksella ja salasanalla ja työni valmistuttua hävitän aineiston asianmukaisesti.

4.5 Aineiston analyysi

Diskurssianalyysin tekoa lähestytään teorian ja aineiston tarjoamien reunaehtojen mukaisesti. Tutkimuksessa yhdistyy sekä laadullinen ote että taito avata kielenkäytön ja sosiaalisen toiminnan välistä suhdetta. Kieltä käyttäessä tehdään koko ajan erilaisia valintoja laajasta sanojen, sävyjen ja rakenteiden joukosta, jotka puhuja kokee siihen tilanteeseen sopivana ja tarpeellisena. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 165.) Tässä tutkimuksessa ymmärrän diskurssin käsitteen sellaisiksi kielen käytön

tavoiksi, joista pystyy löytymään yhteneväisyyksiä sanaston ja erityisesti puheen tuottamien merkitysten suhteen. Aineistoa analysoidessa minulla ei ole ollut ennalta valittuja tarkkoja sisällöllisiä jäsennyksiä, mutta olen analyysissä tukeutunut teoriaosuudessa kuvattuihin selviytymiseen liittyviin teorioihin, sekä asumispolun viitekehukseen. Kokonaisuudessaan aineiston tulkinta on ollut aktiivinen prosessi, jossa olen etsinyt ja valinnut aineistosta esiin nostettavia asioita.

Diskurssianalyysissä aineiston analysointiin kuuluu useita vaiheita, joiden kautta aineiston ja tutkijan välinen vuorovaikutus muodostuu sekä muovautuu analyysin edetessä (Jokinen ym. 2016, 35). Oma analyysiprosessini lähti liikkeelle siirtämällä keruuseen tulleet vastaukset tekstinkäsittelyohjelmaan. Luin ensin aineiston läpi muutaman kerran tekemättä siihen mitään merkintöjä hahmottaakseni aineiston sisältöä pääpiirteissään. Tämän jälkeen ryhdyin käymään aineistoa läpi täsmällisemmin: tein merkintöjä sivujen reunoihin, sekä merkitsin toistuvia asioita yliviivaten niitä eri värein. Lisäksi kävin aineistoa läpi sana ja lause kerrallaan, kirjoittaen ylös huomioitani muun muassa sanavalinnoista, syy-seuraussuhteista ja eri teemojen kietoutumisesta laajempiin kokonaisuuksiin. Edellä kuvattujen vaiheiden kautta sain paikannettua aineistosta useampia yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia, jotka tiivistyivät lopulta kolmeen tulkintarepertuaariin. Tulkintarepertuaarien muodostumisen myötä aloin tarkastelemaan niiden sisällä olevia positioita, joita eri toimijoille muodostuu suhteessa selviytymiseen. Nämä kolme tulkintarepertuaaria, sekä niiden sisältöjä kuvaileviksi valikoituneet aineisto-otteet ja analyysini tulokset olen kasannut tuloksia käsittelevään lukuun.

Tutkimukseni tulokset pohjautuvat vain niiden henkilöiden kirjoituksiin, jotka ovat vastanneet keruuseeni. Tuloksia ei voida siis yleistää koskemaan kaikkia asunnottomuutta kokeneita yksilöitä tai koko asunnottomuutta ilmiönä, sillä on olemassa myös paljon muita asunnottomuutta kokeneita henkilöitä, joilla voi olla aineistostani poikkeavia kokemuksia ja näkemyksiä asunnottomuudesta ja siitä selviytymisestä. Tulokseni perustuvat aineistoni kautta rakentuvaan sosiaaliseen todellisuuteen, ja olen pyrkinyt tulkitsemaan aineistoani mahdollisimman aineistolähtöisesti. Huomionarvoista kuitenkin on, että taustalla on väistämättä vaikuttaneet myös omat näkemykseni ja tietoni aiheesta. Tämä tarkoittaa sitä, että joku muu olisi saattanut kiinnittää aineistossa huomiota eri asioihin ja tehdä siitä myös erilaisia tulkintoja. Tulkinnoista riippumatta keruuseeni tulleet vastaukset ovat arvokkaita ja tarjoavat merkityksellistä tietoa asunnottomuudesta.

4.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tieteen etiikka tarkoittaa eettisten kysymysten äärelle pysähtymistä tutkimuksen teon eri vaiheissa: suunnittelussa, menetelmien valinnassa, aineiston kokoamisessa, luokittelussa ja julkaisemisessa (Pietarinen & Launis 2002, 46). Toisin sanoen pohdinta tutkimuksen eettisyydestä kulkee tutkimuksen teon mukana alusta loppuun saakka. Tutkimus tulee olla tehty hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla, jotta se voi olla eettisesti hyväksyttävää ja luotettavaa, sekä tulosten kannalta uskottavaa (TENK 2012, 6). Laadullisessa tutkimuksessa on erittäin tärkeää, että tutkija perustelee avoimesti tutkimuksen eri vaiheissa tehtyjä valintoja, sillä laadullista tutkimusta ei voi määrällisesti tai kokeellisesti todistaa. Tutkijan avoimet perustelut tekevät tutkimuksesta läpinäkyvää siten, että tutkimusta lukevat henkilöt voivat arvioida tutkimusprosessia ja siinä tehtyjä valintoja. (Pietikäinen & Mäntynen 2009.) Kuitenkin täytyy muistaa, että valintojen ja tulkintojen tekemiseen vaikuttaa myös itse tutkimuksen tekijä, sillä analyysia on mahdotonta tehdä tyhjiössä.

Aloin pohtimaan tutkimuksen eettisyyttä jo aiheen valinnan yhteydessä. Tutkimusaiheeni liittyy yhteiskunnan marginaalisessa asemassa eläviin/eläneisiin henkilöihin, ja tällöin tutkimuksen eettisyyttä tulee erityisesti pohtia. Tutkimuksen kohdistuessa ihmisiin, tärkeinä sääntöinä ovat informointiin perustuva suostumus, seuraukset, yksityisyys, sekä luottamuksellisuus. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 20.) Tutkimukseni perustuu tutkimukseen osallistuneiden suostumukseen, joka on osa hyvää tutkimuskäytäntöä ja ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen keskeinen eettinen periaate. Suostumukseen perustuvalla osallistumisella kunnioitetaan tutkittavien itsemääräämisoikeutta. Tutkittavalla tulee olla kaikki oleellinen tieto siitä, mistä tutkimuksessa on kyse, jotta osallistujalla on mahdollisuus arvioida, haluaako suostua tutkimukseen. Tutkimukseen osallistuvien tulee olla tietoisia, että osallistuminen on vapaaehtoista ja heillä on oikeus keskeyttää tai peruuttaa osallistumisensa. (TENK 2019, 8.) Tutkimusta varten kerättyä aineistoa saavat käsitellä vain ne tahot tai henkilöt, jotka tutkittaville on kerrottu. Tätä varten olen täyttänyt tietosuojailmoituksen, jonka pystyi lukemaan ennen tutkimukseen osallistumista.

Aineistoa kerätessä olennaiseksi kysymykseksi muodostui myös se, mitä aineistolle tapahtuu tutkimuksen teon jälkeen. Keruun yhteydessä kirjoittaja sai valita, suostuuko siihen, että vastaus arkistoidaan Tietoarkistoon ja sitä voidaan käyttää jatkossa tutkimus, opiskelu- ja opetuskäyttöön. Keruuseeni vastanneista vain yhdeksän hyväksyi arkistoinnin, joka oli alle vaadittavan arkistointimäärän. Tästä syystä aineistoa ei tallennettu ollenkaan Tietoarkistoon, vaan se poistui Tietoarkistosta 26.11.2022. Itselläni aineistosta on ollut käytössä ainoastaan sähköinen versio, jota olen säilyttänyt pilvipalvelussa salasanasuojauksen takana. Tutkimuksen teon jälkeen hävitän aineiston palvelusta asianmukaisella tavalla.

Tutkimukseni lähti käyntiin kiinnostuksestani asunnottomuutta kokeneiden selviytymiseen ja heidän omaan näkökulmaansa selviytymiseen vaikuttavista tekijöistä. Olen työskennellyt jonkin aikaa asunnottomien henkilöiden parissa, mutta en ole itse koskaan ollut asunnoton. Tiedostan siis, etten voi täysin ymmärtää aihetta asunnottomuutta kokeneen näkökulmasta käsin. Tutkimustani onkin ohjannut aito kiinnostus sitä kohtaan, miten asunnottomuutta kokeneet henkilöt kuvaavat ja merkityksellistävät selviytymistään tai sitä estäviä tekijöitä, ja miten sosiaalityön kontekstissa asunnottomuuteen voisi vastata yhä paremmin. Tärkeä kriteeri tutkimukseni teossa oli, että aineistonkeruuseen osallistuneilla henkilöillä oli mahdollisuus kertoa juuri niistä asioista, jotka he itse ovat kokeneet aiheen kannalta merkittäviksi. Marginaalissa elävien ihmisten äänen kuuleminen on tärkeää ja sille tulee antaa tilaa niin julkisissa sekä tieteellisissä keskusteluissa. Asunnottomuus on aiheena arkaluontoinen ja kokemuksista kertominen voi olla henkilölle kivuliasta, sillä kodin menettäminen on voinut olla yksilölle jopa traumaattinen kokemus. Toisaalta kokemusten kertominen voi olla myös voimaannuttavaa ja omista kokemuksista kirjoittaminen voi auttaa henkilöä jäsentämään tapahtumia uudelleen myös itselleen. Kaiken kaikkiaan on tärkeää tietää, mitä asunnottomuutta itse kokeneet henkilöt nostavat puheessaan esille. Mitä asioita heille on jäänyt mieleen ja mitkä asiat he ovat kokeneet merkittävänä selviytymisessä.

Tutkimuksen toteuttamisessa tulee huomioida se, ettei tutkittaville ihmisille tai yhteisölle koidu tutkimuksesta haittaa, vahinkoa tai merkittäviä riskejä (TENK 2019, 7). Olen suhtautunut osallistujien jakamiin kokemuksiin itsemääräämisoikeutta sekä ihmisarvoa kunnioittavasti. Aihe voi olla osalle hyvin arkaluontoinen ja olen pyrkinyt huomioimaan sen tutkielmani jokaisessa osiossa, sekä tavassa, miten tuon asioita esille. Tutkimukseni tarkoituksena on lisätä ymmärrystä asunnottomuudesta ja tuottaa hyödyllistä tietoa, josta olisi apua asunnottomuutta kokeville ihmisille – erityisesti sen kannalta, että asunnottomuutta ja kodittomuutta tarkasteltaisiin kokonaisvaltaisena ilmiönä ja asunnottomuutta kokevilla olisi mahdollisuus saada tarvittavaa apua ja tukea oikea-aikaisesti.

5. SELVIYTYMISPUHEESTA MUODOSTUNEET TULKINTAREPERTUAARIT

Esittelen tässä luvussa aineiston analyysin pohjalta esiin nousseet kolme tulkintarepertuaaria, jotka kuvaavat ja merkityksellistävät asunnottomuudesta selviytymisen puhetta erilaisin tavoin. Aineiston analyysia on ohjannut asettamani tutkimuskysymykset, joihin pyrin tässä luvussa vastaamaan. Olen kirjoittanut tulosten yhteyteen aineisto-otteita, jotka ovat alkuperäisessä muodossaan. Aineisto-otteet havainnollistavat tekemiäni tulkintoja ja lisäävät tutkimuksen luotettavuutta. Osasta aineisto-otteista olen poistanut joitakin lauseita, jotka eivät ole olleet tutkimuksen tulosten kannalta merkittäviä. Poistetut kohdat olen merkinnyt kahdella katkoviivalla (- -). Lisäksi olen käyttänyt sanojen ja lauseiden lihavoitua, korostaakseni kohtia, joihin analyysini erityisesti keskittyy.

Tulkintarepertuaarit olen nimennyt vastuurepertuaariksi, kohtalorepertuaariksi sekä kohtaamattomuuden repertuaariksi. Repertuaareissa kirjoittajille rakentuu erilaisia, vaihtelevia ja välillä keskenään ristiriidassakin olevia positioita. Positiot, joita olen kirjoituksista nimennyt ilmenevät suhteessa selviytymiseen ja muihin toimijoihin, kuten työntekijöihin, ystäviin, sosiaaliturvajärjestelmään ja yhteiskuntaan. Koska tutkimukseni aineisto oli melko pieni näin perustelluksi analysoida aineistoa mahdollisimman tarkasti, sekä esittää aineisto-otteita moninaisesti, vaikka osa otteista oli sisällöltään samansuuntaisia toistensa kanssa.

5.1 Vastuurepertuaari

Ensimmäinen tulkintarepertuaari on nimetty vastuurepertuaariksi. Vastuurepertuaari kattaa puhetta, jossa asunnottomuutta ja siitä selviytymistä merkityksellistetään vastuupuheen kautta. Vastuu ei yksioikoisesti kohdistu vain johonkin tiettyyn toimijaan, vaan aineistossa vastuuta kohdistetaan niin itseensä, palveluihin, sosiaaliturvajärjestelmään, läheisiin kuin yhteiskuntaankin. Huomioin analyysissa myös sitä, miten vastuu jakautuu ja vuorottelee eri asioihin liittyen eri toimijoiden välillä.

Ensimmäisessä aineisto-otteessa korostuu yksilön vastuu omasta toimijuudesta ja omista valinnoista. Toisaalta asunnottomuus nähdään kuitenkin myös *kansallisena häpeänä*, jonka näen viittaavan yhteiskunnalliseen vastuuseen asunnottomuudesta ilmiönä.

*Olin asunnoton kahdesti (ajankohdat). Se oli **hyvin turvatonta** aikaa. Ei paikkaa tavaroille, pesumahdollisuutta tai tietoa seuraavasta yösiijasta.*

*Minua auttoivat usko Jumalaan, läheiset oma toimintani, ystävälliset sekä Kela. Asunnottomuus oli **oma valintani** tuolloin, nyt en sitä **haluaisi**. Apua saa, jos jaksaa*

hakea, kaikki eivät jaksa tai osaa. Kenenkään ei tulisi olla koditon. Se on kansallinen häpeä, jos keskuudessamme on kodittomia.

Kirjoittaja kertoo olleensa asunnoton kahdesti ja kuvaa näitä ajanjaksoja *hyvin turvattomiksi*. Turvattomuutta kuvataan sillä, ettei ole ollut pesumahdollisuutta, paikkaa omille tavaroille tai tietoa seuraavasta yösijasta. Myöhemmin kirjoittaja kuitenkin toteaa asunnottomuuden olleen oma valinta ja näyttäytyä aktiivisen toimijan positiosta käsin, määritellesään vastuun asunnottomuudesta oman valinnan alaiseksi asiaksi. Kirjoittaja kuvaa, että *nyt en sitä* (asunnottomuutta) *haluaisi*. Kirjoituksen pohjalta jää epäselväksi mikä on johtanut tähän valintaan. Onko taustalla oikeasti ollut halu olla asunnoton vai onko sen hetkiset vaihtoehdot olleet rajalliset ja niistä on jouduttu valitsemaan vähemmän huonoksi koettu vaihtoehto. Valintaan on saattanut vaikuttaa myös halu elää niin sanotusti yhteiskunnan ulkopuolella. Joka tapauksessa valintojen tekemisessä korostuu yksilön oma vastuu itsenäisistä ratkaisuista ja päätöksistä. Ihmisen tekemät valinnat oman mieltymyksen mukaan voidaankin nähdä ihmisen itsemääräämisoikeuden kunnioittamisena (Juhila ym. 2016, 19).

Valinnanvapaus on kuitenkin hankala käsite, sillä rationaalisen valinnan tekeminen edellyttäisi ihmisen kykyä pohtia eri vaihtoehtoja, sekä niiden hyötyjä, riskejä ja kustannuksia. Mikäli asunnottomuus katsotaan ainoastaan yksilön omaksi valinnaksi, jää valintaan johtaneet tekijät huomiotta. Tällaisen valinnanvapauden korostaminen on yhteydessä vaatimukseen yhteiskunnan vastuun siirtämisestä yksilölle itselleen, mikä tarkoittaa samalla sitä, että asunnottomuudesta ilmenneiden ongelmien voidaan katsoa johtuvan yksilöstä itsestään. Tällainen käsitys saattaa lopulta johtaa siihen, että resursseja leikataan juuri niiltä, jotka tarvitsisivat tosiasiallisesti eniten tukea. (Juhila & Kröger 2016; Saari 2015, 207–208.)

Vaikka kirjoittaja kertoo asunnottomuuden olleen oma valinta, hän luettelee myös tekijöitä, jotka ovat auttaneet asunnottomuudesta selviytymisessä. Tällöin kirjoittajan positio näyttäytyy avun vastaanottajana. Auttavina tekijöitä kuvataan olleen Jumala, läheiset, oma toiminta, ystävät, sekä Kela. Selviytymismenetelmät ovat näiden mukaan olleet sekä sosiaalisia että yksilöllisiä. Mielestäni tämä kuvaa olennaisesti sitä, että vaikka asunnottomuuteen johtaneet tekijät nähtäisiin omina valintoina, asunnottomuudesta pois pääseminen vaatii silti usein tukea niin muilta ihmisiltä kuin myös järjestelmältä. Aineisto-otteen lopussa kirjoittaja toteaa, että *apua saa, jos jaksoo hakea, kaikki eivät jaksa tai osaa*. Avun saamista kuvataan omasta jaksamisesta ja osaamisesta riippuvaiseksi. Viittaus luo kuvaa siitä, että apua asunnottomille on tarjolla, kunhan yksilö jaksaa ja osaa hakeutua avun piiriin ja ottaa apua vastaan. Oletan osaamattomuuden tässä tilanteessa viittaavaan tekijöihin, kuten sairauksiin tai tiedon puutteeseen, jotka voisivat olla esteenä avun hakemiselle.

Otteen viimeisessä virkkeessä kodittomuudesta puhutaan *kansallisena häpeänä*. Niin kuin jo aiemmin totesin, näen tämän viittaavan yhteiskunnalliseen vastuuseen asunnottomuudesta ilmiönä, sekä vastuuteen siitä, ettei sitä olla kyetty poistamaan. Tulkintani mukaan aineisto-otteessa vastuuttamista kohdistuu siis yksilöön itseensä, sekä yhteiskuntaan. Vaikka yksilö kokisi perusteluiden asunnottomuudelle olleen ensisijaisesti yksilöllisiä, se ei tarkoita sitä, ettei valinnanmahdollisuudet olisi olleet jostain syystä rajalliset tai ettei henkilö voisi tarvita tukea asunnottomuudesta selviytymiseen.

Seuraavassa aineisto-otteessa asunnottomuudesta selviytyminen merkityksellistyy oman aktiivisen toiminnan, valintojen ja avun vaatimisen kautta. Tulkitsen, että kirjoittaja vastuuttaa aineisto-otteessa pääasiassa itseään, mutta myös muita toimijoita, kuten tuttuja ihmisiä sekä sosiaalitoimea. Aineisto-otteessa vastuu jakautuu ja vuorottelee eri toimijoiden kesken.

Koditon olin nuoruudessa vähän väliä mutta kadulla en. silti oli raskas mennä ja pyytää yöpaikkaa joltain tutulta. sohvaa missä nukkua tai kahvikupillista. ruokaa jos sai niin siitäkin vihjailtiin kun joutuu ”yhden lautasen lisäämään”. nämä ikävimmät asiat koin kun pyysin unipaikkaa suvulta. vieraat auttaa helpommin kuin suku.

Kodittomuus on mielestäni suvuttomuutta perheettömyyttä ei pelkkää katuelämää. se on irrallisuutta. Tyhjiyttä. minut pelasti alkoholivastaisuuteni-en ikinä ole ollut ns.deekiksellä.

Kotona nähty koettu tavallaan pelasti itseni. tiesin etten lähde päihdetielle ja painostin (ikä) sosiaalitoimea todella vahvasti että tulisin saamaan pienen asunnon.

Kirjoittaja kertoo olleensa nuoruudessa koditon *vähän väliä*, jonka tulkitsen kuvaavan useita eri pituisia kodittomuus jaksoja. Tämän jälkeen kirjoittaja kuvaa aktiivista avun pyytämistä tutuilta, suvulta sekä vierailta ihmisiltä, jonka kautta kirjoittajan positio näyttäytyy apua tarvitsevan positiona, mutta myös aktiivisen toimijan positiona. Kirjoittajan selviytymismenetelmät näyttäytyvät käyttäytymiseen liittyviä pyrkimyksiä, sillä kirjoittaja kuvaa itseään aktiivisena toimijana avun pyytämisessä. Konkreettisen avun, kuten ruuan ja unipaikan pyytämisellä on kuvauksen perusteella pyritty hallitsemaan kuormittavaa tilannetta. Vastuu avun tarjoamisesta taas näyttäytyy olevan ihmisillä, keneltä apua on pyydetty.

Aineisto-otteen sanavalinnoista voi kuitenkin huomata, ettei avun saaminen kuvaudu ongelmattomana. Kirjoittaja kuvaa avun hakemista muun muassa seuraavilla sanavalinnoilla: ”*silti oli raskas*”, ”*ruokaa jos sai niin siitäkin vihjailtiin*” ja ”*ikävimmät asiat koin kun pyysin unipaikka suvulta*”. Tulkitsen nämä kommentit osaltaan niin, että kirjoittajan haastavan elämäntilanteen vuoksi, hän olisi olettanut sosiaalisen verkostonsa (tässä tapauksessa suvun ja tuttujen ihmisten) auttavan häntä. Silloin kun yksilön omat voimavarat ovat vähissä, korostuu muiden ihmisten antaman

sosiaalinen tuen merkitys (Ruishalme & Saaristo 2007, 81). Sosiaalisen tuen pyytäminen omalta sosiaaliselta verkostolta näyttäytyy otteessa jopa enemmän voimavaroja kuluttavana tekijänä, sen sijaan että sosiaalinen verkosto olisi tarjonnut apuaan. Tunteimattomilta ihmisiltä sen sijaan kirjoittaja on kokenut saaneensa apua.

Aineisto-otteessa käytetään sanaa koditon asunnottoman sijasta, joka jo sanavalinnaltaan viittaa siihen, että asunto ei ole ihmiselle vain myytävä tai vuokrattava hyödyke, vaan se on tärkeä osa ihmisen sosiaaliseen ympäristöön juurtumista (Saari 2015, 22). Kodin puuttumisesta aiheutuva juurtumattomuutta kuvataan sanoilla *perheettömyys*, *suvuttomuus*, *irrallisuus* ja *tyhjyys*. Tätä korostaa tulkinnat avun pyytamisestä suvulta, jonka kirjoittaja on kokenut ikävänä kokemuksena. Rannan ja Juhilan (2019) mukaan asunnottomuutta tulisi yhteiskunnallisesti lähestyä kokonaisvaltaisemmin kodittomuutena. Tämä näkökulma korostaa sitä, että kodittomalle olisi tärkeä tarjota tarvittaessa asunnon lisäksi muutakin tukea, kuten keskustelua sekä paikkaan kiinnittymiseen painottuvaa tukea, joissa huomioitaisiin yksilön aiemmat kokemukset ja elämäntilanne (mt.).

Kodittomuudesta pelastavana tekijänä kirjoittaja kuvaa ensinnäkin omaa alkoholivastaisuuttaan, joka näyttäytyy seurauksena kotona koetuista kokemuksista, sekä toiseksi omaa aktiivista toimintaa oman asunnon saamiseksi. Tulkitsen kirjoittajan maininnee alkoholivastaisuuden siksi, että päihdeongelmat nähdään yhtenä merkittävänä riskitekijänä asunnottomuudelle (Saari 2015, 137–139). Aineistoviittauksessa luodaan kuvaa siitä, että pienen asunnon saaminen on vaatinut asiakkaalta omaa aktiivisuutta, joka tässä tapauksessa on tarkoittanut sosiaalitoimen *todella vahvaa* painostamista, joten vastuu asunnon saamisesta on ollut kirjoittajalla itsellään. Omaa toimijuutta korostetaan sanavalinnoilla, *tiesin* ja *painostin*. Alkoholivastaisuuden ja tätä myötä päihdetielle lähtemisen välttäminen kuvautuu aineisto-otteessa jonkinlaisena vastakohtana kodittomuudesta selviytymiselle ja samalla oman vastuun piirissä olevaksi päätökseksi.

Kokonaisuudessaan aineisto-otteessa näkyy vastuun jakamista, jakautumista ja sen vuorottelua eri asioihin liittyen sekä eri toimijoiden kesken. Esimerkiksi vastuu ruuasta, kahvikupillisesta ja sohvalla nukkumisesta on kirjoituksessa jakautunut pyytämisen osalta kirjoittajalle itselleen, mutta tarjoamisen osalta suvulle ja tuttaville. Asunnon saaminen kirjoittajan painostuksen jälkeen taas näyttäytyy sosiaalitoimen vastuun alaisena asiana. Vastuu omasta asumisen kyvystä, joka tässä tapauksessa kulminoituu pääasiallisesti kirjoittajan alkoholivastaisuuteen, kohdistuu kirjoittajaan itseensä. Mielenkiintoista siis on, miten eri asioihin liittyen vastuuta jaetaan eri toimijoiden kesken. Samalla tavalla toimii myös moniammatillinen asumissosiaalinen työ, jossa eri toimijoilla on eri tehtävät asunnottomuutta kokeneiden ihmisten auttamisessa ja tukemisessa.

Vastuurepertuaarin kolmannessa aineisto-otteessa tulkitseen kirjoittajalla olevan selkeä käsitys siitä, että asunnottomuuteen johtava tie on alkanut päihteiden käytöstä ja päättynyt kuntoutuksen avulla päihteiden käytön lopettamiseen. Pääasiallisesti kirjoittaja vaikuttaa vastuuttavansa aineisto-otteessa itseään ja näyttäytyy aktiivisena toimijana ja päätösten tekijänä asunnottomuuspolullansa. Tämän lisäksi otteesta on huomattavissa vaihtoehtojen puutetta, joka on johtanut itselle haitallisiin valintoihin.

Polku omaan kotiin on ollu pitkä päihteet aiheuttivat asunnottomuuden ei ollu kykyjä maksaa vuokria. Vasta kun menin päihdekuntoutukseen ja jätin päihteet (vuosiluku) sain oman kodin (vuosiluku) kesällä. - - Turrutin päihteillä itseni kun olin asunnoton ja pyörin muiden nurkissa päihteiden käytön loppuaikana en edes halunnut yrittää etsiä asuntoa kun tiesin etten sitä pysty pitämään.

Aineisto-otteessa asunnottomuus näyttäytyy seurauksena päihteiden käytöstä ja siitä aiheutuneista taloudellisista haasteista. Kirjoittaja kuvaa turruttaneensa itsensä päihteillä ollessaan asunnoton. Päihteiden käyttö on yksi esimerkki tunnesuuntautuneista selviytymiskeinoista, joilla pyritään epämiellyttävien ja kuormittavien emootioiden lievittämiseen. Tulkitseen sanan turruttaa tarkoittavan juuri tätä: päihteiden käytöllä on pyritty tekemään itsensä niin sanotusti tunnottomaksi selvitäkseen asunnottomuudesta.

Tulkitseen aineisto-otteen viimeisen virkkeen kuvaavan tilannetta, jossa yksilö joutuu valitsemaan kahden huonon vaihtoehdon väliltä. Asunnottomalle kahden huonon vaihtoehdon väliltä valitseminen voi johtaa päätökseen jäädä esimerkiksi asuntolamaisen majoituksen sijaan asumaan kadulle. Valinta voi johtua siitä, että yksilö kokee kadun jopa asuntolaa turvallisempana tai muista syistä parempana vaihtoehtona. (Parsell & Parsell 2012, 425.) Kirjoittaja kuvaa, ettei edes halunnut yrittää etsiä asuntoa, sillä tiesi ettei pysty sitä pitämään (päihteiden käytön takia). Asunnottomuus näyttäytyy siis tilanteessa parempana vaihtoehtona, kuin se, että olisi saanut esimerkiksi jonkun väliaikaisen asunnon ja joutunut lopulta lähtemään sieltä sen takia, ettei kykene pitämään asuntoa. Oma vastuu tulee näkyviin myös virkkeessä, jossa kuvataan polku asunnottomuudesta omaan kotiin: *Vasta kun menin päihdekuntoutukseen ja jätin päihteet (vuosiluku) sain oman kodin (vuosiluku) kesällä. Menin ja jätin* sanavalinnat kuvaavat yksilön omaa toimijuutta ja valintaa päihdekuntoutukseen menemisestä ja päihteiden jättämisestä, jotka näyttäytyvät tilanteessa edellytyksenä oman kodin saamiselle.

Kirjoittaja ei kritisoi aineisto-otteessa palveluiden tai tuen puutetta, vaan vastuuttaa itseään siitä, ettei pystyisi asuntoa pitämään. Otteen toisesta virkkeestä on kuitenkin nähtävissä, että asunnon saaminen on kuvauksen mukaan edellyttänyt kirjoittajan kohdalla päihdekuntoutusta ja sitä myöten päihteiden jättämistä. Itsensä vastuuttamisesta huolimatta kirjoittaja on siis kokenut olevansa oikeutettu apuun

ja tukeen, jotka ovat mahdollistaneet selviytymisen. Huomionarvoista on, että kaikkein eniten palveluja tarvitsevat henkilöt eivät välttämättä valikoidu asumispalveluiden käyttäjiksi. Lähtökohtaisena oletuksena olisi, että erityispalvelujen piirissä olisi tietyin kriteerein palveluja eniten tarvitsevat. Voi kuitenkin olla, että palveluntuottaja niin sanotusti valikoi asiakkaikseen soveliaimmat henkilöt resurssien käytön ja kohdentamisen kannalta, jolloin eniten hoivaa ja tukea tarvitsevat voivat sulkeutua palveluiden ulkopuolelle. Sosiaalihuollon palveluiden ulkopuolelle voi myös jättäytyä henkilöitä, joille palvelut olisivat kohdennettuja. Voi esimerkiksi olla, ettei henkilö syystä tai toisesta halua olla palvelujen piirissä, vaikka olisi niihin oikeutettu. Tällaisissa tilanteissa, yksilö voi tyytyä selviytymään elämästään käytössään olevien resurssien avulla, esimerkiksi ystävien ja sukulaisten tuella. Kyse voi olla selviytymisen ja oman vastuun kulkemisesta käsikädessä tai siitä, ettei henkilöllä ole palveluista ja oikeuksistaan tietoa. Joka tapauksessa pohtimisen arvoista on, millainen on yksilön oman vastuun ja yhteiskunnan toimenpiteiden välinen suhde. (Saari 2015, 192, 208.) Missä määrin esimerkiksi yksilön voidaan nähdä olevan vastuussa hoidon piiriin menemisestä kärsiessään päihdeongelmasta? Ja toisaalta, missä määrin yhteiskunnan oikeudenmukaisuus edellyttää kaikista huonoimmassa asemassa olevien ihmisten aseman parantamista yhteiskunnallisin keinoin.

Kokonaisuudessaan kirjoittajan positio kuvautuu vaihtelevana otteen aikana. Kirjoittaja näyttäytyy apua tarvitsevan ja avun vastaanottajan positioista käsin, mutta samalla myös oman vastuun ja valintoja tekevän henkilön positioista käsin. Avun vastaanottajan positio näyttäytyy valinnassa mennä päihdekuntoutukseen. Aineisto-ote kuvaa mielestäni oleellisesti sitä, että asunnottomuuteen tulee vastata kokonaisvaltaisesti. Asunto on edellytys kuntoutumiselle, mutta ennen itsenäistä asumista asunnottomana ollut henkilö on voinut tarvita niin sosiaalista, psyykkistä kuin fyysistäkin kuntoutumista ja tukea. (Tsemberis 2010.) Toisaalta aineisto-ote todistaa, että yksilö saattaa syystä tai toisesta jäädä tai jättäytyä avun ulkopuolelle, vaikka olisikin siihen oikeutettu ja se olisi edellytys asunnottomuuden päättymiselle.

Neljännessä ja samalla vastuupertuaarin viimeisessä aineisto-otteessa vastuuta kohdistetaan järjestelmää kohtaan, joka on kirjoittajalle kuvauksen perusteella näyttäytynyt joustamattomana. Tämän myötä kirjoittaja on kokenut järjestelmän selviytymistä hidastavana tekijänä.

Vaikeimmaksi voimavaroja kuluttaviksi asioiksi on noussut Kelan selvityksien jatkoselvitykset ja monet viivästyneet toimeentulotukien viivästykset matkan varrella. Monta kertaa tuli vastaan, että miksi tätä pitää tehdä, kun järjestelmä ei jousta, vaan enneminkin VASTUSTAA PROSESSIA, JOS HALUAA MUUTOSTA TEHDÄ.

Kirjoittaja kuvaa selviytymisen kannalta eniten voimavaroja kuluttavaksi asiaksi Kelan jatkoselvitykset sekä viivästyneet toimeentulotuet. Suomessa voidaan nähdä vallitsevan tietynlainen yhteisymmärrys palveluiden ja tulonsiirtojen vastavuoroisuudelle. Tällä tarkoitetaan sitä, että huono-osaisille kohdennettuihin palveluihin ja tulonsiirtoihin, tässä tapauksessa toimeentulotukeen, liittyy velvoite tietynlaisesta vastasuorituksesta, esimerkiksi tietynlaisesta käyttäytymisestä. (Saari 2015, 127.) Muun muassa juuri monet Kelan etuudet toimivat näin edellyttäen etuuden saajalta jotain toimintaa, joka aineisto-otteessa näyttäytyy Kelan pyytäminä jatkoselvityksinä jostakin asiasta. Toimeentulotuki on viimesijainen sosiaalihuoltoon kuuluva taloudellinen tuki, jolla pyritään turvaamaan yksilön tai perheen välttämätön toimeentulo ja edistämään itsenäistä selviytymistä. Toimeentulotuen saamiseen liittyy myös tiettyjä velvoitteita tilanteen mukaan. Tuen saamisen velvoitteena voi olla esimerkiksi ilmoittautuminen työttömäksi työnhakijaksi työvoimatoimistoon. (Laki toimeentulotuesta 1412/1997 1 § ja 2 a §.)

Selkeimmäksi kirjoittajan positioksi otteessa rakentuu järjestelmää kritisoiva positio. Kirjoittajan kokemuksen mukaan järjestelmä on *ennemminkin vastustanut*, kun *joustanut* tilanteessa, jossa kirjoittaja on pyrkinyt tekemään elämässään muutoksen. Kelan järjestelmä näyttäytyy puheessa joustamattomana ja jäykkänä, sillä se on kuvauksen mukaan vaikeuttanut selviytymistä lisäselvityksien ja tätä myötä viivästyneiden toimeentulotukien takia. Kirjoituksessa Kelan vastuulle olisi tämän sijaan näyttäytynyt joustaminen niiden yksilöiden kohdalla, jotka pyrkivät muutokseen ja täten tukea selviytymistä. Tulkitsen myös otteen niin, että Kelan vastuulla olisi ollut antaa selvempiä ohjeita, jolloin selvitysten jatkoselvityksiltä ja tätä myötä tukien viivästymiseltä voisi välttyä. Joustamisen sijasta Kelalle rakentuu otteen kautta jäykkää byrokratiaa noudattava positio, joka kuvautuu kirjoittajalle voimavaroja kuluttavana tekijänä.

Blomgrenin (2016, 64) haastattelujen mukaan asiakkaiden näkökulmasta Kelaan liittyvä suurin epäkohta on läpinäkymättömäksi ja jäykäksi koettu toiminta. Epävarmuutta tuottaa se, että tuenhakija joutuu usein päätökseen asti jännittämään, millainen päätös on tulossa. Toimeentulotuen hakemiseen ja siihen liittyvien ohjeiden ymmärtämiseen, sekä liitteiden ja tositteiden etsimiseen voi olla vaikeaa löytää voimavaroja silloin, kun oma jaksaminen on heikkoa. Sellaisten lisäselvitysten teko, joihin hakija ei ole osannut varautua voi toimeentulotuen varassa elävillä yksilöillä tai perheillä johtaa rahattomuuteen päiväksi tai useammaksi päiväksi, kunnes tuki maksetaan viivästyneesti tilille. (Blomgren 2016, 45–46.)

5.2 Kohtalorepertuaari

Kohtalorepertuaareissa korostuu asunnottomuuden ja siitä selviytymisen kuvaaminen oman kontrollin ulkopuolelta määräytyväksi. Tähän repertuaariin valikoituneissa aineisto-otteissa asunnottomuuteen johtaneissa tekijöissä, asunnottomana olemisessa sekä siitä selviytymisessä on tunnistettavissa niin pakollisia vastentahtoisia valintoja, vaihtoehtojen puutetta, ajautumista paikasta toiseen, kuin myös tilanteen ja olosuhteiden uhrina olemista. Kohtalo sanana kuvaa mielestäni näitä oleellisesti, sillä kohtalo sanaan kuuluu tietynlainen tapahtumien kulku ja asioiden johtaminen toinen toiseen, oman toimijuuden häivytyessä.

Seuraavassa kahdessa aineisto-otteessa korostuu vuokratahojen ja vuokranantajien valta asukasta kohtaan. Vallan seurauksena kuvauksissa tulee esille pakollisten vastentahtoisten asumiseen liittyviä valintojen tekeminen. Ensimmäisessä oteessa kirjoittajan asumispolusta on kuvattu polku asunnottomuudesta kaupungin vuokra-asuntoon ja siitä uhkaan jäädä uudelleen asunnottomaksi. Muiden valta kirjoittajan asumisvalintoihin näkyy kokemuksena ilman syytä asunnosta pois joutumiselle, yllätysremontista sekä vuokran noususta.

*Olen ollut monta vuotta asunnoton ja **en halua** yksityisten vuokraamia asuntoja, **koska niistä voi lentää pihalle, vaikkei olisi syytä**. Sain kaupungilta asunnon ja vuokra+sijainti hyvä. **Yllätys** 9kk.n kuluttua täysremontti näihin asuntoihin ja **kaikkien pitää muuttaa vuodeksi pois**. Sitten saa muuttaa takaisin, mutta remontin jälkeen **vuokra nousee 100e,joten ei ole varaa enään asua**. Asumistuen saa vain 600 euroon asti.*

Kirjoittaja kertoo olleensa monta vuotta asunnoton, muttei halua yksityisten vuokranantajien vuokraamia asuntoja, sillä niistä voi *lentää pihalle ilman syytä*. Asunnottomuus ja asunnoista *lentäminen pihalle* kuvautuvat oman toimijuuden ulkopuolisina asioina: ensin kirjoittaja kuvaa yksityisten vuokranantajien valtaa irtisanoa vuokrasopimus ilman syytä, ja toiseksi kaupungin asuntoon tulevaa remonttia, joka on otteen perusteella tullut hänelle yllätyksenä. Tulkitsen sanan *yllätys* viittaavan asiaan, joka tapahtuu ilman ennakkovaroitusta. Kummassakin tilanteessa kirjoittajan positio näyttäytyy niin sanotusti tilanteen uhrina.

Ennen remonttia kirjoittaja kuvaa selviytymistä edesauttavana tekijänä kaupungin vuokra-asunnon saamisen. Monet kunnat ja kaupungit omistavat vuokra-asuntoja, jotka ovat useimmiten edullisempia kuin muut tarjolla olevat vuokrattavat asunnot. Asuntoja vuokrataan tarveharkinnan perusteella, joten asunnon saamiseen vaikuttavat asunnon tarve, sekä hakijan varallisuus ja tulot. Kuntien ja kaupunkien vuokra-asunnoissa ongelmana on kuitenkin jonottaminen, minkä vuoksi yksityisen vuokra-asunnon saisi usein huomattavasti nopeammin. (Suomi 2022.) Yksityisen vuokranantajan vuokraamaan

asuntoon muuttaminen näyttäytyy aineisto-otteen perusteella kuitenkin isona riskinä ja pelkona joutua asunnottomaksi ilman syytä. Tämä rajaa ison osan asuntojen tarjonnasta hakijan ulkopuolelle.

Asuntojen tarjonnan ja kysynnän perusongelmana voidaan nähdä viimesijaisen sosiaaliturvan alhaisen tason, sekä asumiskustannusten jatkuvan nousun yhteensovittaminen, mikä sulkee osan ihmisistä ulos asuntomarkkinoilta (Saari 2015, 140). Aineisto-otteessa kirjoittaja kuvaa tätä ongelmaa kertomalla, että vuokra nousee remontin jälkeen 100 euroa ja asumistuen saa vain 600 euroon asti, joten remontin jälkeen rahat eivät enää riitä asunnossa asumiseen. Tästä päätellen tulkitsem, että kirjoittajan tulot koostuvat pääasiassa sosiaaliturvajärjestelmän tuista, sillä kyky maksaa vuokra on vahvasti riippuvainen asumistuen määrästä. Kirjoittaja ei kuitenkaan suoranaisesti näyttäydy järjestelmää kritisoi- van positiosta käsin, vaan ennemminkin järjestelmän armoilla olevan yksilön positiosta käsin.

Edellisen esimerkin lisäksi kysynnän ja tarjonnan ongelmallisuuteen liittyy myös muita tekijöitä. Tuki- kien varassa elämisen lisäksi asunnonhakijalla voi olla haasteita saada kasaan esimerkiksi asuntoon vaadittavaa vakuutta, hän voi olla menettänyt luottotietonsa tai olla ylivelkaantunut. Tekijöiden ka- sautuminen tuottaa asunnon saamiselle merkittäviä esteitä. Näiden lisäksi tarjonnan ongelmina voi- daan nähdä olevan kilpailun kiristyminen pienistä asunnoista, yleishyödyllisten asuntorakentajien su- pistuminen sekä asunnottomuuden vähentämiseen kanavoitujen julkisten varojen vähyys. (Saari 2015, 140.)

Seuraavassa aineisto-otteessa kirjoittaja kuvaa polkuaan asunnosta puoli vuotta kestäväan asunnotto- muuteen ja lopulta takaisin omaan asuntoon. Selviytymisen kuvaamisessa korostuu oman toimijuu- den häivyttäminen, tapahtumista kertominen neutraaliin sävyyn, sekä asioiden johtaminen toinen toi- seen.

*90-luvun lama **pakotti** myymään asunnon. **Hairahduin** tekemään vuokrasopimuksen jäl- leenvuokraajan kanssa **enkö siis saanut asuntoa käyttööni**.*

***Sain muuttaa** väliaikaisesti ystäväni isoäidin huvilaan kaupungin toiselle laidalle. Kai- vovesi, ulkovessa ja pesut järvessä sujuivat kunnes järvi jäätyi. **Ystävien nurkissa asuen meni talvi** ja alkanut seurustelusuhde **johti yhteen muuttamiseen**. Asunnottomana meni puolisen vuotta.*

Asunnottomaksi joutuminen kuvautuu otteessa oman toimijuuden ulkopuolisena asiana, sillä *lama on pakottanut* kirjoittajan myymään oman asuntonsa pois. Asunnon pois myymisen kuvaaminen *pak- kona*, selittää tilanteen vastentahtoisuutta ja vaihtoehdottomuutta, minkä takia näen kirjoittajan posi- tion tilanteen uhrina. 1990-luvun lama on pakottanut myymään asuntoja muun muassa sen vuoksi, että asuntolainat menivät asuntojen markkina-arvon yli (Lehtinen 2020). Kirjoittajan oma toimijuus

tulee kuitenkin esille seuraavassa virkkeessä, oman erehdyksen tunnistavan position kautta kirjoittajan käyttämästä sanasta, *hairahduin*. Kirjoittaja kuvaa, ettei hairahduksensa vuoksi *siis* saanut asuntoa käyttöönsä, jonka tulkitsen niin, että kirjoittajan olisi yksioikoisesti pitänyt tietää etukäteen, ettei jälleenvuokrattua asuntoa voi saada omaan käyttöön. Kuvattu *hairahdus* tehdä vuokrasopimus jälleenvuokraajan kanssa näyttäytyy siis asunnottomuuteen johtavana tai asunnottomuudesta pois pääsyn estävänä tekijänä, riippuen siitä, oliko kirjoittaja ollut asunnoton asunnon myymisen ja uuden vuokrasopimuksen teon välisenä aikana. Jälleenvuokraus tarkoittaa sitä, että asunnossa oleva vuokralainen vuokraa huoneiston eteenpäin uudelle vuokralaiselle, mikä edellyttää lupaa vuokranantajalta. Aineisto-ote jättää siis auki syyn sille, miksi jälleenvuokraus ei onnistunut.

Kirjoittaja kuvaa saaneensa muuttaa ystävänsä isoäidin huvilaan, jossa on asunut, kunnes pakkasen vuoksi kaivoveden ja ulkovessan käyttö sekä peseytyminen järvessä eivät ole enää onnistuneet. Kirjoittaja näyttäytyy niin sanotusti olosuhteiden uhrin positiosta käsin, sillä talven tulo on kuvauksen perusteella johtanut sen hetkisen asuinpaikan asuinkelvottomuuteen. Huomionarvoista tässä aineistotteessa on mielestäni se, ettei siinä kuvata haettua apua ja tukea, minkä vuoksi käytetyt selviytymiskeinot jäävät hieman epäselviksi. Tekstistä jää sellainen vaikutelma, että kirjoittajan sosiaalinen verkosto on ehkä jopa mieluusti tarjonnut apuaan, sillä huvilassa tai ystävien *nurkissa asumista* ei kuvata joutumisena, vaan pikemminkin saamisena, kuten *sain muuttaa ja nurkissa asuen meni talvi*. Joka tapauksessa selviytymiskeinot ovat olleet sosiaalisia ystäviltä saadun avun vuoksi.

Aineisto-otteen toiseksi viimeisessä virkkeessä kirjoittaja kuvaa selviytymistään häivyttäen omaa toimijuuttaan: ”*Ystävien nurkissa asuen meni talvi*” sekä ”*seurustelusuhde johti yhteen muuttamiseen*”. Myös otteen viimeinen lause ”*asunnottomana meni puolisen vuotta*” kuvaa asunnottomana ollutta aikaa hyvin neutraaliin sävyyn. Kaiken kaikkiaan tulkitsen kirjoittajan kuvaaman polun asunnosta, asunnottomuuteen ja siitä selviytymisen takaisin asuntoon olleen pääasiassa kohtalon käsissä. Tapahumat näyttäytyvät niin, että ne ovat johtaneet toinen toiseen takaiskuista huolimatta ilman sen suurempia ponnisteluita: lama on pakottanut myymään asunnon, kirjoittaja on hairahdunut tekemään vääränlaisen vuokrasopimuksen, kirjoittaja on saanut majoittua tuttaviansa luona asunnottomana olo ajan, ja lopulta uusi seurustelusuhde on johtanut omaan kotiin.

Seuraavassa aineisto-otteessa kirjoittaja kuvaa kolmea erilaista asunnottomuuteen johtanutta tilannetta. Niin kuin kahdessa edellisessäkin aineisto-otteessa, myös tässä tilanteet näyttäytyvät pakollisina ja selviytymistä mahdollistavat vaihtoehdot niukkoina.

Olen ollut asunnoton kolme kertaa elämäni aikana johtuen siitä että asun pk seudulla ja kun äkillen tarve tuli, ei ole ollut tarjolla mitään. Kerran jouduin lähtemään yöllä talvella pakoon väkivaltaista miestä - -,kerran pitkä parisuhde päättyi ja jouduin asunnottomaksi miehen omistusasunnosta, kerran jouduin lähtemään paikkakunnalta jonne olin muuttanut ollessani asunnoton pk seudulla kun sain muualta nopeasti asunnon mutta uudella paikkakunnalla en saanut ystäviä, koin kiusaamista ja syrjintää sekä putosin siellä pois kaikista mahdollisista turvaverkoista ja mielenterveyteni kärsi niin paljon etten nähnyt muuta vaihtoehtoa kuin tulla takaisin syntymäkaupunkiini (kaupunki). Olin silloin yli puoli vuotta asunnoton, yöpyen tuttavien nurkissa, ystävillä ja hätämajoituksessa kunnes pääsin kriisimajotukseen eli soluhuone kerrostalossa - -

Kirjoittaja kertoo olleensa elämänsä aikana kolme kertaa asunnottomana ja avaa tilanteita, jotka ovat johtaneet asunnottomuuteen. Jokaista tilannetta kuvataan niin, että tilanne on johtanut siihen, että kirjoittaja on joutunut lähtemään pois sen hetkisistä asunnoista. Tulkitsen joutumisen tarkoittavan asiaa, joka on välttämätön ja epämiellyttävä ja, jota ei olisi tehnyt kuin olosuhteiden pakosta. Tilanteet, jotka kirjoittaja kuvaa asunnottomuuteen johtaneina voisivat lähtökohtaisesti tapahtua kenelle tahansa: väkivalta/väkivallan uhka, ero, syrjinnän ja kiusaamisen uhriksi joutuminen sekä mielenterveysongelmat. Nämä ovat esimerkkejä yksilötason riskitekijöistä asunnottomuudelle (Asunto ensin 2018). Tällaiset äkilliset tilanteet elämässä, kuten väkivalta ja ero, voivat johtaa nopeasti uuden asunnon tarpeeseen. Asunnottomuuteen johtaneissa tilanteissa kirjoittajan näyttäytyy uhrin positiosta käsin.

Edellä mainitut tilanteet saavat pohtimaan yksilön vastuuta omien valintojen ennakoimattomista ja epäintentionaalisista seurauksista. Tällä viitataan sellaisten valintojen osoittautumiseen epäonnistuneiksi, joita on valinnan tehdessä saattanut pitää varmojin ja turvallisina. Parisuhteen päättymisen lisäksi samaan kategoriaan kuuluu esimerkiksi irtisanotuksi joutuminen yrityksen sulkemisen vuoksi. Tilanteen ennakoimattomuus selvästi vähentää yksilön vastuuta, mutta missä määrin ja millä tavoin riippuu tilanteesta. (Saari 2015, 126.) Näen väkivallan, eron, kiusaamisen ja mielenterveysongelmat lähtökohtaisesti epäintentionaalisina seurauksina jostain. Tämä korostaa sitä, että oli asunnottomuuteen johtaneet syyt mitä tahansa, ja oli asunnottomuus ennakoitu tai ennakoimaton seuraus, näyttäytyvät asunnottomuuden haasteet siitä huolimatta samanlaisina.

Aineisto-otteen perusteella näen selviytymispyrkimysten olleen kognitiivisia sekä käyttäytymiseen liittyviä. Selviytymistä kuvaavissa kohdissa näen kirjoittajan olleen vaihtelevasti niin aktiivisen toimijan, apua tarvitsevan ja avun vastaanottajan positioissa. Kirjoittaja kertoo yrittäneensä saada asuntoa äkillisten tarpeiden sattuessa, mutta kysyntä ja tarjonta eivät ole asunnoissa kohdanneet. Kirjoittaja näyttää joutuneen arvioimaan tilannetta ja tekemään valinnan muuttaa pääkaupunkiseudulta pois,

sillä muualta on saanut asunnon nopeammin. Tämä sillä hetkellä kenties välttämätön valinta on kuitenkin kuvauksen perusteella johtanut uudelleen epäintentionaalisiin seurauksiin, kuten sosiaalisen verkoston ja turvaverkon puutteeseen, kiusaamiseen ja mielenterveysongelmiin. Tästä johtuvaa asunnottomuutta kirjoittaja on kuvannut niin, ettei *nähty muuta vaihtoehtoa*. Asunnottomuudesta selviytymiseen kirjoittaja kertoo saaneensa tukea ystäviltä, tuttavilta, hätämajoituksesta, sekä lopulta pääsystä kriisimajoituksen soluasuntoon. Selviytymistä tukevin tekijöinä näyttävät siis yksilön sosiaalinen verkosto, mutta myös asunnottomille kohdistetut palvelut, kuten hätämajoitus ja kriisimajoitus. Kriisimajoitusta kuvataan sanoilla, *kunnes pääsin*, ja kirjoituksen perusteella oletan kriisimajoituksen olleen merkittävä askel kohti omaa kotia. Kriisimajoitus, nykyiseltä nimeltään tilapäinen majoitus on hyvinvointialueen järjestämisvastuun alainen sosiaalipalvelu henkilöille, jotka erityisestä syystä tarvitsevat asumisen järjestämisessä lyhytaikaista, kiireellistä apua (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 14 § ja 21 §).

Seuraavassa aineisto-otteessa asunnottomuuteen johtavana tekijänä tulee esille turvattomasta kodista ulos joutuminen kirjoittajan ollessa vielä alaikäinen. Koti kuvautuu tilana, joka ei ole edustanut turvallista paikkaa. Oteesta asumispolkuun merkittävästi vaikuttaneina tekijöinä näyttävät oman vaikutusvallan ulkopuoliset asiat, sekä tuen puute, minkä näen erityisesti korostuvan tällaisessa tilanteessa, jossa kyseessä on ollut lapsi.

*Minut laitettiin päihdekodista maailmalle 15vuotiaana. Matkasin (paikkakunta) jossa sain asuntolapaikan - -. **joudyin trauman aiheuttaviin tilanteisiin koska olin lapsi.** väkivaltaa, sillä uhkailua ym kuului tuohon vuoteen. **hyväksyin ne sillä en kuitenkaan joutunut asumaan kotiini.** 16v jouduin palaamaan päihdekotiin siihen asti että sain sostoimelta tukiasunnon. oli hirveä asua kotona-pohdin yhä millä ihmeen henkivarjoilla selvisin.*

*Muutin pois samana päivänä kun täytin 18v. sain mukaan kattilan lusikan haarukan veitsen vaatteeni ja kissani. **kukaan ei auttanut ei hyvästellyt--onneksi naapuri kuljetti minut asuntooni.***

***Siitä lähti elämäni käyntiin.** olen mielestäni selvinnyt hyvin - -.*

Aineisto-ote alkaa lauseella *minut laitettiin päihdekodista maailmalle 15-vuotiaana*. Sanavalintana *minut laitettiin maailmalle* kuvaa joutumista ulos omasta kodistaan muiden päätösvallan vuoksi. Tämän jälkeen kirjoittaja kertoo saaneensa itselleen asuntolapaikan, mutta joutuneensa siellä trauman aiheuttaviin tilanteisiin, kuten väkivallan ja sillä uhkailun uhriksi. Kirjoittaja kuvaa tähän johtaneena tekijänä sitä, että on itse ollut vielä lapsi. Tulkitsen tämän tarkoittavan esimerkiksi sitä, että ollessaan niin nuori, kirjoittajalla ei ole ollut kykyä tai mahdollisuutta puolustaa itseään tai hän ei ole ollut tietoinen omista oikeuksistaan. Kirjoittaja näyttyy kohtalon omana, uhrin positiosta käsin.

Toisaalta kirjoittaja toteaa hyväksyneensä tilanteen, sillä ei kuitenkaan joutunut asumaan kotiinsa. Tulkitsen tämän niin, että väkivallan ja sen uhkailun kohteena oleminen on näyttäytynyt parempana vaihtoehtona kuin palaaminen päihdekotiin. Tässä tulee selvästi näkyviin vaihtoehtojen puute, jossa yksilö on kokenut itsellään olevan kaksi vaihtoehtoa asumisen suhteen ja joutunut valitsemaan niistä vähemmän pahan. Lopulta kirjoittaja kertoo kuitenkin joutuneensa palaamaan vielä päihdekotiin odottamaan sosiaalitoimelta saatavaa tukiasuntoa 18-ikävuoteen asti. Kirjoittaja kuvaa kotona asumisen olleen niin *hirveä* kokemus, että joutuu yhä pohtimaan siitä selviytymistään. Kirjoittajan ollessa tällöin vielä alaikäinen herää vahva epäily vanhempien ja/tai viranomaisten epäonnistumisesta turvata lapselle oikeus turvalliseen kasvuympäristöön. Jos koti on aina edustanut ensisijaisesti turvattuun muuttaja ja pelkoa, voi paikkoihin kiinnittyminen olla vielä aikuisenakin haastavaa. Tällaisten rikko-
naisten kotikokemusten käsitteleminen voi vaatia niin aikaa, voimavaroja kuin tukeakin. (Ranta & Juhila 2019.)

Kirjoittaja näyttäytyy apua tarvitsevan positiosta käsin kirjoittaessaan, että *kukaan ei auttanut ei hyvästellyt*. *Onneksi* sanan käyttö naapurin antamasta kyydistä asuntoon, kuvaa sattumaa. Haasteet, jotka johtavat lopulta asunnottomuuteen voivat usein alkaa jo vanhempien luona asuttaessa. Selkeimmin tämä tulee näkyviin tilanteissa, joissa lastensuojelu puuttuu tilanteeseen sijoittaen lapsen tai nuorten kodin ulkopuolelle. Avainasemassa nuorten asunnottomuuden ehkäisemisessä voisi olla jo varhaisessa vaiheessa perheiden kanssa tehty työ. Itsenäistyvien nuorten tukemiseen tarvitsisi lisää resursseja etenkin niissä tapauksissa, joissa perhetaustan vuoksi voi olettaa, että itsenäistyminen ilman tukea tulee olemaan haastavaa. Keskeisinä vaikuttamisenpaikkoina näissä voisi toimia osaltaan esimerkiksi lastensuojelu, koulut, sekä oppilaitokset, mutta näissä resurssit ovat usein jo valmiiksi puutteelliset. (Lehtonen & Salonen 2008, 104, 111.)

5.3 Kohtaamattomuuden repertuaari

Kolmannen repertuaarin olen nimennyt kohtaamattomuuden repertuaariksi. Seuraavissa aineisto-otteissa selviytymispuheissa on kuvauksia tuesta, jota yksilö olisi kirjoituksen perusteella toivonut saaneensa. Näissä kertomuksissa asunnottomuudesta selviytymiseen liittyy jollain lailla kirjoittajan esille tuoma kokemus apua ja tukea vaille jäämisestä niitä tarvittaessa, jota kuvaan sanalla kohtaamattomuus. Voi olla, että kokemus on syntynyt jo sinä hetkenä, kun apua on pyydetty, mutta sitä ei ole saatu tai avun ei ole koettu kohtaavan omien tarpeiden kanssa – toisaalta osassa otteessa tulkitsen kokemuksen tuen tarpeesta syntyneen vasta myöhemmin, kun kirjoittaja on muistellut omaa tilannetansa jälkikäteen.

Ensimmäisessä aineisto-otteessa kirjoittaja kuvaa lapsuuttaan ja nuoruuttaan, jolloin on kokenut jääneensä ilman tarvittavaa tukea. Lapsena ja nuorena saatu tarvittava tuki, sekä diagnoosin saaminen olisivat kuvauksen perusteella voineet tukea koulua ja elämää siten, että kirjoittaja olisi voinut välttynyt lopulta myös asunnottomuudelta.

Asunnottomuuden aiheutti diagnosoimattoman (sairaus) aiheuttama päihdeongelma, sekä vaikeudet rahankäytön kanssa. - - Diagnoosin venyminen johtui lääkäristä, joka ei teettänyt tarvittavia alkukartoituksia ja tämän vuoksi jäin pois kokonaan psykiatrian poliklinikan palveluista. Hakeuduin palveluihin uudestaan, kun kuulin, että lääkäri on vaihtunut ja nyt alkukartoitusten ja psykiatrin tapaamisen jälkeen näyttää siltä, että (sairaus) on ihan selvä asia. - -

Olisin kaivannut tukea jo lapsena ja nuorena, kun käytöksestä huomasin, ettei palaset ole kohdallaan. Kaikki sen näkivät, mutta kukaan ei puuttunut mihinkään eikä perheelle tarjottu apua. Jos tarjottiin, niin vanhempani ei sitä vastaan ottaneet. (Diagnoosi) varhainen tunnistaminen ja oireen mukaiset toimet lapsena ja nuorena tukemaan koulua ja elämää olisivat voineet auttaa minun tapauksessa, mutta kukapa sen tietää.

Otteen alussa kirjoittaja kuvaa käsitystään asunnottomuuteen johtaneista tekijöistä: asunnottomuus on ollut seurausta diagnosoimattomasta sairaudesta, sen aiheuttamasta päihdeongelmasta ja siitä seuranneista vaikeuksista rahankäytön kanssa. Niin tässä, kuin monessa aiemmassakin aineisto-otteessa on tullut esille tilanteita, joissa kirjoittaja on kuvannut ongelmien olevan kasautuneita ja kompleksisia toistensa kanssa. Nämä samaiset tekijät voidaan luokitella myös asunnottomuuden riskitekijöiksi, ja riskitekijöiden kasautuessa riski joutua asunnottomaksi kasvaa. Sosiaalityössä paljon palveluja tarvitsevien asiakkaiden kohdalla ensisijaista on nähdä tilanne kokonaisvaltaisesti, ymmärtäen ongelmien kietoutuminen toisiinsa ja pohtia, mikä asiakkaan haasteista on kaikista akuutein (Yliruka ym. 2018, 58). Tässä aineisto-otteessa lapsena diagnosoimaton sairaus näyttäytyy ensisijaisena avuntarpeena ja tekijänä, joka on myöhemmin johtanut muihin ongelmiin.

Aineisto-otteen toisessa kappaleessa kirjoittaja palaa lapsuuteensa ja nuoruuteensa kuvaten, että silloin olisi voinut olla mahdollista ennaltaehkäistä tulevaisuuden haasteita. Otteessa kirjoittaja näyttäytyy avun tarvitsijan positiosta käsin, kuvatessaan, että olisi kaivannut tukea jo lapsena ja nuorena, mutta ei ole tullut avun tarpeiden saralla kohdatuksi. Kirjoittaja kuvaa avun puuttumista seuraavasti: *kaikki sen näkivät, mutta kukaan ei puuttunut mihinkään*. Retorisina keinoina kirjoittaja käyttää sanoja *kaikki* ja *kukaan*, joiden tulkitsen korostavan sitä, että avun tarve olisi ollut helposti nähtävissä, mutta silti kirjoittaja ei ole saanut tarvittavaa apua, vaan on kokenut jääneensä yksin ongelman kanssa. Tämä kuvaa mielestäni oleellisesti kohtaamattomaksi jäämistä. Tällöin mahdollisille avun tarjoajille, tässä tapauksessa erityisesti lääkärille, joka ei kuvauksen mukaan teettänyt tarvittavia alkukartoituksia, rakentuu tekemättömyyden positio. Kirjoittaja toteaa myös, että mikäli apua tarjottiin,

hänen vanhempansa eivät ottaneet sitä vastaan. Tekemättömyyden positio sopii tämän perusteella myös vanhempiin. Tekemättömyydellä tarkoitan tässä yhteydessä kirjoittajan kokemusta henkilöistä, jotka eivät ole viitsineet tai muusta syystä puuttuneet apua tarvitsevan tilanteeseen, vaikka avun tarve olisikin huomattu.

Vaikka kirjoituksen perusteella kirjoittaja on aiemmin kokenut jääneensä vaille apua ja kohtaamista, hän on itse hakeutunut uudelleen avun piiriin. *Hakeuduin palveluihin uudestaan, kun kuulin, että lääkäri on vaihtunut*, kuvaa kirjoittajan aktiivisen toimijan positiota. Kirjoittaja kertoo odottaneensa lääkärin vaihtumista, jotta on voinut hakeutua itse palveluihin uudestaan. Kuvauksen mukaan tämä on osoittautunut kannattavaksi, sillä kirjoittaja on vihdoinkin saanut tarvitsemansa diagnoosin. Selviytymiskeinot ovat olleet täten sekä ongelmasuuntautuneita, kirjoittajan arvioidessa tilanteen ratkaisemista lääkärin vaihtumisen kautta, että käyttäytymiseen keskittyviä kirjoittajan ollessa aktiivinen toimija hakeutuessa palveluihin uudestaan. Kirjoittaja kuvaa diagnoosin puuttumisen ja lopulta sen saamisen olleen merkittäviä tekijöitä asunnottomuuspolullaan. Tulkitsemisen diagnoosin puuttumisen olleen merkittävä tekijä asunnottomaksi joutumisessa, sekä diagnoosin saamisen merkittävä tekijä asunnottomuudesta pois selviytymisessä.

Asunnottomuuden vähentämisen kannalta ongelmallista on, mikäli kaikki asunnottomat henkilöt niputetaan yhdeksi samaksi joukoksi ja pyritään sen kautta löytämään ratkaisu asunnottomuuteen. Asunnottomuuteen johtanutta tekijää on vaikeaa määrittellä yksiselitteisesti, sillä usein taustalla on useita eri tekijöitä. Laajemmassa mittakaavassa aineisto-ote kuvaa ennaltaehkäisevän, sekä aikaisen avun saamisen tärkeyttä. Varhaisen puuttumisen mahdollistamiseksi täytyy tunnistaa niitä moninaisia tekijöitä, jotka lisäävät riskiä joutua asunnottomaksi ja pyrkiä puuttumaan tilanteeseen ennen kriisiä. On tärkeää puuttua tilanteeseen silloin, kun ongelmia ja niistä kertovia merkkejä on jo havaittavissa, jolloin voitaisiin ehkäistä tilanteen huononemista ja ongelmien kasautumista toistensa kanssa. Uusiutuvan asunnottomuuden ehkäisemisen kohdalla taas tärkeää olisi tarjota kokonaisvaltaisempaa tukea tilanteissa, joissa pelkästään uusi asunto ei ole riittävä ratkaisu. (Lehtonen & Salonen 2008, 38, 110–111.)

Seuraavassa aineisto-otteessa asiakas näyttäytyy vaihtelevissa positioissa suhteessa selviytymiseen. Aineisto-ote olisi voinut sopia myös kahteen muuhun repertuaariin, mutta valitsin laittaa sen kohtamattomuuden alle, sillä otteen mukaan kirjoittaja on saanut apua, mutta hän ei ole kokenut saaneensa sellaista apua, mitä olisi itse tarvinnut.

Vankilasta päästyäni menin asunnottomien yöpymispaikkaan. - - Asunnottomien yöpymispaikassa yritin asua ja olla päihteen, joka ei kuitenkaan onnistunut. Join alkoholia

vitutukseen - - kunnes jouduin tämän (juomisen) seurauksena yliopistolliseen sairaalaan, jossa yritin hakea apua, jota en kokenut saavani. Pääsin lopulta katkaisuhuoltoon. Repsahdin melkein heti tämän jälkeen, jonka seurauksena jouduin jälleen sairaalaan. Sain siellä esitteitä hoivakodista, jonne menin. Olin tämän jälkeen ns. "kaappijuoppo." - - Jouduin jatkuvasti sairaalaan ja käytin myös huumeita. - - Sain lopulta omalta sosiaalivirkailijaltani asunnon, jota pidin merkittävänä. Kyseessä oli asunto mielenterveys- ja päihdekuntoutujien asumisyksiköstä - -. Taustani vuoksi osaan arvostaa PALJON kattoa päähän päällä. Olisin tarvinnut tukea päihhteettömyyteen, jota koin etten saanut.

Aineisto-otteen alussa kirjoittaja kuvaa asunnottomien yöpymispaikassa asumisen ja katkaisuhoidon epäonnistuneen päihteen käytön vuoksi. Repsahtaminen sanana kuvaa tietynlaista sortumista johonkin asiaan, vaikka olisi päättänyt tai halunnut toimia toisin. Kirjoittaja kertoo yrittäessään hakea apua sairaalassa, josta ei ole kokenut sitä saaneensa. Lisäksi otteen viimeisessä lauseessa kirjoittaja avaa, että olisi tarvinnut tukea päihhteettömyyteen. Näissä kohdissa kirjoittaja kuvaa itseään apua tarvitsevan positiosta, kohtaamattomuuden kokemuksista käsin.

Tästä poiketen kirjoittaja kuitenkin kuvaa useammassa kohdassa saamaansa apua, jolloin hänen positionsa näyttäytyy avun vastaanottajan roolista käsin: kirjoittaja kuvaa päässeensä katkaisuhuoltoon, menneensä hoivakotiin, josta oli saanut esitteitä ja lopulta merkittävimpana tekijänä saanut sosiaalivirkailijan avulla asunnon mielenterveys- ja päihdekuntoutujien asumisyksiköstä. Asiakkaan asumispolku on kertomuksen mukaan siis vaihdellut kuvauksen aikavälin sisällä useampaan otteeseen, sekä näyttäytyy pitkälti institutionaalisenä asumispolkuna. Tällöin asumishistoria liittyy tiiviisti julkiseen ja ammatilliseen toimintaa, kuten vankiloihin, laitoksiin, tukiasuntoihin ja niin edelleen. Kuitenkin niin kuin kirjoituksestakin voisi päätellä, institutionaalisisissa asumisratkaisuisissa ei ole kyse vain yksilön tuen tarpeesta ja valinnoista, vaan asumiseen vaikuttaa merkittävästi asumisen ja hoivan linjaukset, resurssit sekä palvelujärjestelmän määrittelemät vaihtoehdot tuen tarvitsijalle. (Juhila & Kröger 2016, 222.)

Aineisto-otteen pohjalta tulkitsem, että kirjoittajan kokemus tuesta, jota ei ole saanut, keskittyy erityisesti asunnottomuuspolun alkuun, kun kirjoittaja on päässyt vankilasta. Päihdekuntoutuksella on merkittävä asema vankiloiden kuntouttavassa toiminnassa, ja viimeisinä vuosina sitä on laajennettu myös asumispolkuun kohdentuvaksi kokonaisuudeksi. Lisäksi vankilasta asteittain vapautuminen voidaan nähdä uusintarikollisuutta sekä asunnottomuutta ennaltaehkäisevänä toimintana. Asteittainen vapautuminen sopii esimerkiksi päihderiippuvuuden, sosiaalisten pelkojen, työttömyyden ja asunnottomuuden kanssa kamppailevalle, mutta kriteerit, joilla palveluun valitaan, ovat sinne pääsyssä ratkaisevassa roolissa. Esimerkiksi liian akuutti päihdeongelma voi olla este siihen pääsemiselle. (Granfelt 2016, 67, 69–70.) Asunto ensin -periaatetta noudattavasta asumissosiaalisesta työstä ristiriitaista ja

eettistä harkintaa vaativaa tekee asunnottoman henkilön päihteisiin, huumeisiin ja/tai rikollisuuteen liittyvä elämä. Retkahdukset voivat pudottaa asukkaan pois tuetusta asumisesta asunnottomuuteen ja asunnottomuudesta esimerkiksi takaisin rikoskierteeseen. Asunto ensin -mallia onkin kritisoitu siitä, että sen on katsottu osiltaan sulkevan kaikkein vaikeimmin päihdeongelmaiset ulkopuolelleen. (Granfelt 2013, 211, 2015; Granfelt 2016, 75.)

Kaiken kaikkiaan vankilasta vapautuminen asunnottomana ja siitä selviytyminen sisältää eettisiä riskitiriitoja ja lukuisia eri mielipiteitä. Kuinka paljon yhteiskunnan tukea rikoksia tehnyt/tekevä ja päih-teitä käyttävä henkilö voi odottaa? Mihin päihdeongelmasta kärsivä henkilö majoittuu, mikäli hän ei pysty sitoutumaan tarjolla oleviin päihdeettömiin asumispalveluihin? Miten toimia työntekijänä tilanteessa, jossa asiakas ei pysty noudattamaan tiettyjä kriteerejä, mutta toisena vaihtoehtona olisi asunnottomuus ja siitä seuraavat lisääntyvät haasteet? Näihin kysymyksiin ei ole yksimielisiä vastauksia, ja mielestäni se tulee näkyviin myös aineisto-otteessa kuvatussa polussa asunnottomaksi joutumisesta asunnottomuudesta selviytymiseen. Kirjoittajalle on kertomuksen mukaan tarjottu apua, ja hän on ottanut sitä vastaan, mutta kirjoitusta värittää silti myös kokemus avusta, jota kirjoittaja ei ole kokenut saaneensa. Aineisto-otteen perusteella tulkitsen tämän viittaavan pääasiassa kirjoittajalle syystä tai toisesta sopimattomiin palveluvaihtoehtoihin.

Seuraavassa lyhyessä aineisto-otteessa kuvautuu tilanne, jossa asunnon saamisen, eli tässä tilanteessa asunnottomuudesta selviytymisen esteenä näyttäytyy vuokranantajien ennakko-oletuksen ihmisistä, joilla on päihdehistoria.

(--) **ennakko oletukset ihmisistä, joilla on päihdehistoriaa, on ollut esteenä vuokranantajille, joilta olen asuntoa kysellyt.**

Merkittäväällä osalla pitkäaikaisasunnottomista on muun muassa päihde- ja mielenterveysongelmia tai rikoshistoriaa. Vuokranantajan näkökulmasta näitä voidaan pitää tekijöinä, jonka vuoksi asuntoa ei haluta jollekin henkilölle vuokrata. (Saari 2015, 144.) Kirjoittaja näyttäytyy kuvauksessa yksilönä, joka on jäänyt vuokranantajien ennakko-oletusten ja päätäntävällän armoille. Tämä sopisi osaltaan myös kohtalopertuaariin, mutta valitsin laittaa sen kohtaamattomuuden repertuaarin alle, sillä kirjoittaja kuvaa tulewansa tällä hetkellä kohdatuksi menneisyytensä, eikä tämän hetkisen tilanteensa kautta. Tämä tarkoittaa siis kokemusta kohtaamattomuudesta vuokranantajien osalta.

Aineisto-otteen perustella yksilö kuvautuu tulleen kohdatuksi ennakkoluulojen ja leimatun identiteetin kautta päihdeongelmaisena. Päihdeongelmaisten ja asunnottomuutta kokeneiden henkilöiden

toimintakyvystä saatetaan tehdä ympäristön ja yhteiskunnan kautta oletuksia vielä pitkään sen jälkeenkin, kun ne kuuluvat jo menneisyyteen. Asunnottomilla on yleensä taustallaan lukuisia torjutuksi ja halveksituksi tulemisen kokemuksia. (Viskari ym. 2016, 23.) Menneisyyden kautta näkeminen kuvautuu yksilön selviytymistä ja elämässä eteenpäin menemistä hidastavana ja estävänä tekijänä. Asunto ensin -periaatteen mukainen integroituminen yhteiskuntaan edellyttäisi sitä, että yhteiskunta sopeutuisi kohtaamaan ja hyväksymään myös haavoittuneita ihmisiä. Oman asunnon saaminen on merkittävä tekijä edetessä yhteiskunnan marginaalista kohti osallisuutta niin yhteiskunnassa kuin myös oman elämän valinnoissa.

Kohtaamattomuuden repertuaarin viimeisissä aineisto-otteissa olen yhdistänyt kaksi virkettä eri kirjoituksista. Molemmissa otteissa kirjoittaja näyttäytyy avun tarvitsijan positiosta käsin pohtien, mitä olisi toivonut ja kaivannut asunnottomana ollessaan.

En saanut mitään tukea asunnottomuuden aikana, mutta olisin kaivannut sitä, että joku olisi vaan tullut paikalle ja sanonut, että järjestetään yhdessä asiat.

(Vastaus kysymykseen: Millaista tukea olisit toivonut saavasi?) Semmosta että ois annettu edes mahdollisuus.

Kirjoittaja kertoo, että olisi kaivannut sitä, että joku olisi tullut paikalle ja sanonut, että järjestetään asiat yhdessä. Kirjoittaja näyttäytyy avun tarvitsijan positiosta käsin kuvatessaan kaivanneensa tietynlaista liittolaisuutta tai kumppanuutta, jonkun sellaisen kanssa, joka olisi auttanut yhdessä järjestämään kirjoittajan asiat. Sosiaalityössä kumppanuussuhde tarkoittaa nimeensäkin viitaten sitä, että työntekijä ja asiakas toimivat rinnakkain. Tällöin asiakkaan elämää, ongelmia, sekä mahdollisia muutos-, tavoite- ja ratkaisutarpeita jäsennetään yhdessä, eikä niin, että roolit olisivat selkeässä hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. (Juhila 2006, 103–104.) Rinnalla kulkemiseen assosioituu myötätunnon käsite. Myötätunnon voi ajatella olevan toisen tilanteen kuuntelemista, läsnä olemista ja ymmärtämistä – olemista ihminen ihmiselle. (Seppänen ym. 2017, 37).

Jälkimmäisessä aineisto-otteessa kysymykseen, millaista tukea olisit toivonut saavasi, kirjoittaja on vastannut toivovansa, että ois annettu edes mahdollisuus. Tulkitsen lauseen toivottomuudeksi ja pettymykseksi siitä, että henkilö ei ole saanut mahdollisuutta ihmisenä asunnottomuudesta selviytymiselle. Jääminen vaille mahdollisuutta kuvautuu yksilön kokemuksen kautta siitä, ettei ole tullut kohdatuksi yksilönä, jolla olisi mahdollisuus selviytyä. Aineisto-otteesta ei tule tarkemmin selville, mihin kirjoittaja ei ole kokenut saaneensa mahdollisuutta. Sosiaalityössä asunnottomien henkilöiden kohdalla tilanne, jossa asiakkaalle voi tulla tunne siitä, ettei saa mahdollisuutta voisi olla esimerkiksi

sellaisten palveluiden kohdalla, joissa ei ole tilaa tai tietyt kriteerit palvelun saamiseksi eivät täyty. Esimerkiksi osa palveluista voi vaatia päihteettömyyttä.

Asunnottomiin henkilöihin liittyy yhä vahvasti negatiivinen leima, vaikka asunnottomuus ei ole kenenkään ihmisen ominaisuus, eivätkä ihmiset ole vain olosuhteidensa summa. Täten yksikään asunnottomuustyössä kohdattava henkilö ei ole myöskään ”menetetty tapaus”, joka ei ansaitsisi mahdollisuutta. Asunnottomat henkilöt ovat haavoittuvassa asemassa, jolloin kohtaamisessa tärkeää on jo pelkästään ihmisen ja hänen oikeutensa tukeen ja asuntoon esiin tuominen. Myötätuntoon ja kumpuussuhteeseen liittyvät tekijät luovat pohjaa luottamukselle, joka on asiakas-työntekijä-vuorovaiikutussuhteen ydin. Luottamuksen rakentaminen ei usein kuitenkaan tapahdu hetkessä. Erityisesti ihmisten kanssa, jotka elävät yhteiskunnan marginaaleissa ja ovat saattaneet joutua pettymään viranomaisiin monia kertoja, luottamuksen rakentuminen voi ottaa pitkän ajan. Asumissosiaalisessa työssä asiakkaan kunnioittava kohtaaminen, voimavarakeskeisyys ja toiveikkuuden luominen ovat työn kannattelevia periaatteita ja täten avainasemassa. (Granfelt 2022, 25–26.) Luottamuksen rakentamisen lisäksi Sarah Banks (2008, 29–33) on kiteyttänyt asiakkaan kunnioittavaan kohtamiseen liittyviä keskeisiä piirteitä. Tällaisina piirteinä on lueteltu muun muassa asiakkaan hyväksyminen sellaisena kuin hän on, asiakkaan ainutlaatuisuuden kunnioittaminen, tuomitsemattomuus, sekä itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen.

6. TULOSTEN YHTEENVETO JA POHDINTAA

Tässä luvussa teen ensin yhteenvetoa analyysiosion kolmesta tulkintarepertuaarista ja niiden rakentamasta sosiaalisesta todellisuudesta. Luvun toisessa osiossa avaan tulosten kautta muodostuneita johtopäätöksiä.

6.1 Yhteenvetoa tulkintarepertuaareista

Tässä tutkimuksessa olen etsinyt vastausta siihen, millaisia tulkintarepertuaareja asunnottomuudesta selviytymiseen liitetään ja millaisia positioita puheessa muodostuu eri toimijoille. Analyysin pohjalta muodostui kolme edellisessä luvussa avaamaani tulkintarepertuaaria: vastuu-, kohtalo- ja kohtaamattomuuden repertuaari. Repertuaareissa olevat kielelliset valinnat luovat osaltaan asunnottomuudesta selviytymisen sosiaalista todellisuutta.

Vaikka keruuni koski asunnottomuudesta selviytymistä, lähes kaikissa vastauksissa nousi esille myös vastaajan kertoma syy omalle asunnottomuudelle. Yleisimmin mainittuina syinä asunnottomuudelle kerrottiin olleen heikko taloudellinen tilanne sekä/tai päihde- ja mielenterveysongelmat. Usein nämä ongelmat olivat kietoutuneita toisiinsa, ja niissä nähtiin olevan selkeä syy-seuraussuhde. Rakenteellisina syinä mainittiin muun muassa kohtuuhintaisten asuntojen puute, asunnon saamisen vaikeus äkillisessä elämän muutoksessa sekä haasteet avun saamisessa. Tulkintarepertuaareissa tuli näkyviin asunnottomuutta kokeneen henkilön oma subjektiivinen kokemus asunnottomuuspolusta, asunnottomuuteen liittyvistä syy-seuraussuhteista, selviytymiseen liittyvistä tekijöistä ja käsityksistä itsestä suhteessa ympäröiviin toimijoihin. Näitä ympäröiviä toimijoita olivat esimerkiksi instituutiot, ammattilaiset, ystävät ja sukulaiset.

Vastuurepertuaareissa oli näkyvissä vastuun jakautumista eri toimijoiden kesken, sekä positioiden vaihtelua aineisto-otteiden välillä sekä niiden sisällä. Repertuaarien ja positioiden kautta asunnottomuudesta selviytymisen sosiaalisesta todellisuudesta muodostui kuva, jossa vastuuta jaettiin eri toimijoille muun muassa omasta tilanteesta, resursseista ja yksilön omasta näkemyksestä riippuen. Repertuaarien mukaan selviytyminen muodostui esimerkiksi oman toiminnan, valintojen, avun vaatimisen, vaihtoehtojen puutteen, järjestelmän jäykkyyden ja avun vastaanottamisen kautta. Repertuaarit kuvasivat sitä, ettei vastuun asunnottomuudesta selviytymisestä nähty yksioikoisesti kuuluvan jollekin tietylle toimijalle, vaan vastuu ja sen jakautuminen ja vaihtelu eri toimijoiden kesken oli riippuvainen monesta eri tekijästä. Vaikka vastuuta jaettiin eri toimijoiden kesken,

vastuurepertuaareissa kuitenkin korostui yksilön vastuu omista valinnoistaan ja täten myös selviytymisestään.

Kohtalorepertuaareissa asunnottomuudesta ja siitä selviytymisen sosiaalisessa todellisuudessa korostui oman kontrollin ulkopuoliset asiat, olosuhteiden uhrina oleminen sekä siitä johtuva vaihtoehtojen puute. Aineisto-otteiden kautta kuvautui useita eri tilanteita, joissa jokin ennakoimaton, sattumanvarainen tai itsestä riippumaton asia oli johtanut asunnottomuuteen ja/tai siitä selviytymiseen. Sosiaalinen todellisuus asunnottomuuteen johtaneissa tekijöissä, asunnottomana olemisessä sekä siitä selviytymisessä näkyi niin pakollisten vastentahtoisien valintojen, vaihtoehtojen puutteen, paikasta toiseen ajautumisen, tilanteen ja olosuhteiden uhrina olemisen, sekä sattumanvaraisen avun kautta. Repertuaareissa asunnottomuuden ja siitä selviytymisen sosiaalinen todellisuus muodostui pitkälti itsestä riippumattomien tekijöiden, kuten vuokratahojen ja vuokranantajien vallan, asumistuen määrän, laman, väkivallan uhriksi joutumisen ja puutteellisten elämän lähtökohtien kautta.

Kohtaamattomuuden repertuaareissa sosiaalinen todellisuus asunnottomuudesta ja siitä selviytymisestä kuvautui korostuneesti kokemuksena tukea ja apua vaille jäämisestä. Vaikka kirjoituksissa oli näkyvillä myös tarjottua ja vastaanotettua apua ja tukea, saattoi kokemusta värittää silti joltain osin tunne kohtaamattomuudesta ja toive kumppanuudesta oman tilanteen ratkaisemiseksi. Tulkitsen, että osassa repertuaareista kohtaamattomuuden kokemus oli syntynyt jo sinä hetkenä, kun apua oli pyydetty, mutta sitä ei ollut saatu tai apu ei ollut vastannut omaa tarvetta – osassa otteista taas uskon kokemuksen tuen tarpeesta syntyneen vasta myöhemmin, kun kirjoittaja on muistellut omaa tilannetansa jälkikäteen. Toisaalta kohtaamattomuus saattoi näkyä myös nykypäivänä siinä, että yksilö oli kohdattu menneisyyden eikä nykyhetken kautta, joka oli vaikuttanut yksilön valintoihin ja mahdollisuuksiin asunnottomuudesta selviytymisen jälkeenkin. Kohtaamattomuuden repertuaareissa nähtävissä oli myös se, ettei institutionaalisissa asumisratkaisuissa ole kyse vain yksilön tuen tarpeesta ja valinnoista, vaan asumiseen vaikuttaa merkittävästi asumisen ja hoivan linjaukset, resurssit, sekä palvelujärjestelmän määrittelemät vaihtoehdot tuen tarvitsijalle. (Juhila & Kröger 2016, 222.)

Subjektipositioina vastuurepertuaareissa korostuivat valintoja tekevän, aktiivisen toimijan positio, mutta tämän lisäksi myös muita positioita, kuten avun vastaanottajan, sekä apua tarvitsevan positiot olivat repertuaareista paikannettavissa. Kohtalo- ja kohtaamattomuuden repertuaareissa positiot olivat enemmän toistensa kanssa keskenään samansuuntaisia. Repertuaareissa korostuivat uhrin positio, apua tarvitsevan positio, järjestelmää kritisoiva tai sen armoilla olevan positio, sekä avun vastaanottajan positio.

6.2 Johtopäätökset

Kaiken kaikkiaan kokemukset asunnottomuudesta selviytymisestä, käytetyistä selviytymiskeinoista ja siihen vaikuttavista tekijöistä vaihtelivat repertuaarien välillä. Selviytymisen käsitteeseen perustuvien stressiteorioiden pohjalta stressiä esiintyy silloin, kun yksilöön kohdistuu sellaisia vaatimuksia, jotka ylittävät omat voimavarat tai verottavat niitä liikaa (Lazarus & Folkman 1984, 21). Asunnottomuuteen liittyi monia eri stressiä aiheuttavia tekijöitä, jotka vaihtelivat yksilöiden välillä ja saattoivat näyttäytyä selviytymistä haastavina tekijöinä. Tulkintarepertuaarien perusteella asunnottomuuteen liittyvä stressi merkityksellistyi esimerkiksi seuraavien kautta: epätietoisuus seuraavasta yösijasta, vuokrannousut, äkilliset elämänmuutokset, kokemukset kiusaamisesta, syrjinnästä ja väkivallasta, tukiverkoston puutteellisuus, taloudellinen niukkuus, ihmisten negatiiviset ennakko-oletukset, sekä järjestelmän jäykkyys.

Käytettyinä kognitiivisina selviytymiskeinoina tulkintarepertuaareissa korostuivat oman tilanteen arviointi ja suunnittelu, esimerkiksi pohtiessa mahdollisia valintoja eri vaihtoehtojen välillä. Enemmän aineisto-otteissa selviytymisen sosiaalinen todellisuus näyttäytyi kuitenkin käyttäytymisen ja yksilön aktiivisen toiminnan kautta, muun muassa avun piiriin hakeutumisen, läheisten apuun turvautumisen, päihteiden käytön ja uuden asunnon etsinnän kautta. Näillä pyrittiin sekä tilanteen ratkaisemiseen, kontrolloimiseen, mutta myös kuormittavien emootioiden lievittämiseen. Kokonaisuudessaan selviytyminen näyttäytyi moninaisena prosessina, joka oli yhteydessä yksilön kognitiivisiin, emotionaalisiin, sosiaalisiin kuin hengellisiinkin voimavaroihin.

Asumispolun rakentumiseen ja siihen liittyviin merkityksiin vaikuttivat rakenteiden ja toimijuuden vuorovaikutuksen lisäksi yksilön rajoitteet asumiseen liittyvissä valinnoissa (Clapham 2003; 2005). Valinnanvapauden käsitteen ristiriitaisuus tuli selkeästi analyysissä näkyviin tulkintarepertuaarista riippumatta. Valintoja rajoittavina tekijöinä aineisto-otteissa näyttäytyivät esimerkiksi alentunut toimintakyky, palveluiden joustamattomuus, perhesuhteiden muutokset, päihde- ja mielenterveysongelmat, kokemukset tuen puutteesta, sekä taloudelliset vaikeudet. Näiden kautta valinnanmahdollisuudet asumisen suhteen saattoivat olla hyvinkin rajalliset, joka ääritapauksissa näyttäytyi valintana kahden huonoksi koetun vaihtoehdon välillä. Tuleekin huomioida, että rakenteet mahdollistavat, mutta myös rajoittavat yksilön mahdollisuuksia tehdä valintoja. Lisäksi valintoja ja päätöksiä tehdään vuorovaikutuksessa eri toimijoiden kanssa ja voi olla, ettei toimijoiden välinen suhde ole välttämättä tasaveroinen. Analyysinikin kannalta on huomionarvoista pitää mielessä, että jotkin asumisratkaisut saattavat äkkiseltään näyttäytyä yksilön omina vapaaehtoisina valintoina, vaikka todellisuus olisi ollut toinen. (ks. Juhila ym. 2016, 20; Raitakari & Juhila 2013; Ranta &

Juhila 2019.) Lisäksi on tärkeää muistaa, että vaikka vastuuta omista valinnoista ja niiden seurauksista kohdistettaisiin itseensä, se ei poissulje sitä, ettei yksilö tarvitsisi muilta apua ja tukea selviytyäkseen.

Tuen ja avun saaminen merkityksellistyi eri repertuaareissa vaihtelevasti. Osittain tuen saaminen näyttäytyi oman valinnan alaisena vaihtoehtona siitä, halusiko tukea ottaa vastaan vai ei. Lisäksi avun saamista kuvattiin omasta jaksamisesta ja osaamisesta riippuvaiseksi. Toisaalta taas tuen saaminen ei näyttäytynyt ongelmattomana, vaan avun pyytäminen ja vaatiminen olivat vaatineet yksilöiltä huomattavan paljon voimavaroja ja välillä tuen saamiseen oli siitä huolimatta jouduttu pettymään. Apua ja tukea oli kaiken kaikkiaan saatu useista eri lähteistä, jotka vaihtelivat yksilöiden sekä sen välillä, mihin asiaan apua tarvittiin. Selviytymistä tukevana lähteinä repertuaareissa korostuivat ystävät ja läheiset, oma toiminta ja valinnat, sekä instituutiot kuten sosiaalitoimi, päihdekuntoutus, sairaala ja asumisyksilöt. Sosiaalisen tuen tavoista eniten esillä oli instrumentaalinen tuki, joka näyttäytyi muun muassa yöpaikan ja ruuan saamisena. Huomionarvoista on, että samoja tekijöitä tilanteesta riippumatta kuvattiin selviytymistä tukevana, sekä selviytymistä haastavana tekijänä. Muun muassa sukulaiset, päihteet, sosiaalitoimi ja Kela näyttäytyivät vaihdellen näissä rooleissa.

Edellä esiteltyjen tekijöiden sivussa selviytymistä saattoi varjostaa kokemus siitä, ettei ollut saanut tarvittavaa tukea matkalla asunnottomuudesta omaan kotiin. Pettymyksiä kohdistettiin niin instituutioihin, kuin läheisiinkin. Selviytymistä haastavina tekijöinä nähtiin myös omat sairaudet, kuten päihderiippuvuus. Tuen saamiseen liittyvinä toiveina näyttäytyi mahdollisuuden saaminen, sekä toive ihmisestä, joka auttaisi järjestämään asiat yhdessä silloin, kun omat voimavarat eivät siihen yksin riittäneet. Kokonaisuudessaan repertuaareista on pääteltävissä, että asunnottomuudesta selviytymisessä muilta saatu tuki ja apu, mutta myös omat valinnat ja päättäväisyys olivat merkittävässä rooleissa. Repertuaarien kautta rakentui myös kuva tarpeesta saada kokonaisvaltaista tukea, silloin kun pelkkä asunnon saaminen ei ollut riittävä ratkaisu. Kokonaisvaltaisessa näkökulmassa korostuu yksilöllinen tuen saaminen, esimerkiksi keskustelun sekä paikkaan kiinnittymisen tukeminen yksilön aiemmat kokemukset ja elämäntilanne huomioiden. Näin olisi mahdollista myös ennaltaehkäistä asunnottomuuden uusiutumista. (Lehtonen & Salonen 2008: 38, 110–111; Ranta & Juhila 2019.)

Aineisto-otteiden kautta kirjoittajat kuvasivat ymmärrystään omasta asumispolustaan ja siihen kietoutuvista elämänvaiheista, odotuksista, toiveista ja valinnoista. Asumiseen ja asunnottomuuteen liitettävät merkitykset rakentuivat yksilön oman toimijuuden, valintojen, olosuhteiden ja yhteiskunnallisten rakenteiden yhteisvaikutuksesta. Asunnon menettämisen ja kodittomuuden kuvaamiseen saattoi liittyä lukuisia aiempia kokemuksia ja tunteita niin sanotusta irrallisuudesta

(Ranta & Juhila 2019). Analyysini pohjalta asunnottomuutta kokeneiden sosiaalista todellisuutta värittäkin monet tähän liittyvät kokemukset, kuten tunne suvuttomuudesta ja juurettomuudesta. Aineisto-otteista näkyi kaipuu tuesta ja ihmisistä, jotka antaisivat mahdollisuuden ja auttaisivat järjestämään asiat yhdessä. Kokemuksia korostivat menneisyyden tapahtumat, joissa koti oli näyttäytynyt turvattomana paikkana, ja asunnottomuuteen johtaneet syyt olivat olleet ennakoimattomia. Asunnottomuudesta selviytymisen kokemuksiin liitettiin tavanomaisten asumisratkaisujen ja sopivien tukipalvelujen puutetta, jotka saattoivat aiheuttaa tunteen kohtaamattomuudesta. Lisäksi aineisto-otteissa oli nähtävissä yhteiskunnassa vallalla olevia ajattelutapoja, jotka olivat vaikuttaneet asunnottomuudesta selviytymiseen tai elämään vielä selviytymisen jälkeenkin.

Yhteenvedona analyysin kautta muodostuneet repertuaarit vahvistivat näkemystä asunnottomuuden sekä selviytymisen moninaisuudesta. Tuloksista on pääteltävissä, että asunnottomuutta ei poisteta vain kohtuuhintaisia asuntoja rakentamalla. Jokinen ja Juhila (1991, 168–170) toivat jo kolmekymmentä vuotta sitten esille erilaisia asumiskulttuureja sallivien asumismuotojen tarpeen, joka näkyy yhä myös tutkimukseeni osallistuvien kertomuksissa. Palveluilta ja muilta ihmisiltä kaivattaisiin kokonaisvaltaista ymmärrystä asunnottomuudesta ilmiönä ja joustavia ratkaisuja, joita voisi soveltaa yksilöiden tilanteisiin sopiviksi, kuitenkin yksilön itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Tämä vahvistaa asumissosiaalisen työn tarpeellisuutta ja sosiaalityön roolia siinä. Asunnottomuuteen kietoutuu usein muitakin sosiaalisia ongelmia, joten sosiaalityöntekijän kokonaisvaltaisen avun roolin voidaan nähdä olevan merkittävässä asemassa. Lisäksi sosiaalityöhön kuuluu rakenteellista työtä epäkohtiin puuttumiseksi ja heikossa asemassa olevien äänen esille tuomiseksi. On tärkeää kuitenkin muistaa, että jokaisella ihmisellä tulee olla oikeus valita, haluaako apua ottaa vastaan vai ei. Tämä tekee yhteiskunnan toimenpiteiden ja yksilön välisen suhteen pohtimisesta haastavaa, sillä asunnottomat henkilöt ovat yksilöitä, eivätkä samaan muottiin menevä joukko. Tärkeimpänä tekijänä asunnottomuuden ja siitä selviytymisen kuvauksista nousee tulkintani mukaan asunnottomuutta kokeneen tunne siitä, että on tullut kohdatuksi ja hyväksytyksi tilanteessaan ihmisenä ja yksilönä, jolla on halutessaan mahdollisuus saada tukea ja apua, sekä mahdollisuus selviytyä niiden kautta takaisin asumisen polulle.

7. LOPUKSI

Tutkimusmatka asunnottomuuden polulle on ollut antoisa, mutta myös haastava. Asunnottomuus on niin laajalle ulottuva yhteiskunnallinen ilmiö, että sen käsittely tuotti haasteita useammassa tutkimuksen eri vaiheessa. Alkuun aineisto vaikutti niukalta, mutta näin tutkielman loppuvaihetta tehdessä mielipiteeni siitä muuttui täysin päinvastaiseksi. Koen, että sain aineistostani irti paljon enemmän, mitä alku katsaukselta osasin arvata. Jokaisen asunnottoman henkilön tarina on erilainen ja se tuli luonnollisesti näkyviin myös aineistossani. Sanat, lauseet ja puhutavat johtivat toinen toistaan laajempiin asunnottomuuteen kietoutuviin kokonaisuuksiin, joita olisi voinut pohtia vielä paljon laajemminkin. Tämän takia monen aiheen kohdalla jäi lopulta sellainen olo, että sain tuotua niistä esille vain pintaraapaisun. Siitä huolimatta aineiston kautta nousi esiin lukuisia asunnottomuustyön kannalta merkittäviä tekijöitä, ja koen, että niiden nostaminen keskusteluun on tärkeää asunnottomuuteen liittyvien ennakkoluulojen purkamiseksi sekä asunnottomuustyön kehittämiseksi.

Aineiston suppeuden vuoksi tutkimustuloksia ei voi laajemmin yleistää, mutta päällimmäisenä tarkoitukseni olikin tuoda esille asunnottomuuteen liittyvien tilanteiden ja kokemusten kirjoa. Sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti tietyssä ajassa ja paikassa vallalla oleva asunnottomuutta koskeva puhe vaikuttaa ihmisten asenteisiin ja arvoihin, sekä siten myös asunnottomuustyöhön ja asuntopolitiikkaan. Tutkimuseettisestä näkökulmasta tutkimukseni asettuu sosiaalityön ammattieettisten ohjeiden mukaan pyrkimykseen vaikuttaa yhteiskunnallisesti heikossa asemassa oleviin ihmisiin ja tuoda heidän ääntänsä kuuluviin. Asumispolku on muuttuva ja moninainen tie ja aineistossani siihen vaikuttaneet elämänvaiheet, valinnat, rakenteet ja muut toimijat tulivat konkreettisesti näkyville. Toivon, että ne herättävät haastamaan asunnottomuuteen liittyviä stereotypioita ja asunnottomien henkilöiden näkemistä ainoastaan erilaisten yhteiskunnallisten toimenpiteiden kohteina. Tutkimukseni tulokset vahvistavat kokonaisvaltaisen asunnottomuustyön tärkeyttä ja tarpeellisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa. Ilmiön takana on yksilöitä, jotka ansaitsevat kunnioittavan ja hyväksyvän ympäristön ja mahdollisuuden päästä halutessaan takaisin asumispolulle.

Vaikka asunnottomuudesta on olemassa melko paljon tutkimuksia, näen ilmiön monimuotoisuuden, sekä sen ajassa muuttumisen vuoksi aiheessa vielä paljon tutkimisen arvoisia näkökulmia. Ajankohtaisena, sekä tulevaisuuden kannalta tärkeänä aiheena näkisin koronapandemian vaikutusten tutkimisen asunnottomuudesta selviytymiseen. Poikkeusolot vaikuttivat asunnottomille kuuluvien palveluiden saatavuuteen, minkä vuoksi asunnottomuudesta pois pääsy on voinut olla entistä

haastavampaa. Lisäksi ajankohtaisena aiheena esille on noussut muun muassa piiloasunnottomuus erityisesti nuorten, naisten, sekä maahanmuuttajien kohdalla (Esim. Vva ry 2022). Tästä syystä näihin ryhmiin keskittyvä asumispolkujen tutkiminen olisi tärkeää.

KIRJALLISUUS

ARA, Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (2002) Asunnottomat 2001. Selvitys 8/2002. <https://www.ara.fi/download/noname/%7B3D27D105-6317-4394-8C61-D27CD74C7BDD%7D/23266>

Viitattu 28.3.2023.

ARA, Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (2021) Asunnottomat 2021. Selvitys 2/2022. <https://www.ara.fi/download/noname/%7B7E6FD4AE-A5D4-4849-91CA-B93E67EAC52E%7D/173370>

Viitattu 30.8.2022.

Asunto ensin (2018) Tietoa asunnottomuudesta. <https://asuntoensin.fi/tietoa/> Viitattu 7.2.2023.

Banks, Sarah (2008) The social work value base: Human rights and social justice in talk and action. Teoksessa Adam Barnard, Nigel Horner & Jim Wild (toim.) The value base of social work and social care (ePub-versio). Maidenhead, England: Open University Press.

Blomgren, Sanna (2016) Asiakkaat julkisissa palveluissa – helppous ja mutkattomuus vai epävarmuus ja läpinäkymättömät toimintatavat. Teoksessa Sanna Blomgren, Jouko Karjalainen, Pekka Karjalainen, Minna Kivipelto, Paula Saikkonen, Peppi Saikku (toim.) Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa. Raportti 4/2016. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 41–73.

Blunt, Alison (2005) Cultural geography: cultural geographies of home. *Journal of Progress in Human Geography* 29(4), 505–515.

Bonanno, George (2004) Loss, Trauma, and Human Resilience: Have We Underestimated the Human Capacity to Thrive After Extremely Aversive Event? *Journal of American Psychologist* 59(1), 20–28.

Burr, Vivien (2015) *Social Constructionism*. Third edition. (ePub-versio). Lontoo: Routledge.

Chamberlain, Chris & Johnson, Guy (2013) Pathways into Adult Homelessness. *Journal of Sociology*, 49(1), 60–77.

Clapham, David (2003) Pathways Approaches to Homelessness Research. *Journal of Community and Applied Social Psychology* 13(2), 119–127.

Clapham, David (2005) *The Meaning of Housing: A Pathways Approach*. Bristol: Policy Press.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Gergen, Kenneth J. (1994) *Relatives and Relationships – Soundings in Social Construction*. Cambridge: Harvard University.

Granfelt, Riitta (2022) *Asumissosiaalinen työ: asunnottomuudesta irti ja asunnosta kodiksi*. Helsinki: Y-Säätiö.

Granfelt, Riitta (2013) *Asumissosiaalinen työ rikosseuraamusalalla*. Teoksessa Susanna Hyväri & Sakari Kainulainen (toim.) *Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 209–226.

Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Granfelt, Riitta (2016) *Vankilasta desistanssipolun kautta kotiin*. Teoksessa Kirsi Juhila & Teppo Kröger (toim.) *Siirtymät ja valinnat asumispoluilla*. Jyväskylä: SoPhi, 60–84.

Haahtela, Riikka (2005) *Asiakkuuksien rakentuminen asunnottomille suunnatussa naistyössä*. Tampereen yliopisto.

Herrman, Helen & Stewart, Donna E. & Diaz-Granados, Natalia & Berger, Elena L. & Jackson, Beth & Yuen, Tracy (2011) *What is Resilience?* *Journal of The Canadian Journal of Psychiatry*, 56(5), 258–265.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Ikonen, Tuula Hannele (2000) *Tuhkasta uusi elämä. Selviytymisen teoreettiset ja käytännölliset lähtökohdat*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Jokinen, Arja (1999) *Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 37–53.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1999) *Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 54–100.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1991) *Pohjimmaisat asuntomarkkinat: diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) *Diskurssianalyysi: teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi & Jolanki, Outi & Vilkkö, Anni (2016) Siirtymät ja valinnat vanhojen ihmisten ja asunnottomien asumispoluilla. Teoksessa Kirsi Juhila & Teppo Kröger (toim.) Siirtymät ja valinnat asumispoluilla. Jyväskylä: SoPhi, 11–39.

Juhila, Kirsi & Kröger, Teppo (2016) Asumispoluista elämisen polkuihin. Teoksessa Kirsi Juhila & Teppo Kröger (toim.) Siirtymät ja valinnat asumispoluilla. Jyväskylä: SoPhi, 215–224.

Karppinen, Jari (2020) Varmista asumisen turva! Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelman (AUNE) loppuraportti. Kehittämisosuuskunta Avainväki. [Varmista asumisen turva! Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelman \(AUNE\) loppuraportti \(asuntoensin.fi\)](https://www.asuntoensin.fi)

Kettunen, Marko (2007) Kysymyksiä asunnottomuudesta Suomessa. Journal of Yhteiskuntapolitiikka, 72(4), 380–391.

Kidd, Sean A. (2003) Street Youth: Coping and Interventions. Journal of Child and Adolescent Social Work Journal, 20(4), 235–261.

Kuuskoski, Eeva (2003) Vertaistoiminta osana ihmisyyttä. Teoksessa Jorma Niemelä & Virpi Dufva (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituohannella. Jyväskylä: PS-kustannus, 30–39.

Laki toimeentulotuesta 1412/1997.

Lankinen, Leila & Vihavainen, Maija (2011) Sata vuotta helsinkiläistä asumista. Teoksessa Timo Cantell & Tero Lahti (toim.) Helsinki tiedon kohteena. Helsingin kaupungin tietokeskus 100 vuotta (Pdf-versio). Porvoo: Bookwell, 13–40.

Latack, Janina C. & Havlovic, Stephen J. (1992) Coping with Job Stress: A Conceptual Evaluation Framework for Coping Measures. Journal of organizational behavior, 13(5), 479–508.

Lazarus, Richard S. & Folkman, Susan (1984) Stress, Appraisal, and Coping (ePub-versio). New York: Springer Publishing Company.

- Lehtinen, Ilkka (2020) Neljä iskuja asuntomarkkinoille 30 vuodessa – korona voi vaikuttaa kuten finanssikriisi. Tilastokeskus. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2020/nelja-iskua-asuntomarkkinoille-30-vuodessa-korona-voi-vaikuttaa-kuten-finanssikriisi/>
<https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2020/nelja-iskua-asuntomarkkinoille-30-vuodessa-korona-voi-vaikuttaa-kuten-finanssikriisi/> Viitattu 29.3.2023
- Lehtonen, Leena & Salonen, Jari (2008) Asunnottomuuden monet kasvot. Ympäristöministeriö. Helsinki: Edita Prima.
- Lindsey, Elisabeth W. (2000) How Runaway and Homeless Youth Navigate Troubled Waters: Personal Strengths and Resources. *Journal of Child & Adolescent Social Work Journal*, 17(2), 115–140.
- Marin, Sanna & Piippo, Sakari (2019) Pääministeri Sanna Marinin Hallituksen Ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta (Pdf-versio). Helsinki: Valtioneuvosto.
- Masten, Ann S. (2001) Ordinary magic: Resilience Processes in Development. *Journal of American Psychologist*, 56(3), 227–238.
- Mikkonen, Irja (2011) Vertaistuki osana sosiaalista vahvistamista. Teoksessa Pia Lundblom & Jatta Herranen (toim.) *Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä*. Jyväskylä: Bookwell, 204–222.
- Murto, Lasse (1978) Asunnottomien alkoholistien elinolosuhteet ja elämäntapa sekä yhteiskunnan toimenpiteet. *Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 30*. Forssa: Aurasen kirjapaino.
- Nores, Tuula (1993) Olemassaolokokemus. Naisvanhuspotilaan olemassaolokokemusta koskeva käsitteellinen ja empiirinen analyysi. Turku: Sairaanhoidtajien koulutussäätiö.
- Nousiainen, Kirsi (2016) Oma ovi yhteisössä: pitkäaikaisasunnottomien asumispolut ja asumiseen liittyvät valinnat. Teoksessa Kirsi Juhila & Teppo Kröger (toim.) *Siirtymät ja valinnat asumispoluilla*. Jyväskylä: SoPhi, 163–191.
- Parsell, Cameron & Parsell, Mitch (2012) Homelessness as a Choice. *Journal of Housing, Theory, and Society*, 29(4), 420–434.
- Pietarinen, Juhani & Launis, Veikko (2002) Etiikan luonne ja alueet. Teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.) *Tutkijan eettiset valinnat*. Tampere: Gaudeamus, 42–57.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009) Kurssi kohti diskurssia (ePub-versio). Tampere: Vastapaino.

Pojjula, Soili (2018) Resilienssi. Muutosten kohtaamisen taito. Helsinki: Kirjapaja.

Pälli, Pekka & Lillqvist, Ella (2020) Diskurssianalyysi. Teoksessa Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne & Kauis Sinnemäki (toim.) Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV (ePub-versio). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 374–411.

Raitakari, Suvi & Juhila, Kirsi (2016) Asumispolkujen tutkimisen lähtökohdat ja menetelmät. Teoksessa Kirsi Juhila & Teppo Kröger (toim.) Siirtymät ja valinnat asumispoluilla. Jyväskylä: SoPhi, 40–59.

Ranta, Johanna & Juhila, Kirsi (2019) Kodittomuus on muutakin kuin elämää ilman asuntoa. Alusta! Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan verkkojulkaisu. <https://alusta.uta.fi/2019/12/04/kodittomuus-on-muutakin-kuin-elamaa-ilman-asuntoa/> Viitattu 10.2.2023.

Rastas, Merja (2002) Maahanmuuttajien asunnottomuus Helsingissä. Suomen Ympäristö 582. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Rautiainen, Markku (2022) Kun katto on pään päällä varma, ihminen voi helpommin keskittyä elämiseen. Kirjoitus Kriminaalihuollon tukisäätiön blogissa 14.10.2022. <https://www.krits.fi/2022/10/kun-katto-on-paan-paalla-varma-ihminen-voi-helpommin-keskittya-elamiseen/> Viitattu 16.2.2023.

Rew, Lynn & Taylor-Seehafer, Margaret & Thomas, Nancy Y. & Yockey, Ronald D. (2001) Correlates of Resilience in Homeless Adolescents. *Journal of Nursing Scholarship*, 33(1), 33–40. <https://doi.org/10.1111/j.1547-5069.2001.00033.x>

Ruishalme, Outi & Saaristo, Liisa (2007) Elämä satuttaa. Kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Gummerus Kirjapaino.

Saari, Juho (2015) Huono-osaiset: elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla (ePub-versio). Tampere: Gaudeamus.

Seppänen, Anna Martta & Pessi, Anne Birgitta & Grönlund, Henrietta & Paakkanen, Miia (2017) Myötätunto – Ihmisyyteen vastaaminen. Teoksessa: Anne Birgitta Pessi, Frank Martela & Miia Paakkanen (toim.) Myötätunnon mullistava voima. Jyväskylä: PS-kustannus, 35–55.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Asumisen turvaaminen. <https://stm.fi/asumisen-turvaaminen> Viitattu 20.2.2023.

STM (2023) Asumispalvelut ja asunnon muutostyöt. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://stm.fi/asumispalvelut-asunnon-muutostyot> Viitattu 14.2.2023.

Sunikka, Sanna & Seppälä, Ullamaija & Granfelt, Riitta (2007) Asunnottomuuskirja – Näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 13. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus.

Suomen perustuslaki 731/1999.

Suoninen, Eero (1999) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentamiseen. Teoksessa: Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 17–36.

Suoninen, Eero (2016) Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentamiseen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 229–247.

Suomi (2022) Vuokra-asunnon hankinta. <https://www.suomi.fi/kansalaiselle/asuminen-ja-rakentaminen/asunnon-hankinta/opas/asunnon-vuokraaminen-ja-myyminen/vuokra-asunnon-hankinta> Viitattu 29.3.2023.

Swärd, Hans & Rundquist, Weddig (2000) Inledning. Teoksessa Wedding Rundquist & Hans Swärd (toim.) Hemlöshet. En antologi om olika perpektiv & förklarningsmodeller. Stockholm: Carlssons, 15–28.

Taipale, Ilkka (1982) Asunnottomuus ja alkoholi. Sosiaalilääketieteellinen tutkimus Helsingistä vuosilta 1937–1977. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 32. Jyväskylä: Gummerus.

Taipale, Ilkka & Kaakinen, Juha (1988) Johdanto. Teoksessa Raimo Aarniola (toim.) Asunnottomuuden arkipäivää. Jyväskylä: Gummerus.

TENK (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/htk_ohje_verkko14112012.pdf Viitattu 15.10.2022.

TENK (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf Viitattu 20.11.2022.

Tsemberis, Sam (2010) Housing First. The Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Illness and Addiction (ePub-versio). Minnesota: Hazelden.

Unger, Jennifer B. & Kipke, Michele D. & Simon, Thomas R. & Johnson, Christine J. & Montgomery, Susanne B. & Iverson, Ellen (1998) Stress, Coping, and Social Support among Homeless Youth. *Journal of Adolescent Research*, 13(2), 134–157.

Vahtera, Jussi & Uutela, Antti (1994) Sosiaaliset verkostot ja sosiaalinen tuki terveysresursseina. *Duodecim*, 110(11), 1054–1060.

Vasara, Paula (2020) Asumispolulta kerrottuna. *Gerontologia*, 34(3), 300–304.

Viskari, Satu & Lund, Pekka & Avellan, Maarit (2016) Erilainen naapuri. Asuinaluelähtöisen ympäristötyön menetelmiä ja kokemuksia. (Pdf-versio). Helsinki: Sininauhasäätiö.

Votta, Elizabeth & Manion, Ian G. (2003) Factors in the Psychological Adjustment of Homeless Adolescent Males: The Role of Coping Style. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42(7), 778–785.

Vva ry (2022) Asunnottomuus. <https://vvary.fi/asunnottomuus/> Viitattu 7.11.2022.

Yliruka, Laura & Vartio, Riitta & Pasanen, Kaisa & Petrelius, Päivi (2018) Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Keruukutsu asunnottomuudesta selviytyneille

Oletko jäänyt jossain vaiheessa elämäsi asunnottomaksi, mutta nykyään sinulla on paikka, jota kutsua kodiksi? Olen kiinnostunut kokemuksistasi. Teen pro gradu tutkielmaa Tampereen yliopistossa.

Asunnottomuus ei ole kenenkään ihmisen ominaisuus, vaan yhteiskunnallinen ongelma, johon perimmäisinä syinä voidaan nähdä eriarvoisuus, talouden suhdannevaihtelut ja väestönkasvu. Asunnottomuutta kokeneiden ihmisten äänen kuuleminen on ensiarvoisen tärkeää asunnottomuuden eteen tehtävän työn kannalta.

Osallistu tutkimukseen kirjoittamalla vapaamuotoinen teksti kokemuksistasi. Tekstin pituutta ja muotoa ei ole määritelty etukäteen. Lämmin kiitos kokemuksesi jakamisesta jo etukäteen. Halutessasi voit käyttää apuna esimerkiksi seuraavia kysymyksiä:

- Kauanko ja milloin olet ollut asunnon? Kerro kesto viikoissa tai kuukausissa ja ajankohdasta vuosi tai vuodet.
- Millaisen polun olet kulkenut matkalla kodittomuudesta omaan kotiin?
- Millaisia selviytymiskeinoja ja voimavaroja sinulla on ollut, jotka ovat tukeneet asunnottomuudesta selviytymisessä?
- Saitko jostain/joltain tukea asunnottomuuteen? Millaista tukea pidit merkittävänä?
- Millaista tukea olisit toivonut saavasi?

Kirjoitukset kerätään Tietoarkiston ylläpitämällä Penna-alustalla (ks. [tietosuojaseloste](#)). Tietoarkisto siirtää kirjoitukset keruun päätyttyä yhteisrekisterinpitäjänä toimivalle tutkijalle (ks. [tietosuojailmoitus](#)). Kirjoituksesi arkistoidaan pysyvästi Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon myöhempää käyttöä varten, jos annat siihen luvan lomakkeen lopussa. Ennen vastaamistasi tutustu Pennan [käyttöohjeisiin](#).

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit peruuttaa osallistumisesi keruun voimassaoloaikana käyttämällä kirjoituksen lähettämisen yhteydessä saamaasi yksilöllistä linkkiä. Palaa kirjoituksesi ja valitse 'Peru osallistuminen ja poista vastaus'. Vahvistettuasi valintasi kirjoituksesi ja antamasi taustatiedot poistuvat Pennasta kokonaan.

Kirjoituksia kerätään 11.11.2022 saakka.

Lisätietoja tutkimuksesta antaa
Henni Sormunen
email: henni.sormunen@tuni.fi

Pakolliset kentät on merkitty tähdellä (*).

Mikä on sukupuolesi

- Nainen
 Mies
 Muu tai ei määrittelyä

Mihin ikäryhmään kuulut?

- 15–29 v
 30–49 v
 50–79 v
 80 v tai enemmän

Kirjoita kirjoituksesi tähän. Voit suurentaa tekstikentän kokoa vetämällä kursorilla alaspäin kentän oikeasta alakulmasta. * (0-10000 merkkiä)

Kirjoituksesi ottaminen osaksi keruuta edellyttää suostumusta henkilötietojen käsittelyyn. Lisätietoja saat [tietosuojaselosteesta](#). *

- Annan suostumuksen henkilötietojen käsittelyyn kirjoituskeruussa Tietoarkistossa.

Arkistointilupa *

- Kirjoitukseni ja siihen liittyvät taustatiedot SAA arkistoida Tietoarkistoon ja luovuttaa tutkimus-, opetus- ja opiskelukäyttöä varten. Tarvittaessa arkistoitavia kirjoituksia muokataan tietosuoja vaatimusten ja muiden laillisten vaatimusten täyttämiseksi.
- Kirjoitustani ja siihen liittyviä taustatietoja EI SAA arkistoida Tietoarkistoon.

Painamalla lähetä näppäintä osallistut yllä kuvattuun tutkimukseen. Tietoarkisto siirtää kaikki kirjoitukset keruun tutkijalle ja säilyttää itse kopiot vain arkistoitavista kirjoituksista. Halutessasi voit palata muokkaamaan lomaketta lähettämisen jälkeen keruun ollessa käynnissä.